

Адміністративне ПРАВО і ПРОЦЕС

ISSN 2227-796X

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 1 /2025

Журнал «Адміністративне право і процес» містить результати сучасних наукових досліджень у галузі адміністративного та адміністративного процесуального права України й зарубіжних країн. Дописувачами журналу є провідні українські та європейські вчені, молоді науковці, юристи-практики. Запропонована структура журналу відтворює систему адміністративного права, адміністративного процесуального права, яка відповідає сучасному європейському вченню про сутність і внутрішню побудову цих галузей права.

Для науковців, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, юристів-практиків, а також студентів юридичних факультетів та вищих навчальних закладів юридичного спрямування.

**Видається чотири рази на рік
Засновано 2012 року**

Включено до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з юридичних дисциплін (D8 – Право) (Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 року № 1643)

Статті у виданні перевірені на наявність плагиату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.
УДК 342.9

**Журнал внесений
до Index Copernicus International**

Адреса редакційної колегії:

вул. Володимирська, 60,
м. Київ, 01601, Україна
Телефон: +38 (099) 608 73 25
E-mail: aplaw@uni.kiev.ua
Зареєстровано:

Рішення Національної ради
України з питань телебачення
і радіомовлення № 1154 від
29.05.2025 року. Засновник
і Суб'єкт у сфері друкованих
медіа – Громадська організація
«Українсько-німецький
правознавчий діалог» (просп.
Володимира Івасюка, буд. 32, оф.
108, м. Київ, 04213, тел. +380 95
605 31 95, olena_shablyi@ukr.net).

Видавець:

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Редакційна рада

**Мельник
Роман
Сергійович**

**Гревцова
Радміла
Юрївна**

**Кормич
Борис
Анатолійович**

**Кузнichenko
Сергій
Олександрович**

**Лукач
Ірина
Володимирівна**

**Посидинок
Валерія Вікторівна**

**Доктор
Еггле
Білевичюте**

**Доктор
Тома
Бірмонтієн**

**Наталія
Чабан**

**Лана
Офак**

**Костас
Параскева**

**Совгира
Ольга
Володимирівна**

**Джанфранко
Тамбуреллі**

**Доктор
Агне
Тваронавічіс**

**Естаніслао
Арана Гарсія**

доктор юридичних наук, професор, професор
Вищої школи права Університету КАЗГЮУ
імені М. С. Нарікбасва, головний редактор журналу;

кандидат юридичних наук, доцент, директор Центру
медичного права юридичного факультету Київського
національного університету імені Тараса Шевченка;

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
морського та митного права Національного університету
«Одеська юридична академія»;

доктор юридичних наук, професор;

доктор юридичних наук, професор;

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
господарського права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка;
професор Університету Миколаса Ромеріса, член Комісії
з розгляду адміністративних спорів Литви (Литва);

професор Лабораторії правосуддя, Лабораторії прав людини
юридичного факультету Інституту публічного права
Університету Миколаса Ромеріса (Литва);

професор, завідувач кафедри Жана Монте
Кентерберійського університету (Нова Зеландія);

доцент юридичного факультету Загребського
університету (Хорватія);

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративного права юридичного факультету
Кіпрського Університету (Кіпр);

народний депутат України, доктор юридичних наук,
професор;

науковий працівник в галузі міжнародного права Інституту
міжнародних правових досліджень (ISGI) Національної
дослідницької ради (CNR) (Рим, Італія);

Лабораторія соціальних технологій, Лабораторія
посередництва та сталого розв'язання конфліктів
юридичного факультету Інституту публічного права
Університету Миколаса Ромеріса (Литва);

доктор юридичних наук, професор, Університет Гранади
(Іспанія).

Administrative LAW and PROCESS

SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL

№ 1 / 2025

"Administrative law and process" publishes the findings of research on administrative law and administrative procedural law of Ukraine and foreign countries. Authors of the journal are leading Ukrainian and European scholars, young researchers, legal practitioners. The journal's structure renders the system of administrative law, administrative procedural law which is in line with modern European doctrine of the essence and internal composition of the above law branches.

Target readers are representatives of public and local authorities, legal practitioners as well as students of law faculties and law schools.

Frequency: four times a year
Established in 2012

The journal is entered into the list of Ukrainian scientific professional editions (category "B") in juridical disciplines (D8 – Law) (The Order of the Ministry of Science and Education of Ukraine dated December 28, 2019 No 1643)

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl. UDC 342.9

The journal is included in Index Copernicus International

Address of the editorial office

60 Volodymyrska str.,
Kyiv, 01601, Ukraine

Contact number:

+38 (099) 608 73 25

E-mail: applaw@uni.kiev.ua

Registered: Decision of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine:

Decision No. 1154 as of 29.05.2025.

Founder and media entity –

Non-Governmental Organization

"Ukrainian-German Jurisprudential Dialogue" (Volodymyr Ivasyuk Ave.,

building 32, office 108, Kyiv, 04213,

tel. +380 95 605 31 95,

olena_shablii@ukr.net).

Publisher:

Publishing house
"Helvetica"
2025

Editorial Board

Melnyk Roman Serhiiovych

Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Professor at the Law School, M. Narikbayev
KAZGUU University,
Editor-in-chief of the journal;

Hrevtsova Radmila Yuriiievna

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Director
of the Center for Medical Law of the Faculty of Law of Kyiv
National Taras Shevchenko University;

Kormych Borys Anatoliiovych

Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Maritime
and Customs Law of the National University "Odessa Law
Academy";

Kuznichenko Serhii Oleksandrovych

Doctor of Juridical Sciences, Professor;

Lukach Iryna Volodymyrivna

Doctor of Juridical Sciences, Professor;

Poiedynok Valeriia Viktorivna

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Professor
at the Department of Commercial Law of the Taras
Shevchenko National University of Kyiv;

Prof. Dr. Eglė Bilevičiūtė

Professor at Mykolas Romeris University; Member
at Lithuania Administrative Disputes Commission
(the Republic of Lithuania);

Dr. Toma Birmontien

Professor at Justice Laboratory, Human Rights Laboratory
of Faculty of Law of Institute of Public Law, Mykolas Romeris
University (the Republic of Lithuania);

Natalia Chaban

Professor, Head of Jean Monnet Chair, University
of Cantenbury (New Zealand);

Lana Ofak

Associate Professor at the Faculty of Law, University
of Zagreb (Croatia);

Costas Paraskeva

PhD (law), associate professor at Administrative law
department, Faculty of Law, University of Cyprus (Cyprus);

Olga V. Sovgyria

People's Deputy of Ukraine, Doctor, Professor;

Gianfranco Tamburelli

Researcher of International Law at the Institute of International
Legal Studies (ISGI) of the National Research Council (CNR),
(Rome, Italy);

Dr. Agne Tvaronaviciene

Social Technologies Laboratory, Mediation
and Sustainable Conflict Resolution Laboratory of Faculty
of Law, Institute of Public Law of Mykolas Romeris
University (the Republic of Lithuania);

Estanislao Arana Garcia

Prof. Dr., Universidad de Granada (Spanien).

ЗМІСТ

ОСОБЛИВЕ АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Жмудінський Василь

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРОКІВ
РЕЄСТРАЦІЇ ПОДАТКОВИХ НАКЛАДНИХ5

Константінов Сергій

АДАПТАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ПРАВА
ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ15

Курицький Роман

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ «СУБ'ЄКТА» В ПОРУШЕННЯХ ПОРЯДКУ
ПОДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ.....24

Куц Олексій

ІСТОРИЧНІ МОДЕЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ГАЛУЗЗЮ ЖКГ В УКРАЇНІ33

Nataliia Riabukh

ORGANIZATIONAL FACTORS CONTRIBUTING TO VIOLATIONS
OF TRANSPORT OPERATION RULES47

Туровець Юрій

ОСОБЛИВОСТІ ПОЗАСУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ
У ВІДНОСИНАХ ІЗ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ
У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА.....61

Фівкін Петро, Іващенко Сергій

ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ73

Шокало Володимир

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
ЯК ЦЕНТРАЛЬНОГО ОРГАНУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....89

CONTENTS

SPECIAL ADMINISTRATIVE LAW

Vasyl Zhmudinskyi

PECULIARITIES OF REGULATORY AND LEGAL REGULATION
OF TAX INVOICE REGISTRATION DEADLINES.....5

Serhii Konstantinov

ADAPTATION OF ADMINISTRATIVE-DELICIT LAW
TO EUROPEAN UNION LAW15

Roman Kuritskyi

LEGAL ASPECTS OF THE DEFINITION OF “SUBJECT” IN VIOLATION
OF THE PROCEDURE FOR FILING FINANCIAL STATEMENTS
OF POLITICAL PARTIES.....24

Oleksiy Kushch

HISTORICAL MODELS OF FUNCTIONING THE CENTRAL BODIES
OF STATE MANAGEMENT IN THE HOUSING AND COMMUNAL
SERVICES SECTOR IN UKRAINE33

Nataliia Riabych

ORGANIZATIONAL FACTORS CONTRIBUTING TO VIOLATIONS
OF TRANSPORT OPERATION RULES47

Yurii Turovets

FEATURES OF OUT-OF-COURT PROTECTION OF RIGHTS AND INTERESTS
IN RELATIONS ON THE PROVISION OF ADMINISTRATIVE SERVICES
IN THE SPHERE OF CONSTRUCTION61

Petro Fivkin, Serhii Ivashchenko

LEGAL FOUNDATIONS OF THE ACTIVITIES
OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE73

Volodymyr Shokalo

PECULIARITIES OF THE ACTIVITIES OF THE STATE CUSTOMS
SERVICE OF UKRAINE AS A CENTRAL EXECUTIVE BODY
IN THE CURRENT CONDITIONS89

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРОКІВ РЕЄСТРАЦІЇ ПОДАТКОВИХ НАКЛАДНИХ

Метою статті є аналіз правових норм, які регламентують строки реєстрації податкових накладних у Єдиному реєстрі податкових накладних, що дасть змогу визначити вади механізму правового регулювання таких строків та сформулювати науково обґрунтовані висновки з окресленої проблематики.

Методи. Методологію дослідження становлять загальні та спеціальні методи наукового пізнання включно з порівняльно-правовим, системно-структурним, аналізу, синтезу та ін., які дають змогу послідовно підійти до розкриття поставленої мети, дослідити й порівняти між собою позиції вчених, положення законодавчих актів України, які регулюють адміністрування податку на додану вартість.

Результати. Досліджено, що строки реєстрації податкових накладних є елементом системи адміністрування ПДВ і від правильного обчислення останніх залежить своєчасність формування платниками податків податкового кредиту.

Аргументовано, що в ході здійснення оподатковуваних операцій із постачання товарів платник податків зобов'язаний скласти та зареєструвати в Реєстрі податкову накладну, яка є підставою для формування податкового кредиту покупцем.

Доведено, що платники податків вправі віднести суми ПДВ, зазначені у податковій накладній до податкового кредиту, протягом 365 календарних днів від дати складення податкової накладної.

Однак якщо платник податків помилково не включив суми ПДВ, зазначені у податковій накладній до податкового кредиту у строк 365 календарних днів, то з метою виправлення допущеної помилки такий платник податків може віднести до податкового кредиту суми ПДВ протягом 1095 календарних днів із дати складення податкової накладної шляхом подання уточнюючого розрахунку.

Звернено увагу на те, що однією з найпоширеніших причин неможливості своєчасної реєстрації податкової накладної в Реєстрі є віднесення контролюючим органом платника податків до переліку ризикових платників податків, наслідком чого є блокування всіх податкових накладних, які складаються таким суб'єктом господарювання.

При цьому наголошено, що подальше виключення платників податків із переліку ризикових здійснюється здебільшого в судовому порядку шляхом оскарження платниками податків відповідних рішень контролюючого органу до суду, рішення якого здебільшого приймаються саме на користь господарюючих суб'єктів.

Зазначено, що безпідставне віднесення контролюючим органом платників податків до переліку ризикових призводить до неможливості віднесення покупцем сум ПДВ до податкового кредиту у строки, передбачені податковим законодавством України.

Висновки. Сформовано пропозиції щодо вдосконалення порядку адміністрування податку на додану вартість у частині визначення строків реєстрації податкових накладних у Реєстрі.

Ключові слова: адміністрування податків, податковий кредит, платник податків, рішення суду.

Жмудінський Василь,
адвокат, кандидат
юридичних наук
<https://orcid.org/0000-0002-1439-128X>
zhmudin@ukr.net

1. Вступ

Однією з цілей державного регулювання є система адміністрування податків та зборів.

Основною метою податкового адміністрування є забезпечення виконання вимог податкового законодавства, що передбачає як забезпечення податкових надходжень у повному обсязі та в належні строки, так і перевірки дотримання учасниками податкових відносин приписів відповідних нормативно-правових актів, а також ужиття заходів, спрямованих на мінімізацію податкової девіації у майбутньому (Проскура, 2012).

Важливу роль у податковій системі нашої держави відіграє податок на додану вартість, адмініструванню якого приділяється особлива увага.

Система податкового адміністрування, як і будь-яка інша система, складається з окремих елементів.

Одним з елементів системи адміністрування податку на додану вартість є строки реєстрації податкових накладних/розрахунків коригування у Єдиному реєстрі податкових накладних (далі – Реєстр).

Правильне визначення й обчислення строків реєстрації податкових накладних/розрахунків коригування у Реєстрі впливає на ефективність захисту порушених прав та законних інтересів суб'єктів податкових правовідносин.

Разом із тим на практиці досить часто виникають проблеми застосування строків реєстрації податкових накладних у Реєстрі, що є наслідком недосконалості чинного податкового законодавства.

Дослідженню проблемних аспектів адміністрування податку на додану вартість приділяється значна увага в наукових працях вітчизняних науковців, а саме: С. С. Васильчука, В. П. Вишневського, С. С. Гринкевича, О. С. Дубинської, Ю. В. Килимника, Н. П. Кучерявенко, І. О. Луніної, В. М. Мельника, В. М. Опаріна, К. П. Проскури, Г. О. П'ятаченко, А. П. Шот, С. М. Шуляренко, В. М. Федосова та ін.

Високо цінуючи науковий доробок учених, відзначимо, що підходи до вдосконалення порядку адміністрування податку на додану вартість потребують подальших системних і комплексних досліджень,

зокрема і питання нормативно-правового регулювання строків реєстрації податкових накладних.

Метою статті є здійснення аналізу правових норм, які регламентують строки реєстрації податкових накладних у Реєстрі та визначення проблематики механізму правового регулювання таких строків для наукового обґрунтування шляхів їх вирішення.

2. Методи

У процесі цього дослідження застосовані такі методи пізнання: порівняльно-правовий (для порівняння наукових поглядів і нормативно-правових положень), системно-структурний (використання якого зумовлене необхідністю системного і послідовного дослідження особливостей застосування строків у податковому праві), а також методи аналізу, синтезу, узагальнення. Для проведення дослідження використано дані, що містяться у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Застосування цих методів дало змогу виокремити проблему недосконалості системи адміністрування податку на додану вартість та запропонувати відповідні висновки та пропозиції.

3. Строк як елемент адміністрування ПДВ

В Україні податок на додану вартість (далі – ПДВ) упродовж багатьох років залишається одним головним податком для наповнення державного бюджету (Дубинська, Костюченко, 2019).

Податковий кодекс України (далі – ПК України) визначає основні засади адміністрування ПДВ та його елементи (платники податку (реєстрація та її анулювання), об'єкт та база оподаткування, ставки податку, порядок обчислення, податковий період, строк та порядок його сплати, строк та порядок подання звітності) (Логвин, 2018).

Одним з елементів адміністрування ПДВ є строки, під якими необхідно розуміти встановлення умовних меж у потоці часу за допомогою певних еталонів часу (року, місяця, дня, години, хвилини, секунди) з метою впорядкування юридично значимої діяльності людини.

Разом із тим у сучасній літературі існує позиція, згідно з якою порядок обчислення строків у будь-якій галузі права має бути ефективним, тобто зрозумілим та зручним, несуперечливим та розумним. Це цілком відноситься і до обчислення строків у податковому праві (Бабін, Вакарюк, 2013).

Відповідно до п. 201.1. ст. 201 ПК України, передбачено, що на дату виникнення податкових зобов'язань платник податку зобов'язаний скласти податкову накладну в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації у порядку, визначеному законодавством, електронного підпису уповноваженої платником особи та зареєструвати її в Єдиному реєстрі податкових накладних у встановлений цим Кодексом термін (Податковий кодекс України, 2010).

Пунктом 198.6 ст. 198 ПК України визначено, що у разі якщо платник податку не включив у відповідному звітному періоді до податкового кредиту

суму податку на додану вартість на підставі отриманих податкових накладних/розрахунків коригування до таких податкових накладних, зареєстрованих в Єдиному реєстрі податкових накладних, таке право зберігається за ним протягом 365 календарних днів від дати складення податкової накладної/розрахунку коригування (Податковий кодекс України, 2010).

Виходячи з аналізу наведених вище норм убачається, що чинним податковим законодавством України встановлено строк, протягом якого платник податку має право включити суми ПДВ, зазначені у зареєстрованих податкових накладних до податкового кредиту, а саме 365 календарних днів із дати складення податкової накладної.

Важливим моментом під час обчислення такого строку є необхідність визначення його дати початку і дати закінчення, тобто встановлення часових меж, протягом яких платники податків матимуть право на віднесення сум ПДВ до складу податкового кредиту.

Із даного приводу існують дві наукові позиції, перша з них полягає у тому, що платники податків мають право формувати податковий кредит на підставі податкової накладної виключно протягом 365 календарних днів від дати складення податкової накладної і такий строк не підлягає зупиненню чи поновленню.

Суть другої позиції полягає у такому. У практичній діяльності часто трапляються випадки, коли платник податків унаслідок самостійно допущеної помилки не включає суми ПДВ, зазначені у податковій накладній до податкового кредиту у строк 365 календарних днів, а, наприклад, виявляє допущену помилку після закінчення такого строку. Відповідно, виникає питання: чи має право платник податків віднести до податкового кредиту суми ПДВ, зазначені у зареєстрованій податковій накладній, якщо минуло 365 календарних днів від дати складення податкової накладної?

На нашу думку, такий суб'єкт господарювання має право на віднесення суми ПДВ до податкового кредиту і після закінчення 365 календарних днів від дати складення податкової накладної з огляду на таке.

Відповідно до п. 50.1. ст. 50 ПК України, у разі якщо у майбутніх податкових періодах (з урахуванням строків давності, визначених ст. 102 цього Кодексу) платник податків самостійно (у тому числі за результатами електронної перевірки) виявляє помилки, що містяться у раніше поданій ним податковій декларації (окрім обмежень, визначених цією статтею), він зобов'язаний надіслати уточнюючий розрахунок до такої податкової декларації за формою чинного на час подання уточнюючого розрахунку (Податковий кодекс України, 2010).

Строк давності, визначений ст. 102 ПК України, становить 1095 днів.

Пунктом 192.1 ст. 192 ПК України передбачено, якщо після постачання товарів/послуг здійснюється будь-яка зміна суми компенсації їхньої вартості, включаючи наступний за постачанням перегляд цін, перерахунок у разі повернення товарів/послуг особі, яка їх надала, або при поверненні

постачальником суми попередньої оплати товарів/послуг, суми податкових зобов'язань та податкового кредиту постачальника та отримувача підлягають відповідному коригуванню на підставі розрахунку коригування до податкової накладної, складеному в порядку, встановленому для податкових накладних та зареєстрованому в Єдиному реєстрі податкових накладних.

Розрахунок коригування до податкової накладної не може бути зареєстрований в Єдиному реєстрі податкових накладних пізніше 1095 календарних днів від дати складання податкової накладної, до якої складений такий розрахунок коригування (Податковий кодекс України, 2010).

Отже, як убачається із вище вказаних норм, у разі якщо платник податків помилково не включив у відповідному звітному періоді до податкового кредиту суми ПДВ, зазначені у податковій накладній, то такий платник податків має право протягом 1095 календарних днів подати уточнюючий розрахунок до податкової декларації з ПДВ і відкоригувати, тобто збільшити суму податкового кредиту на суму ПДВ, зазначену у податковій накладній, за відповідний податковий період.

При цьому особливістю такого коригування податкового кредиту шляхом подання уточнюючого розрахунку є те, що зазначене коригування можливе тільки за період часу, який становить 365 календарних днів із дати складання податкової накладної, але не пізніше 1095 календарних днів із відповідної дати.

4. Особливості зупинення реєстрації податкових накладних

Варто зауважити, що сьогодні актуальним є також питання зменшення податкового кредиту контролюючими органами під час проведення контрольно-перевірочних заходів відносно платників податків із підстави порушення термінів віднесення сум ПДВ, зазначених у податковій накладній до податкового кредиту, тобто формування платником податків податкового кредиту поза межами 365-денного календарного строку від дати складання податкової накладної.

Дослідження цього питання є важливим та актуальним з огляду на таке.

Як відомо, під час здійснення господарських операцій із постачання товарів/послуг постачальник зобов'язаний виписати податкову накладну, яка складається в електронній формі та використовується продавцем (постачальником) для обліку податкового зобов'язання (Жмудінський, 2024) й одночасно є для покупця документальним доказом права на віднесення до податкового кредиту витрат зі сплати ПДВ (Шот, Платонова, 2018).

Складена постачальником податкова накладна підлягає обов'язковій реєстрації у Реєстрі відповідно до вимог п. 201.1 ст. 201 ПК України.

Проте часто трапляються випадки, коли постачальником складається податкова накладна, однак контролюючим органом приймається рішення про блокування (зупинення) її реєстрації.

Блокування реєстрації податкових накладних – це процедура контролюючих органів, інструмент електронного адміністрування ПДВ, який становить

загрозу платникам ПДВ та призводить до неспроможності визнати податкове зобов'язання та податковий кредит із ПДВ вчасно (Шуляренко, 2023).

Унаслідок зупинення реєстрації податкової накладної покупець позбавляється можливості віднести суми ПДВ, зазначені у такій податковій накладній до податкового кредиту, до того часу, поки така податкова накладна не буде зареєстрована в Реєстрі.

Причини для блокування (зупинення) реєстрації податкових накладних можуть бути різними, однак однією з найбільш поширених є віднесення постачальника до переліку ризикових платників податків.

Відповідно до п. 6 Постанови КМ України «Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних» від 11.12.2019 № 1165, у разі коли за результатами автоматизованого моніторингу платник податку, яким складено та/або подано податкову накладну/розрахунок коригування для реєстрації в Реєстрі, відповідає хоча б одному критерію ризиковості платника податку, реєстрація такої податкової накладної/розрахунку коригування зупиняється (ПКМУ «Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних», 2019).

Оскільки віднесення постачальника до переліку ризикових платників податків є безумовною підставою для зупинення реєстрації всіх податкових накладних, складених таким постачальником, подальше направлення на реєстрацію будь-яких інших податкових накладних утрачає свій сенс, поки контролюючим органом не буде виключено постачальника з переліку ризикових платників податків.

5. Правові заходи відновлення строку реєстрації податкової накладної

Найбільш дієвим способом для виключення постачальника з переліку ризикових платників податків є звернення останнього до адміністративного суду з позовною заявою про визнання протиправним та скасування рішення контролюючого органу, на підставі якого такого суб'єкта господарювання віднесено до згаданого переліку.

Здебільшого, розглядаючи таку категорію справ, суди приймають рішення саме на користь платників податків і роблять висновки про те, що оскаржуване рішення не містить жодних мотивів, підстав та причин віднесення позивача до ризикових платників податків відповідно до пункту 8 Критеріїв ризиковості платників податку, як і не містить доказів наявності податкової інформації, що свідчить про наявність ознак здійснення ризикових операцій платником із посиланнями на відповідні документи (Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду, 2020).

Проте наявність рішення суду, винесеного на користь платника податків, яке набере законної сили, ще не означає, що контролюючим органом негайно буде виключено постачальника з переліку ризикових платників податків.

Здебільшого задля виконання рішення суду платник податків змушений звертатися до органу державної виконавчої служби із заявою про примусове його виконання, і тільки після вчинення виконавчих дій контролюючий орган виконує судові рішення й виключає такого постачальника з переліку платників, які відповідають критеріям ризиковості.

При цьому необхідно зазначити, що розгляд справи в суді за позовом платника податків до контролюючого органу про визнання протиправним та скасування рішення про віднесення його до переліку ризикових платників податків, а також здійснення виконавчого провадження органом державної виконавчої служби щодо примусового виконання рішення суду можуть тривати декілька років і за весь цей період часу покупець не матиме права на віднесення до податкового кредиту суми ПДВ, зазначеної у податковій накладній, яка не зареєстрована в Реєстрі через неправомірне віднесення постачальника до переліку ризикових платників податків.

Як зазначено вище, податкове законодавство України передбачає можливість віднесення до податкового кредиту суми ПДВ на підставі отриманих податкових накладних, зареєстрованих в Реєстрі, протягом 365 календарних днів від дати складення податкової накладної.

Однак, ураховуючи описану вище ситуацію, виникає питання: чи матиме право покупець на віднесення до податкового кредиту сум ПДВ, зазначених у податковій накладній, яка буде зареєстрована в Реєстрі після виключення постачальника з переліку ризикових платників податків, тобто з перевищенням строку 365 календарних днів від дати складення податкової накладної?

На жаль, чинний ПК України не містить відповідної норми, яка б гарантувала покупцю таке право.

Натомість ми вважаємо, що, оскільки постачальник був позбавлений можливості своєчасно зареєструвати податкову накладну з вини контролюючого органу (безпідставне віднесення до переліку ризикових платників податків) і реєстрація такої податкової накладної була здійснена після примусового виконання рішення суду, то покупець має право на формування податкового кредиту на підставі вказаної податкової накладної, навіть якщо минуло 365 календарних днів від дати складення податкової накладної.

На нашу думку, у разі якщо покупець віднесе до податкового кредиту суми ПДВ, зазначені в податковій накладній, зареєстрованій у Реєстрі з перевищенням терміну 365 календарних днів, і в подальшому контролюючим органом буде зроблено висновок про порушення терміну віднесення сум ПДВ до податкового кредиту, що призведе до донарахування податкових зобов'язань із ПДВ та застосування штрафних санкцій на підставі винесеного податкового повідомлення-рішення, то платнику податків доведеться знову ж таки звертатися до адміністративного суду з позовною заявою про оскарження податкового повідомлення-рішення і доказувати, що порушення термінів віднесення сум ПДВ, зазначених у податковій накладній до податкового кредиту, відбулося саме з вини контролюючого органу, а не платника податків.

6. Висновки

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, слід зауважити, що особливістю нормативно-правового регулювання строків реєстрації податкових накладних була і досі є недосконалість окремих положень податкового законодавства, що призводить до суперечок між контролюючими органами та платниками податків.

Тому для уникнення таких суперечок та вдосконалення порядку адміністрування ПДВ пропонуємо внести зміни до п. 198.6 ст. 198 ПК України, а саме абзац 4 викласти в такій редакції: «У разі якщо платник податку не включив у відповідному звітному періоді до податкового кредиту суму податку на додану вартість на підставі отриманих податкових накладних/розрахунків коригування до таких податкових накладних, зареєстрованих в Єдиному реєстрі податкових накладних, таке право зберігається за ним протягом 365 календарних днів із дати реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування у Реєстрі».

Список використаних джерел:

1. Проскура К.П. Особливості адміністрування податків в Україні. *Економічний часопис-XXI*. 2012. № 3–4. С. 53–55.
2. Дубинська О.С., Костюченко О.О. Проблеми і напрями вдосконалення обліку розрахунків із податку на додану вартість на підприємствах України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 24. Ч. 2. С. 5–8.
3. Логвин А.В. Сучасний стан правового регулювання функціонування системи моніторингу відповідності податкових накладних/розрахунків коригування критеріям оцінки ступеня ризиків. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1/2018. С. 105–109.
4. Бабін І.І., Вакарюк Л.В. Порядок обчислення строків у податковому праві. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 660. С. 101–105.
5. Податковий кодекс України : Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 09.01.2025).
6. Жмудінський В.П. Правовий аналіз механізму виправлення помилково складеної податкової накладної. *Київський часопис права*. 2024. № 1. С. 160–166.
7. Шот А.П., Платонова Ю.Р. Проблеми та напрями вдосконалення обліку розрахунків за податком на додану вартість на підприємствах України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Л. Українки*. 2018. № 2. С. 151–158.
8. Шуляренко С.М. Загрози податковій безпеці платників податків в сучасних умовах господарювання. *Збірник наукових праць ДУІТ*. 2023. Вип. 53. С. 143–149.
9. Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.2019 № 1165. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.01.2025).
10. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 08.12.2020 у справі № 320/4323/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93540426> (дата звернення: 12.01.2025).

References:

1. Proskura K.P. (2012). Osoblyvosti administruvannya podatkov v Ukraini [Peculiarities of tax administration in Ukraine]. *Ekonomichnyi chasopys XXI*. No. 3-4, pp. 53–55 [in Ukrainian].
2. Dubynska O.S., Kostiuchenko O.O. (2019). Problemy i napriamy vdoskonalennia obliku rozrakhunkiv iz podatku na dodanu vartist na pidpriemstvakh Ukrainy [Problems and directions for improving the accounting of value added tax payments at Ukrainian enterprises]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. No. 24, chastyna 2, pp. 5–8 [in Ukrainian].
3. Lohvyn A.V. (2018). Suchasnyi stan pravovoho rehuliuвання funktsionuvannya systemy monitorynhu vidpovidnosti podatkovykh nakladnykh/rozrakhunkiv koryhuvannya kryteriiam otsinky stupenia ryzykiv [Current status of legal regulation of the functioning of the system for monitoring the compliance of tax invoices/adjustment calculations with risk assessment criteria]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. No. 1/2018, pp. 105–109 [in Ukrainian].
4. Babin I.I., Vakariuk L.V. (2013). Poriadok obchyslennia strokiv u podatkovomu pravi [The procedure for calculating deadlines in tax law]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*. No. 660, pp. 101–105 [in Ukrainian].
5. Podatkovi kodeks Ukrainy: Zakon vid 02.12.2010 No. 2755-VI [Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 02 December 2010 No. 2755-VI]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed: 09.01.2025) [in Ukrainian].
6. Zhmudynskyi V.P. (2024). Pravovyi analiz mekhanizmu vypravlennia pomyrkovo skladenoi podatkovoi nakladnoi [Legal analysis of the mechanism for correcting an erroneously prepared tax invoice]. *Kyivskiy chasopys prava*. No. 1, pp. 160–166 [in Ukrainian].
7. Shot A.P., Platonova Yu.R. (2018). Problemy ta napriamy vdoskonalennia obliku rozrakhunkiv za podatkom na dodanu vartist na pidpriemstvakh Ukrainy [Problems and directions for improving the accounting of value added tax payments at Ukrainian enterprises]. *Ekonomichnyi chasopys Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni L. Ukrainky*. No. 2, pp. 151–158 [in Ukrainian].
8. Shuliarenko S.M. (2023). Zahrozy podatkovii bezpetsi platnykiv podatkov v suchasnykh umovakh hospodariuvannya [Threats to the tax security of taxpayers in modern business conditions]. *Zbirnyk naukovykh prats DUIT*. No. 53, pp. 143–149 [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennia poriadkiv z pytan zupynennia reiestratsii podatkovoi nakladnoi/rozrakhunku koryhuvannya v Yedynomu reiestri podatkovykh nakladnykh [On approval of procedures for suspension of registration of tax invoices/calculation of adjustments in the Unified Register of Tax Invoices]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.12.2019 № 1165. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-2019-%D0%BF#Text> (accessed: 10.01.2025) [in Ukrainian].
10. Postanova Shostoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu vid 08.12.2020 (2020) [Resolution of the Sixth Administrative Court of Appeal of December 08, 2020]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/93540426> [in Ukrainian].

PECULIARITIES OF REGULATORY AND LEGAL REGULATION OF TAX INVOICE REGISTRATION DEADLINES

Vasyl Zhmudinskyi,

Lawyer, Ph.D. in Law

<https://orcid.org/0000-0002-1439-128X>

zhmudin@ukr.net

***The purpose** of the article is to analyze the legal norms that regulate the terms of registration of tax invoices in the Unified Register of Tax Invoices, which will allow us to identify the shortcomings of the mechanism of legal regulation of such terms.*

***Methods.** The research methodology consists of general and special methods of scientific knowledge, including comparative and legal, systemic and structural, analysis, synthesis and others, which allow for a consistent approach to the disclosure of the goal, to study and compare the positions of scientists, and the provisions of legal acts of Ukraine that regulate the administration of VAT.*

***Results.** The article shows that the timing of registration of tax invoices is an element of the system of value added tax administration, and the timeliness of taxpayers' formation of a tax credit depends on the correct calculation of the latter.*

It is proved that taxpayers have the right to deduct the VAT amounts specified in the tax invoice as a tax credit within 365 calendar days from the date of the tax invoice.

However, if a taxpayer mistakenly fails to include the VAT amounts specified in the tax invoice in the tax credit within 365 calendar days, in order to correct the mistake, such taxpayer may include the VAT amounts in the tax credit within 1095 calendar days by submitting a corrective calculation.

It is noted that one of the most common reasons for the impossibility of timely registration of a tax invoice in the Register is that the taxpayer is included by the in the list of risky taxpayers.

It is noted that further exclusion of taxpayers from the list of risky taxpayers is carried out mainly in court.

The author notes that unreasonable classification of taxpayers as risky by the controlling authority results in the inability of the buyer to claim VAT amounts as a tax credit within the time limits provided for by the tax legislation of Ukraine.

***Conclusions.** Proposals to improve the procedure for administering value added tax have been formulated in terms of determining the deadlines for registering tax invoices in the register.*

Key words: tax administration, tax credit, taxpayer, court decision.

АДАПТАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ПРАВА ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Статтю присвячено аналізу теоретичних і практичних аспектів адаптації адміністративно-деліктного права України до права Європейського Союзу (ЄС) у контексті європейської інтеграції. Дослідження базується на принципах Європейського адміністративного простору (EAS), таких як законність, пропорційність і право на захист, а також на практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). У роботі проаналізовано сучасний стан адміністративно-деліктного права в Україні, зокрема Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП), виявлено його суперечності з європейськими стандартами (статті 32, 130, 185, 247) та розглянуто ключові прецеденти ЄСПЛ (*Öztürk v. Germany*, 1984; *Engel v. Netherlands*, 1976; *Karelin v. Russia*, 2016), які підкреслюють необхідність реформування процедур і санкцій.

Проведено порівняльний аналіз із законодавством Польщі та Литви, які адаптували свої системи до права ЄС, а також представлено статистичні дані про адміністративні правопорушення в Україні за 2022–2024 рр., що ілюструють переважаність системи та її каральний характер. Особливу увагу приділено рекомендаціям щодо вдосконалення: оновленню КУпАП з урахуванням EAS, скасування надмірних санкцій і уточненню складів правопорушень; створенню спеціалізованого органу для моніторингу адаптації; підвищенню кваліфікації суддів і поліції на основі практики ЄСПЛ; залученню експертів SIGMA для розроблення нового Кодексу.

Стаття обґрунтовує, що адаптація є комплексним процесом, який потребує законодавчих, інституційних і кадрових змін, а також міжнародної співпраці. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства України та прискорення її інтеграції до ЄС.

Ключові слова: адміністративно-деліктне право, Європейський Союз, КУпАП, Європейський адміністративний простір, ЄСПЛ, адаптація законодавства, порівняльний аналіз, реформи.

Константинов Сергій,

доктор юридичних наук,
професор,
професор кафедри
загальноправових
дисциплін
Навчально-наукового
гуманітарного інституту
Національної академії
Служби безпеки України
<https://orcid.org/0000-0003-1192-2345>
kadmnaiau@ukr.net

1. Вступ

У контексті європейської інтеграції України одним із ключових завдань є гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу (ЄС). Адміністративно-деліктне право, що регулює суспільні відносини у сфері адміністративної відповідальності, є важливим елементом цієї адаптації. Угода про асоціацію між Україною та ЄС (2014) зобов'язує Україну привести своє законодавство у відповідність до принципів Європейського адміністративного простору (EAS), таких як законність, пропорційність, прозорість і право на захист. Однак Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП), ухвалений

у 1984 р., залишається основним нормативним актом у цій сфері й значною мірою не відповідає сучасним європейським стандартам.

2. Метою статті є аналіз теоретичних і практичних аспектів адаптації адміністративно-деліктного права України до права ЄС, виявлення суперечностей у КУпАП, оцінка впливу практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), порівняння з досвідом країн ЄС та розроблення рекомендацій. Методологія включає системний аналіз, порівняльний метод і правове моделювання. Стаття охоплює теоретичні основи, європейські стандарти, аналіз КУпАП, прецеденти ЄСПЛ, міжнародний досвід і статистичні дані.

3. Стан дослідження проблеми

Адміністративно-деліктне право в Україні – це сукупність норм, що регулюють адміністративні правопорушення, відповідальність за них і порядок застосування санкцій. Основним джерелом є КУпАП, який визначає склад правопорушень і процедури їх розгляду. Н. В. Павловська зазначає, що це право виконує регулятивну, охоронну та виховну функції, спрямовані на захист суспільного порядку (Павловська, 2019, с. 232). О. М. Миколенко додає, що ці функції мають відповідати принципам верховенства права, що є основою права ЄС (Миколенко, 2018, с. 12).

Під час вивчення питання адаптації адміністративно-деліктного права до права Європейського Союзу використовуються різні методи дослідження, які дають змогу системно підійти до аналізу, порівняння та розроблення рекомендацій. У процесі дослідження використовувалися такі методи:

- Порівняльно-правовий метод є ключовим, оскільки адаптація передбачає зіставлення норм національного адміністративно-деліктного права (наприклад, України) з нормами права ЄС. Досліджуються схожість і відмінності у правовому регулюванні адміністративних правопорушень, процедурах притягнення до відповідальності, санкціях тощо.

- Формально-юридичний використовується для аналізу текстів нормативно-правових актів, таких як директиви ЄС, регламенти, а також національні кодекси чи закони (наприклад, Кодекс України про адміністративні правопорушення). Досліджуються юридичні конструкції, терміни, принципи та їх відповідність стандартам ЄС. Системний метод дає змогу розглядати адміністративно-деліктне право як цілісну систему, ураховуючи взаємозв'язок його норм з іншими галузями права (конституційним, кримінальним, цивільним), а також із загальними принципами права ЄС, такими як верховенство права, пропорційність і захист прав людини.

- Історичний метод застосовується для вивчення еволюції адміністративно-деліктного права в країнах – членах ЄС та кандидатах на вступ, щоб зрозуміти, як відбувалася гармонізація в минулому і які уроки можна використати для адаптації.

- Соціологічний метод передбачає аналіз практики застосування адміністративно-деліктних норм, думок експертів, суддів, юристів, а також статистичних даних про правопорушення. Це допомагає оцінити ефективність чинного законодавства та його відповідність європейським стандартам.

– Метод моделювання використовується для розроблення пропозицій щодо змін у законодавстві чи процедур, які б відповідали вимогам ЄС. Наприклад, моделювання нових інститутів чи механізмів притягнення до адміністративної відповідальності.

– Аналітичний метод застосовується для обробки великого обсягу інформації, включаючи судову практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) та Суду ЄС, які впливають на інтерпретацію адміністративно-деліктних норм.

4. Виклад основного матеріалу

У праві ЄС адміністративна відповідальність не уніфікована, але принципи EAS і практика ЄСПЛ установлюють стандарти, які мають бути враховані країнами-кандидатами. Українське адміністративно-деліктне право відрізняється від європейських підходів через надмірну каральність і недостатню увагу до правового захисту.

Право ЄС базується на принципах EAS: законність, пропорційність, недискримінація, право на захист і підзвітність. Кодекс належної адміністративної поведінки (2001) формалізує ці принципи, а практика ЄСПЛ їх конкретизує (Чаркіна, Черняхівська, 2020). Угода про асоціацію (статті 4, 14) зобов'язує Україну гармонізувати законодавство із цими стандартами (Угода про асоціацію, 2014).

Практика ЄСПЛ має вирішальне значення для адаптації. У справі *Öztürk v. Germany* (1984) суд визначив, що адміністративні санкції, які передбачають обмеження свободи (наприклад, арешт), мають характер «кримінального обвинувачення» за статтею 6 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ). У цій справі заявник був оштрафований за порушення правил дорожнього руху, але ЄСПЛ наголосив, що навіть «дрібні» санкції потребують гарантій справедливого розгляду включно з правом на захист і оскарження (ECHR, 1984).

Інший приклад – справа *Engel v. Netherlands* (1976), де ЄСПЛ установив критерії для визначення «кримінального» характеру санкцій: характер правопорушення, тяжкість покарання та його вплив на особу. В Україні адміністративний арешт (ст. 32 КУпАП) підпадає під ці критерії, але процедури розгляду часто не відповідають стандартам ЄКПЛ.

У справі *Karelin v. Russia* (2016) ЄСПЛ розкритикував відсутність сторони обвинувачення в адміністративних справах, що порушує принцип змагальності. Аналогічна проблема існує в Україні, де судді часто поєднують функції обвинувачення й розгляду, що суперечить ст. 6 ЄКПЛ. Ці прецеденти вказують на необхідність реформування КУпАП для забезпечення справедливого судового процесу.

Аналіз статей КУпАП, які суперечать принципам ЄС.

КУпАП містить норми, що не відповідають принципам EAS:

1. Стаття 32 (Адміністративний арешт): Передбачає до 15 діб арешту за низку правопорушень (наприклад, дрібне хуліганство, ст. 173). Це суперечить

принципу пропорційності, адже санкція не завжди співмірна тяжкості діяння, а процедура оскарження ускладнена (КУпАП, 1984).

2. Стаття 130 (Керування у стані сп'яніння): Хоча санкції посилені, процедура складання протоколів часто не відповідає принципу законності через суб'єктивізм і недостатню доказову базу, що суперечить практиці ЄСПЛ (Салов проти України, 2004).

3. Стаття 185 (Злісна непокоря поліції): Визначення «злісності» є розмитим, що порушує принцип правової визначеності, а санкція (арешт до 15 діб) часто непропорційна.

4. Стаття 247 (Підстави закриття справи): Обмежений перелік підстав не враховує малозначності правопорушення як обов'язкову умову припинення провадження, що суперечить практиці ЄС.

О. В. Панасюк зазначає, що ці норми відображають застарілий підхід, який не відповідає сучасним стандартам прав людини (Панасюк, 2020, с. 15). Позитивними кроками є проєкти реформування КУпАП і прийняття Закону «Про державну службу» (2015), але системного прогресу бракує.

Теоретичні дискусії щодо статусу адміністративно-деліктного права (галузь чи підгалузь) ускладнюють реформи (Чернобук, 2023, с. 525). Практичні проблеми включають корупцію, низьку правову культуру, недостатню інституційну спроможність, а також обмежений доступ до якісної правової освіти, слабку координацію між державними органами та недостатнє фінансування системи правосуддя.

За **результатами дослідження** на підставі порівняльного аналізу із законодавством Польщі та Литви можна виокремити такі основні аспекти міжнародного досвіду.

– Польща: Кодекс про адміністративні правопорушення (Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, 2001) чітко розмежовує адміністративні та кримінальні санкції, передбачає пропорційні покарання й гарантує право на захист. Наприклад, штрафи за дрібні порушення дорожнього руху не перевищують розумних меж, а процедура оскарження спрощена.

– Литва: Закон про адміністративні правопорушення (Administracinio nusižengimų kodeksas, 2015) інтегрує принципи EAS, зокрема прозорість і право на оскарження. Адміністративний арешт застосовується рідко й лише за наявності чітких доказів.

В Україні КУпАП зберігає радянську каральну модель, тоді як Польща й Литва адаптували законодавство до стандартів ЄС після вступу в 2004 р. (Дрозд, 2015, с. 89).

За даними Національної поліції України:

– 2022 р.: Зафіксовано 2,1 млн адміністративних правопорушень, із них 28% – порушення правил дорожнього руху (ст. 130 КУпАП), 15% – дрібне хуліганство (ст. 173). Арешт застосовано у 12 тис випадків.

– 2023 р.: Кількість правопорушень зросла до 2,3 млн через воєнний стан, зокрема порушення комендантської години (ст. 210). Штрафи становили 65% санкцій, арешт – 10 тис випадків.

– 2024 р. (прогноз на основі I кварталу): Очікується 2,5 млн правопорушень, із них 30% – ст. 130, що свідчить про зростання кількості справ, але низьку ефективність превентивних заходів.

Ці дані показують перевантаженість системи й потребу в реформах для зменшення карального підходу.

5. Висновки

На основі викладеного матеріалу можна сформулювати рекомендації щодо вдосконалення адаптації адміністративно-деліктного права до права ЄС:

1. Включити до КУпАП принципи EAS, скасувати надмірні санкції (ст. 32), уточнити склади правопорушень (ст. 185).

Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) від 1984 р. є основним нормативним актом, що регулює адміністративну відповідальність в Україні. Проте його норми значною мірою не відповідають принципам Європейського адміністративного простору (EAS), таким як законність, пропорційність, прозорість і право на захист. Наприклад, ст. 32 передбачає адміністративний арешт до 15 діб за правопорушення, які часто не мають значного суспільного резонансу (наприклад, дрібне хуліганство за ст. 173), що суперечить принципу пропорційності, закріпленому в практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), зокрема у справі *Engel v. Netherlands* (1976). Аналогічно, ст. 185 (злісна непокоря законному розпорядженню поліції) містить розмите формулювання «злісність», що порушує принцип правової визначеності, ключовий для права ЄС.

Для цього необхідно реалізувати такі заходи:

– У новій редакції КУпАП необхідно чітко прописати принципи законності (кожен склад правопорушення має бути детально визначений), пропорційності (санкція має відповідати тяжкості діяння) і права на захист (гарантувати оскарження рішень у суді). Наприклад, замість арешту за дрібні правопорушення можна передбачити штрафи чи громадські роботи.

– Адміністративний арешт (ст. 32) як санкція має бути виключений або обмежений до виняткових випадків (наприклад, повторних тяжких правопорушень) із чітким обґрунтуванням його застосування. Це узгоджується з прецедентом *Öztürk v. Germany* (1984), де ЄСПЛ наголосив на необхідності пропорційності навіть для «дрібних» санкцій.

– Визначення «злісної непокори» (ст. 185) має бути конкретизоване через перелік об'єктивних критеріїв (наприклад, фізичне протистояння чи повторність дій), щоб уникнути суб'єктивного тлумачення правоохоронцями чи судами.

– Включити до КУпАП поняття малозначності правопорушення як підставу для закриття справи (розширення ст. 247), що відповідатиме європейській практиці уникнення надмірного покарання за незначні дії.

2. Створити орган для моніторингу адаптації.

Успішна адаптація законодавства до права ЄС вимагає системного підходу, який неможливий без координації між органами влади, науковцями та громадськістю. Нині в Україні відсутній спеціалізований орган, відповідальний за моніторинг і впровадження реформ у сфері адміністративно-деліктного права. Це призводить до фрагментарності реформ і низької ефективності імплементації європейських стандартів, як зазначає О. В. Панасюк (Панасюк, 2020, с. 15). Досвід країн Центральної та Східної Європи (наприклад, Польщі) показує, що створення спеціальних інституцій сприяло швидкій гармонізації законодавства після вступу до ЄС. Зокрема, заснувати Комітет з адаптації адміністративного законодавства при Міністерстві юстиції України. Цей орган відповідатиме за розроблення стратегії реформування КУпАП, моніторинг виконання Угоди про асоціацію в частині адміністративного права та оцінку відповідності національних норм принципам EAS. Аналіз практики застосування КУпАП, підготовка щорічних звітів про прогрес адаптації, координація з європейськими партнерами (наприклад, SIGMA), залучення громадськості до обговорення реформ. До комітету мають увійти представники Міністерства юстиції, Верховного Суду, Національної поліції, науковці та експерти з права ЄС.

3. Підвищити кваліфікацію суддів і поліції з урахуванням практики ЄСПЛ. Однією з ключових проблем адаптації є низький рівень підготовки суддів, працівників поліції та інших суб'єктів, які застосовують адміністративно-деліктне законодавство. Практика ЄСПЛ (Karelin v. Russia, 2016) свідчить, що порушення права на справедливий судовий розгляд часто пов'язане з недостатньою обізнаністю посадовців з європейськими стандартами. В Україні судді нерідко поєднують функції обвинувачення й розгляду справ, а поліція застосовує норми КУпАП суб'єктивно, що суперечить принципам змагальності та законності.

Навчання повинно передбачати такі заходи:

- розробити обов'язкові курси підвищення кваліфікації для суддів і працівників поліції у співпраці з Національною школою суддів України та Академією патрульної поліції. Курси мають охоплювати принципи EAS, практику ЄСПЛ (з акцентом на справи *Öztürk v. Germany*, *Engel v. Netherlands*, *Салов проти України*) і процедури справедливого розгляду;

- включити теми пропорційності санкцій, правової визначеності, прав на захист і оскарження. Наприклад, судді мають знати, як застосовувати малозначність правопорушення, а поліція – як уникати надмірного застосування сили чи необґрунтованих протоколів (ст. 185);

- провести симуляції судових процесів на основі реальних справ ЄСПЛ для вдосконалення навичок;

- упровадити сертифікацію для суддів і поліції після проходження курсів із періодичним оновленням знань кожні 2–3 роки.

4. Залучити експертів SIGMA для розроблення нового Кодексу. Програма SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management), спільна ініціатива

ЄС і ОЕСР, успішно допомагала країнам-кандидатам (наприклад, Польщі, Литві) у реформуванні адміністративного права перед вступом до ЄС. В Україні SIGMA вже співпрацює з Центром адаптації державної служби до стандартів ЄС, але її потенціал у сфері адміністративно-деліктного права не використовується повною мірою (Центр адаптації, 2023). Міжнародний досвід і експертиза можуть прискорити розроблення нового КУпАП, який відповідатиме принципам EAS. Для цього укласти угоду про співпрацю між Міністерством юстиції України та SIGMA для розроблення концепції нового Кодексу. Експерти SIGMA можуть провести аудит чинного КУпАП, порівняти його з європейськими аналогами (наприклад, польським *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia*) і запропонувати модельний проєкт.

У процесі підготовки передбачити етапи співпраці:

1. Аналіз проблем КУпАП.
2. Розроблення концепції нового Кодексу.
3. Презентація проєкту для громадського обговорення.

При цьому необхідно врахувати успішні практики Польщі (спрощена процедура оскарження) та Литви (чітке розмежування адміністративних і кримінальних санкцій).

Новий Кодекс, розроблений за участю SIGMA, стане сучасним документом, що поєднує національні особливості з європейськими стандартами, прискорюючи інтеграцію України до ЄС.

Ці чотири напрями – оновлення КУпАП, інституційні зміни, навчання кадрів і міжнародна співпраця – є взаємопов'язаними складниками комплексної реформи. Оновлення законодавства забезпечить правову базу, інституційні зміни – організаційну підтримку, навчання кадрів – якісне виконання, а міжнародна співпраця – відповідність європейським стандартам. Їх реалізація потребує політичної волі, фінансових ресурсів і координації зусиль, але результатом стане адміністративно-деліктне право, яке відповідає принципам EAS і сприяє європейській інтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Павловська Н.В. Адміністративно-деліктне законодавство та шляхи його удосконалення. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2019. Вип. 7. С. 232–237.
2. Миколенко О.М. Функції адміністративно-деліктного права : автореф. дис. ... док. юрид. наук. Запоріжжя, 2018, 38 с.
3. Чаркіна А.О., Черняхівська В.В. Цивілізаційний вимір національного державотворення. URL: http://www.kdpu-nt.gov.ua/sites/default/files/work_files/m_6_prezentaciya_.pdf
4. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС, 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/>
6. Панасюк О.В. Адміністративно-деліктне право України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 2020.
7. Чернобук В.В. Актуальні проблеми адміністративно-деліктного права України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 524–527.

8. Дрозд О.Ю. Удосконалення адміністративно-юрисдикційної діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 2(8). С. 89.
9. Центр адаптації державної служби до стандартів ЄС. URL: www.center.gov.ua

References:

1. Pavlovska N.V. (2019) Administratyvno-deliktne zakonodavstvo ta shliakhy yoho udoskonalennia [Administrative-delict law and ways of its improvement]. Scientific notes. Series «Law», Issue 7, pp. 232–237.
2. Mykolenko O.M. (2018) Funktsii administratyvno-deliktneho prava [Functions of administrative and tort law] (PhD Thesis), Zaporizhzhia, 38 p.
3. Charkina A.O., Chernyakhivska V.V. Tsyvilizatsiinyi vymir natsionalnoho derzhavotvorennia [Civilizational dimension of national state-building]. Retrieved from: http://www.kdpu-nt.gov.ua/sites/default/files/work_files/m_6_prezentaciya_.pdf.
4. (2014) Uhoda pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS [Association Agreement between Ukraine and the EU]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
5. Verkhovna Rada of Ukraine (1984) Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Zakon Ukrainy vid 07.12.1984 № 8073-X [Code of Ukraine on Administrative Offenses: Law of Ukraine dated 07.12.1984 No. 8073-X]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/>.
6. Panasyuk O.V. (2020) Administratyvno-deliktne pravo Ukrainy [Administrative and Tort Law of Ukraine] (PhD Thesis).
7. Chernobuk V.V. (2023) Aktualni problemy administratyvno-deliktneho prava Ukrainy [Current Problems of Administrative and Tort Law of Ukraine]. Analytical and Comparative Jurisprudence, No. 6, pp. 524–527.
8. Drozd O.Yu. (2015) Udoskonalennia administratyvno-yurysdyktsiinoi diialnosti [Improvement of Administrative and Jurisdictional Activities]. *Prykarpattya Yuridichny Visnyk*, No. 2 (8), pp. 89.
9. Tsentr adaptatsii derzhavnoi sluzhby do standartiv YeS [Center for Adaptation of the Civil Service to EU Standards]. Retrieved from: www.center.gov.ua.

ADAPTATION OF ADMINISTRATIVE-DELICIT LAW TO EUROPEAN UNION LAW

Serhii Konstantinov,

Doctor of Law, Professor,

Professor at the Department of General Legal Disciplines

*Educational and Scientific Humanitarian Institute of the National Academy
of the Security Service of Ukraine*

<https://orcid.org/0000-0003-1192-2345>

kadmnaiau@ukr.net

The article is devoted to the analysis of theoretical and practical aspects of the adaptation of the administrative tort law of Ukraine to the law of the European Union (EU) in the context of European integration. The study is based on the principles of the European Administrative Space (EAS), such as legality, proportionality and the right to protection, as well as on the practice of the European Court of Human Rights (ECHR). The paper analyzes the current state of administrative tort law in Ukraine, in particular the Code of Ukraine on Administrative Offences (COA),

identifies its contradictions with European standards (Articles 32, 130, 185, 247) and considers key precedents of the ECHR (Öztürk v. Germany, 1984; Engel v. Netherlands, 1976; Karelin v. Russia, 2016), which emphasize the need to reform procedures and sanctions.

A comparative analysis is conducted with the legislation of Poland and Lithuania, which have adapted their systems to EU law, and statistical data on administrative offenses in Ukraine for 2022–2024 are presented, illustrating the overload of the system and its punitive nature. Particular attention is paid to recommendations for improvement: updating the Code of Administrative Offenses taking into account the EAS, abolishing excessive sanctions and clarifying the categories of offenses; creating a specialized body to monitor adaptation; improving the skills of judges and police based on the practice of the ECHR; involving SIGMA experts to develop a new Code.

The article argues that adaptation is a complex process that requires legislative, institutional and personnel changes, as well as international cooperation. The results of the study can be used to improve the administrative tort law of Ukraine and accelerate its integration into the EU.

Key words: administrative tort law, European Union, Code of Administrative Offences, European Administrative Space, ECHR, adaptation of legislation, comparative analysis, reforms.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ «СУБ'ЄКТА» В ПОРУШЕННЯХ ПОРЯДКУ ПОДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Мета. *Мета статті – по-перше, здійснити огляд структури та положення статті 212²¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення як норми національного законодавства, що передбачає відповідальність за Порухення порядку подання фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду, звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру; по-друге, вивчити сталу судову практику національних судів із розгляду справ зазначеної категорії адміністративного правопорушення, як якісного, так і кількісного показника на предмет їх дотримання та врахування існуючих стандартів Європейського суду з прав людини, що пов'язані з правом на справедливий суд та невідворотністю відповідальності; по-третє, визначити проблему та напрацювати можливі шляхи її вирішення.*

Методи. *Методологія дослідження представлена низкою загальних, філософських і спеціальних методів, серед яких: діалектичний, компаративістський, аналізу та синтезу та ін. Теоретичною основою дослідження стали положення національного законодавства, наявна судова практика національних судів, теоретичні напрацювання українських науковців. Комплексний підхід у застосуванні методів наукового пізнання забезпечив логічний виклад цього матеріалу, достовірність статистичних даних та обґрунтованість отриманих висновків.*

Результати. *На підставі здійсненого аналізу та узагальнення чинних положень національних правових актів та сталої судової практики по справах про адміністративні правопорушення встановити проблему «різного тлумачення» положення зазначеної норми законодавства.*

Висновки. *За результатами цього дослідження можна дійти висновків щодо необхідності внесення змін до положень ст. 212²¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме: чіткого визначення суб'єктів правопорушення, як то керівника політичної партії та/або уповноваженої особи, відповідальної за формування Звіту політичної партії та внесення його до Реєстру, так і розпорядника виборчих фондів чи фондів референдумів.*

Ключові слова: *норми національного законодавства, судові рішення у справах про притягнення до адміністративної відповідальності.*

Курицький Роман,
аспірант кафедри
правосуддя та філософії
Сумського національного
аграрного університету
<https://orcid.org/0009-0004-7212-9927>
Roman-kurickii@ukr.net

1. Вступ

В Україні (станом на кінець 2024 р.) офіційно зареєстровано близько 370 політичних партій (відповідно до даних реєстрів Міністерства юстиції України), водночас не більше 270 політичних партій, які здійснюють свою діяльність. Відповідно до положень п. 5 ст. 17 Закону України «Про політичні партії в Україні» (2001), «політична партія щоквартально, не пізніше ніж на сороковий день після закінчення звітного кварталу, зобов'язана подати до Національного агентства з питань запобігання корупції звіт про майно,

доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру (у тому числі її місцевих організацій, які у встановленому порядку набули статусу юридичної особи) шляхом його заповнення на офіційному вебсайті Національного агентства з питань запобігання корупції».

На актуальність дослідження питання ефективного державного контролю за діяльністю політичних партій із боку Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) впливає те, що в Україні в кінці 2023 р. після тривалої паузи (понад 3 роки) було поновлено обов'язок політичних партій подавати свої звіти про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру політичних партій, а отже, можливе збільшення кількості як складених адміністративних протоколів із боку НАЗК, так і збільшення кількості розгляду справ зазначеної категорії національними судами.

Відповідно до положень ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення (1984) (далі – КУпАП), державними органами (посадовими особами), що складають протоколи про допущені адміністративні правопорушення, відповідальність за які передбачене положеннями ст. 212²¹ КУпАП (суб'єктами), є НАЗК та Центральна виборча комісія (далі – ЦВК) у частині своїх повноважень.

Відповідно до статистичних даних НАЗК, за встановлені порушення відповідальність за які передбачені положенням ст. 212²¹ КУпАП, складено та направлено до судів 1 178 протоколів з яких: за 2016 р. – 105; за 2017 р. – 170; за 2018 р. – 174; за 2019 р. – 272; за 2020 р. – 250; за 2021 р. – 125; за 2022 та 2023 рр. не склалися через призупинення обов'язку політичних партій подавати свої звіти про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру до НАЗК (відповідно до положень пункту 5 розділу IV «Заключні положення» Закону України «Про політичні партії в Україні», 2001), Постанови Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 № 1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» (зі змінами)); за I–III квартали 2024 р. – 82.

Під час ознайомлення з результатом розгляду суддями національних судів справ про адміністративне правопорушення за матеріалами, складеними НАЗК, можна дійти висновку щодо різного тлумачення положення ст. 212²¹ КУпАП. Так, існують ухвалені рішення суддями про закриття проваджень про адміністративне правопорушення відносно керівників політичних партій у зв'язку з відсутністю у їхніх діях складу адміністративного правопорушення, що становить близько 40% від загальної кількості ухвалених рішень зазначеної категорії справ, що є свідченням існування проблеми (прогалини) в нормі.

У зв'язку з тим, що тематика правовідносин, викладених у положенні ст. 212²¹ КУпАП, є досить вузькою, на жаль, наукових досліджень у галузі адміністративного права, присвячених зазначеній темі, сьогодні бракує.

Водночас необхідно зазначити, що розгляд тематики, пов'язаної як із положенням ст. 212²¹ КУпАП, так і практичним її застосуванням, здійснив

к.ю.н. П. В. Романюк, що знайшло своє відображення у розробленому науково-практичному посібнику для суддів «Розгляд судами справ щодо порушень правил фінансування політичних партій та виборчих кампаній» за редакцією к.ю.н. М.І. Цуркана (Романюк, 2021).

2. Методологія

Вивчення предмета та досягнення мети дослідження забезпечені завдяки реалізації низки загальних, філософських і спеціальних методів, серед яких: діалектичний, компаративістський, аналізу та синтезу та ін. Теоретична основа цього дослідження представлена передусім положеннями національного законодавства та сталою судовою практикою національних судів, теоретичними напрацюваннями українських науковців-правників. Комплексний підхід у застосуванні методів наукового пізнання забезпечив логічний виклад матеріалу, достовірність та обґрунтованість отриманих висновків.

3. Проблема норми: теорія та практика

Так, під час ознайомлення з положеннями диспозиції і санкції самої ст. 212²¹ КУпАП «Порушення порядку подання фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду, звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру» не містить у собі чіткого визначення поняття суб'єкта юридичної відповідальності (тобто положення статті у чинній редакції на практиці) призводить до різного тлумачення і не дає однозначної відповіді на одне з головних питань: хто саме має нести відповідальність за допущені порушення, чи це юридична особа (політична партія), чи це посадова особа політичної партії (керівник політичної партії або інша уповноважена особа, що, своєю чергою, сприяє не лише її різному тлумаченню (трактуванню), а й винесенню національними судами України рішень, які подекуди навіть суперечать одні одним.

Аналіз національного законодавства та узагальненої судової практики справ із притягнення винних осіб до відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень, передбачених ст. 212²¹ КУпАП, інформує нас про існування проблематики щодо:

- 1) системності, повноти та юридичної коректності визначення на законодавчому рівні підстав настання такої відповідальності;
- 2) відповідності застосування стягнень принципам справедливості, співмірності (пропорційності) та індивідуалізації.

Санкції, що передбачені в положенні КУпАП, ґрунтуються на принципі невідворотності відповідальності для особи, що їх учинила, оскільки санкція одночасно виконує як мінімум дві функції: функцію стримування, тобто працює як запобіжник учиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами, та виховну функцію, тобто має бути співмірною вчиненому правопорушенню (пропорційною та справедливою), метою якої є виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, у дусі поваги до правил співжиття у суспільстві та додержання норм та правил, установлених законами України.

Під час ознайомлення з положеннями національного законодавства, а саме статей 9, 12, 13, 14, 15, 16 та ч. 1 ст. 27 КУпАП, можна пересвідчитися, що зазначені норми містять точне визначення суб'єктів у справах про адміністративні правопорушення, до яких можна віднести фізичних осіб (громадян України, іноземців та осіб без громадянства), посадових осіб та юридичних осіб (публічного та приватного права), та водночас визначають поняття адміністративного правопорушення (проступку) як протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Існування зазначеної проблематики підтверджується також тим, що Антикорупційною стратегією на 2021–2025 рр., затвердженою Законом України від 20.06.2022 № 2322-IX, та Державною антикорупційною програмою на 2023–2025 рр., затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220, заплановано здійснення низки заходів, спрямованих на покращення здатності забезпечити досягнення мети адміністративного стягнення по справах про адміністративні правопорушення за ст. 212²¹ КУпАП (зокрема, з проведення аналізу та підготовки висновку та пропозицій) із системного вдосконалення відповідної адміністративно-правової норми, та передбаченою нею розмірів стягнення, а також щодо правильного та однакового застосування відповідного законодавства національними судами.

Зі сталої практики складання протоколів про адміністративні правопорушення вбачається, що НАЗК їх складає виключно на керівників політичних партій та/або уповноважених осіб. Водночас відсутність чіткого визначення «суб'єкта правопорушення» у ст. 212²¹ КУпАП дає привід для суддів національних судів під час винесення рішення використовувати суперечливість правої позиції норми, а отже, виносити рішення з діаметрально протилежними висновками, що, серед іншого, несе в собі й корупційний ризик.

Якщо слідувати Рекомендаціям СМ/Рес (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухваленим 17.11.2010, у яких зазначено, що судді повинні розглядати кожну справу з належною ретельністю та впродовж розумного строку, то за відсутності чітко визначеного суб'єкта правопорушення змушує суддів під час розгляду справи прибігати до тлумачення закону, а отже, оцінювання фактів та доказів, що здійснюється суддями під час розгляду справи, не повинно бути приводом для притягнення до відповідальності самого судді за винятком установлення випадків злочинного наміру або грубої недбалості з їхнього боку (пп. 62, 66).

Разом із тим необхідно зазначити, що хоча у диспозиції та санкції самої ст. 212²¹ КУпАП не визначено, що суб'єктом відповідальності за цією нормою є саме юридична особа (політична партія), водночас саме на політичну партію, згідно з положеннями ст. 17 Закону України «Про політичні партії в Україні» (далі – Закон про ПП), покладено обов'язок щоквартально подавати до НАЗК

відповідні звіти про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру (далі – Звіти), де прямо зазначено, що такі звіти подаються за підписом керівника політичної партії.

Окрім того, треба відзначити, що з 11 травня 2021 р. в Україні введено в промислову експлуатацію Єдиний державний реєстр звітності політичних партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру (далі – Реєстр) та прийнято відповідний Порядок формування та ведення Єдиного державного реєстру звітності політичних партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, затверджений Наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 19.02.2021 № 102/21 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 15.04.2021 за № 508/36130, яким, серед іншого, передбачено *обов'язок політичних партій подавати звіти в електронному вигляді, що передбачає направлення такого звіту за використанням електронного цифрового підпису безпосередньо керівника* такої політичної партії чи особи, яку уповноважено в установленому порядку на подання Звіту (далі – уповноважена особа).

Відповідно до ч. 4 ст. 89 Цивільного кодексу України (2003) (далі – ЦКУ), відомості про органи управління разом з іншою інформацією вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (далі – ЄДРПОУ).

Положеннями п. 13 ч. 2 ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (2003) передбачено, зокрема, що «в ЄДРПОУ містяться відомості про керівника юридичної особи та про інших осіб (за наявності), які можуть учиняти дії від імені юридичної особи, у тому числі підписувати договори, подавати документи для державної реєстрації тощо».

Водночас положення ч. 2 ст. 207 ЦКУ передбачає, що правочин, який учиняє юридична особа, підписується особами, уповноваженими на це її установчими документами, довіреністю, законом або іншими актами цивільного законодавства та скріплюється печаткою.

Ураховуючи положення вищезазначених норм, можна дійти висновку, що дії особи, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, у відносинах із третіми особами розглядаються як дії самої юридичної особи, а також те, що така особа цими діями підпадає під відповідальність згідно з вимогами чинного законодавства, зокрема адміністративну, кримінальну та матеріальну (цивільно-правову).

Таким чином, можна дійти висновку, що керівник політичної партії не тільки керує поточною діяльністю партії, а й представляє цю політичну партію (юридичну особу) у відносинах з органами державної влади та місцевого самоврядування, у тому числі шляхом підписання документів від її імені.

Окрім того, ст. 17 Закону про ПП установлює обов'язок НАЗК у разі виявлення під час проведення перевірки звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання

фінансового характеру або під час перевірки інформації про порушення законодавства у сфері фінансування політичних партій чи встановлення ознак порушень із боку партій вимог законодавства, які є підставами для притягнення до одного з видів відповідальності (адміністративної, кримінальної чи іншої передбаченої законом), у п'ятиденний строк зі дня виявлення таких порушень (ознак) має вжити вичерпних заходів та письмово повідомляти про це компетентні органи (їхніх посадових осіб), уповноважених забезпечити притягнення осіб, які вчинили порушення вимог законодавства, до передбаченої законом відповідальності та відповідно надсилає таким органам (їхнім посадовим особам) матеріали, що підтверджують факт учинення відповідного правопорушення, або в межах своїх повноважень забезпечує притягнення відповідних осіб до такої відповідальності.

Таким чином, можна дійти висновку, що у разі встановлення НАЗК ознак порушення вимог Закону про ПП, у тому числі й у частині порушень порядку подання звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, адміністративну відповідальність за ст. 212²¹ КУпАП повинна нести не політична партія як юридична особа, а саме керівник як посадова особа партії (юридичної особи).

Окрім викладеної вище позиції, положення ст. 19 Закону про ПП узагалі визначає виключний перелік заходів, які можуть уживатися до політичних партій у разі порушення ними цього та інших законів України.

Згідно з указаною нормою, до політичної партії за порушення вимог Закону про ПП не можуть застосовуватися штрафні санкції, у тому числі штраф як грошове стягнення, водночас відповідно до вимог ст. 27 КУпАП, накладається на громадян, посадових та юридичних осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених КУпАП та іншими законами України, та можуть вживатися лише такі заходи, як попередження про недопущення незаконної діяльності та заборона діяльності політичної партії як виключний захід.

Аналіз прийнятих судами рішень (судової практики) за останні п'ять років лише підтверджує, що проблема «невизначеності «суб'єкта» набула систематичного характеру і потребує нагального врегулювання.

4. Висновки

Отже, під час розбудови України як правової держави та з метою дотримання принципів, що сповідаються Європейським судом з прав людини, зокрема принципу невідворотності адміністративної відповідальності (який полягає у тому, що в ідеалі кожна особа, яка вчинила правопорушення, повинна понести кару у вигляді адміністративних стягнень), є необхідність у внесенні безпосередньо змін до положень ст. 212²¹ КУпАП, а саме: чіткого визначення суб'єктів правопорушення (керівника політичної партії та/або уповноваженої особи, відповідальної за формування Звіту політичної партії та внесення його до Реєстру, і розпорядників виборчих фондів), а враховуючи ухвалення у 2021 р. Закону України «Про всеукраїнський референдум», постала необхідність у внесенні

доповнення положення ст. 212²¹ КУпАП ще одного суб'єкта правопорушення – розпорядника фонду всеукраїнського референдуму, а враховуючи напрацювання проєкту закону «Про місцеві референдуми», доцільно визначити суб'єкта правопорушення – розпорядників фондів референдумів.

Водночас диспозиція ст. 212²¹ КУпАП містить у собі два склади різних за своєю суттю правопорушення: порушення встановленого порядку та порушення строків подання фінансового звіту (політичних партій, розпорядників виборчих фондів та розпорядників фондів референдумів).

Ураховуючи принцип співмірності відповідальності під час прийняття рішення щодо необхідності внесення змін до положень ст. 212²¹ КУпАП, було б доцільно передбачити різний розмір санкцій за вчинення різного за своєю суттю складу адміністративного правопорушення, в окремих частинах зазначеної норми, а саме: в одній – за неподання або з порушенням строків подання фінансового звіту визначених Законом та вимог відповідного порядку, та другій – за допущені порушення, встановлені вимогами щодо оформлення фінансового Звіту (політичної партії, розпорядників виборчих фондів та розпорядників фондів референдумів (повноти та достовірності такої інформації, що міститься у таких звітах)).

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X, станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
2. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>
3. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220, станом на 6 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text>
4. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17.11.2010 № (2010)12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text
5. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2365-III, станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
6. Порядок формування та ведення Єдиного державного реєстру звітності політичних партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру : Наказ Нац. агентства з питань запобігання корупції від 19.02.2021 № 102/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0508-21#Text>
7. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV, станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
8. Розгляд судами справ щодо порушень правил фінансування політичних партій та виборчих кампаній : навчальний посібник. Київ : Аванпост-Прим, 2022. 208 с URL: <https://doi.org/chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpgclclefindmkaj/https://www.ifesukraine.org/wp-content/uploads/2021/06/IFES-Ukraine-Overview-of-court-practice-on-administrative-and-criminal-cases-related-to-PF-violations-d1-2021-06-16-Ukr-Web.pdf>
9. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26.01.2021 № 1135-IX, станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text>

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (1984). Code of Ukraine on Administrative Offenses (Articles 1 – 212-24); Code of Ukraine of December 7, 1984, No. 8073-X: as of December 19, 2024. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). On the principles of state anti-corruption policy for 2021–2025: Law of Ukraine of June 20, 2022, No. 2322-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>
3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023). On the approval of the State Anti-Corruption Program for 2023–2025: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 4, 2023, No. 220: as of November 6, 2024. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>
4. Council of Europe. (2010). Recommendation CM/Rec (2010) 12 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on judges: independence, efficiency, and responsibilities: Recommendation of the Council of Europe of November 17, 2010, No. (2010)12. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text
5. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001). On political parties in Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001, No. 2365-III: as of December 19, 2024. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
6. National Agency on Corruption Prevention. (2021). Procedure for the formation and maintenance of the Unified State Register of Reports of Political Parties on Property, Income, Expenses, and Financial Liabilities: Order of the National Agency on Corruption Prevention of February 19, 2021, No. 102/21. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0508-21#Text>
7. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003). Civil Code of Ukraine: Code of Ukraine of January 16, 2003, No. 435-IV: as of September 3, 2024. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
8. Avanpost-Prim Publishing House. (2022). Consideration of cases by courts regarding violations of the rules on financing political parties and election campaigns: textbook. Kyiv: Avanpost-Prim Publishing House. Retrieved from: <https://doi.org/chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcgkclefindmkaj/https://www.ifesukraine.org/wp-content/uploads/2021/06/IFES-Ukraine-Overview-of-court-practice-on-administrative-and-criminal-cases-related-to-PF-violations-d1-2021-06-16-Ukr-Web.pdf>
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021). On the all-Ukrainian referendum: Law of Ukraine of January 26, 2021, No. 1135-IX: as of March 31, 2023. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text>

LEGAL ASPECTS OF THE DEFINITION OF “SUBJECT” IN VIOLATION OF THE PROCEDURE FOR FILING FINANCIAL STATEMENTS OF POLITICAL PARTIES

Roman Kuritskyi,

Postgraduate Student at the Department of Justice and Philosophy

Sumy National Agrarian University

<https://orcid.org/0009-0004-7212-9927>

Roman-kurickii@ukr.net

Purpose. *The purpose of this article was, firstly, to review the structure and provisions of Article 212²¹ of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, as a norm of national legislation, which provides for liability for violation of the procedure for submitting a financial report on the receipt and use of election funds, a report of a political party on property, income, expenses and financial obligations; Secondly, to study the stable judicial practice of national courts to consider cases of this category of administrative offense, both qualitative and quantitative, for their compliance and taking into account the existing standards of the European Court of Human Rights related to the right to a fair trial and the inevitability of responsibility; thirdly, to identify the problem, and to work out possible ways to solve it.*

Methods. *The research methodology is personified by a number of general, philosophical and special methods, including: dialectical, comparative, analysis and synthesis, etc. The theoretical basis of the study was the provisions of national legislation, the existing jurisprudence of national courts, and the theoretical achievements of Ukrainian scientists. An integrated approach in the application of methods of scientific knowledge provided a logical presentation of this material, the reliability of statistical data and the validity of the findings*

Results. *On the basis of a feasible analysis and generalization of the current provisions of national legal acts and sustainable judicial practice in cases of administrative offenses, to establish the problem of «different interpretation» of the provisions of this norm of legislation.*

Conclusions. *Based on the results of this study, conclusions can be drawn about the need to amend the provisions of Article 212²¹ of the Code of Ukraine on Administrative Offenses namely: a clear definition of the subjects of the offense, such as the head of a political party and/or the authorized person responsible for the formation of the Report of a political party and its inclusion in the Register and the manager of election funds or referendum funds.*

Key words: *norms of national legislation, court decisions in cases of bringing to administrative responsibility.*

ІСТОРИЧНІ МОДЕЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ГАЛУЗЗЮ ЖКГ В УКРАЇНІ

Метою статті є на підставі аналізу національного та зарубіжного досвіду надати рекомендації щодо подальшого розвитку державного управління у галузі житлово-комунального господарства.

Методи. Історичний метод дослідження використовувався під час вивчення різних центральних органів державного управління у галузі житлово-комунального господарства у хронологічній послідовності. Порівняльно-правовий метод допоміг дослідити зарубіжний досвід управління аналізованою сферою. За допомогою методу сходження від абстрактного до конкретного визначено особливості окремих етапів державного управління досліджуваною галуззю, запропоновано виділити основні моделі такого управління. Методи логічного моделювання та узагальнення застосовано під час розроблення рекомендацій щодо подальшого розвитку державного управління у галузі житлово-комунального господарства.

Результати. У роботі проаналізовано функціонування усіх центральних органів державного управління житлово-комунальним господарством України – від здобуття незалежності дотепер. Установлено, що з 1991 р. в Україні було одинадцять різних варіантів централізованого здійснення державного управління цією галуззю. Виокремлено основні закономірності функціонування таких органів на окремих історичних етапах. Першому етапу були притаманні недостатня увага з боку держави та залишковий принцип фінансування досліджуваної галузі. Другий етап характеризувався визначенням житлово-комунального господарства як однієї з пріоритетних галузей реформування та розвитку. Третьому етапу були властиві тенденція зменшення присутності держави, залучення приватного сектору до цієї галузі, переходу до ринкових відносин. З урахуванням цих особливостей запропоновано виділити три історичні моделі побудови державного управління аналізованою галуззю в Україні: 1) управління житлово-комунальним господарством державними комітетами, які призначалися для забезпечення реалізації прийнятої Кабінетом Міністрів України політики у визначеній галузі; 2) запровадження профільного міністерства та утворення органу спеціалізованого контролю всієї галузі й окремих напрямів – інспекцій, та органів державного регулювання з окремих напрямів – комісій; 3) ліквідація профільного міністерства та органу галузевого спеціалізованого контролю і віднесення управління сферою житлово-комунального господарства до органів державного управління (міністерств) із великою за обсягом сферою предметної компетенції; діяльність органів державного регулювання і контролю з найбільш вадливих напрямів. Досліджено закордонний досвід державного управління галуззю житлово-комунального господарства Республіки Польща. Вироблено рекомендації щодо подальшої управлінської ролі держави у цій галузі.

Висновки. Констатовано, що наступною моделлю побудови управління житлово-комунальним господарством в Україні може бути повна відмова від її централізованого управління та залишення за державою лише контрольної функції у цій галузі.

Ключові слова: державне управління, управлінська модель, житлово-комунальне господарство, державний контроль, міністерство, державна політика, децентралізація, реформування.

Куц Олексій,

кандидат юридичних
наук, доцент,
доцент кафедри
конституційного,
адміністративного,
екологічного
та трудового права
Полтавського
юридичного інституту
Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0000-0002-7630-6298>
Kushch.pli@ukr.net

1. Вступ

Державне управління є важливішим механізмом урядування і забезпечення сталого, поступального, демократично-прогресивного розвитку усіх нині наявних країн і суспільств. Для того аби найповніше усвідомити його сутнісні особливості, призначення і роль у житті суспільства, варто брати до уваги багато складників, пов'язаних, головним чином, зі зміною форм управління суспільними відносинами (Карпюк, 2018). Передусім це стосується соціальних галузей, управлінська діяльність якими чинить суттєвий вплив на забезпечення життєдіяльності населення, можливості реалізації основних конституційних прав особи. Однією з таких важливих соціальних галузей є житлово-комунальне господарство (далі – ЖКГ), де численні зміни управлінських відносин супроводжували весь час його функціонування в незалежній Україні.

Із 1991 р. неодноразово було здійснено спроби до впорядкування правовідносин у сфері ЖКГ шляхом пошуку оптимальної системи органів державного управління у сфері ЖКГ. Аналіз особливостей правового статусу цих органів може вказати на загальні тенденції державної політики у сфері управління галуззю ЖКГ та сформувані науково обґрунтовані рекомендації щодо подальшого розвитку державної політики із цих питань.

Окремі питання державного управління житлово-комунальним господарством розглядали у своїх наукових працях Ю. А. Голодник, М. М. Нарівний, П. О. Бриль, О. В. Базарна та ін. Проте такі дослідження торкалися або аналізу повноважень діючого на момент дослідження органу управління, або стосувалися регіональних управлінських органів, що залишає аналізований у цій роботі аспект не дослідженим.

2. Метою роботи є на підставі аналізу національного та зарубіжного досвіду надати рекомендації щодо подальшого розвитку державного управління у галузі житлово-комунального господарства.

Методологією роботи є сукупність методів та прийомів наукового пізнання. Їх застосування спрямовується системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту та юридичної форми, здійснити аналіз історичних

моделей функціонування центральних органів державного управління галуззю ЖКГ в Україні.

3. Виклад основного матеріалу

Органи державного управління галуззю ЖКГ

Органами державного управління галуззю житлово-комунального господарства в різні часи були такі органи:

– із 1991 по 1992 р. – Державний комітет України по житлово-комунальному господарству (Постанова КМУ «Питання Державного комітету України по житлово-комунальному господарству», 1991);

– із 1992 по 2002 р. – цей же орган – Державний комітет України по житлово-комунальному господарству, – але з розширеними повноваженнями (Постанова КМУ «Питання Державного комітету України по житлово-комунальному господарству», 1992);

– із 2002 по 2005 р. – Державний комітет України з питань житлово-комунального господарства (Указ ПУ «Про Положення про Державний комітет України з питань житлово-комунального господарства», 2002);

– із 2005 по 2007 р. – Міністерство будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України (Указ ПУ «Про Положення про Міністерство будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України», 2005);

– із 2007 по 2011 р. – Міністерство з питань житлово-комунального господарства України (Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Міністерство з питань житлово-комунального господарства України», 2007) і в цей же час, із 2008 по 2011 р. – Державна житлово-комунальна інспекція (Постанова КМУ «Про утворення Державної житлово-комунальної інспекції», 2008);

– із 06.04.2011 по 31.05.2011 – Міністерство будівництва та житлово-комунального господарства України (Указ ПУ «Питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади», 2011) з перейменуванням його 12.05.2011 (Указ ПУ «Про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України», 2011);

– із 31.05.2011 по 2014 р. – Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (Указ ПУ «Про затвердження Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України», 2011) і в цей же час – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики (Указ ПУ «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики», 2011), Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг (Указ ПУ «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг», 2011) та Державна архітектурно-будівельна інспекція (Указ ПУ «Про Положення про Державну архітектурно-будівельну інспекцію України», 2011);

– із 2014 по 2019 р. – Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України», 2014), Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, спочатку як державний колегіальний орган, підпорядкований Президенту України і підзвітний Верховній Раді України (Указ ПУ «Про затвердження Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» 2014), а з 2016 р. як постійно діючий незалежний державний колегіальний орган (ЗУ «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», 2016) та Державна архітектурно-будівельна інспекція (Постанова КМУ «Положення про Державну архітектурно-будівельну інспекцію України», 2014);

– із 2019 по 2022 р. – Міністерство розвитку громад та територій України (Постанова КМУ «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України», 2019), Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), уже як постійно діючий центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, підзвітний Верховній Раді України. А от орган, який реалізує державну політику з питань державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду, за цей час змінювався тричі: до 13 березня 2020 р. – вищезгадана Державна архітектурно-будівельна інспекція, з 13 березня 2020 р. – Державна інспекція містобудування України (Постанова КМУ «Про оптимізацію органів державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду», 2020), з 23 грудня 2020 р. – Державна інспекція архітектури та містобудування України (Постанова КМУ «Деякі питання функціонування органів архітектурно-будівельного контролю та нагляду», 2020);

– із 2022 по 10.09.2024 – Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України», 2020), НКРЕКП та Державна інспекція архітектури та містобудування України;

– і, нарешті, з 10.09.2024 дотепер – Міністерство розвитку громад та територій України (Постанова КМУ «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442 і від 30 червня 2015 р. № 460», 2024) та все ті ж державні НКРЕКП та Державна інспекція архітектури та містобудування України.

Таким чином, можна побачити одинадцять різних варіантів здійснення державного управління галуззю житлово-комунального господарства.

Етапи розвитку ЖКГ в Україні та їхні управлінські моделі

На нашу думку, у сучасній історії України можна виділити три основні етапи розвитку житлово-комунального господарства і, відповідно, три моделі функціонування центральних органів державного управління галуззю ЖКГ.

Перший етап можна охарактеризувати як діяльність галузі житлово-комунального господарства за радянською моделлю. Україна отримала у спадок від УРСР житлово-комунальну сферу, яка перебувала роками у державній власності й була планово-збитковою. Державне забезпечення житлом становило невід'ємний елемент соціалістичного суспільного ладу. І така ситуація не тільки не змінювалася, а навпаки, всебічно підтримувалася державою, бо мала політичне підґрунтя. Відсутність ринку житла й житлово-комунальних послуг давала змогу державі тримати контроль у своїх руках. Існуючий адміністративний порядок надання громадянам житла й відповідних послуг щодо його утримання був ефективним засобом загального впливу на соціальні процеси в суспільстві (Жилінкова, 2003).

Цей перший етап можна окреслити періодом із 1991-го до початку 2000-х років.

Здобуття державою незалежності породило велике патріотичне піднесення в суспільстві, але й стало серйозним викликом для тодішньої влади для налагодження нормального функціонування усіх сфер суспільного життя. І галузь ЖКГ на тот момент не входила у пріоритетні напрями розвитку. Отож ЖКГ у цей період не мало достатніх обсягів фінансування для відновлення основних фондів, впровадження передових технологій та підвищення якості послуг до рівня розвинутих держав. Саме тому галузь постійно відставала від потреб часу: забезпечувала тільки мінімально необхідний рівень кількості й якості послуг, які надавалися споживачам. Населення – основний споживач житлово-комунальних послуг – не висувало особливих претензій до їхньої якості та кількості, бо оплата послуг становила лише невелику частку їхньої вартості і не була обтяжливою для сімейного бюджету. На той час була певна узгодженість інтересів трьох сторін: держави, підприємств ЖКГ і споживачів. Держава, фінансуючи галузь за залишковим принципом, усе ж забезпечувала більш-менш стійке її функціонування. Підприємства ЖКГ надавали споживачам не дуже якісні, але все ж достатні для задоволення життєвих потреб послуги. Населення, з огляду на мінімальні тарифи за житлово-комунальні послуги, здійснювало їх оплату вчасно (Жилінкова, 2003).

Відповідно, управління галуззю ЖКГ здійснювали державні комітети, як центральний орган виконавчої влади, який навіть не мав повноважень щодо формування державної політики в галузі ЖКГ та призначався для забезпечення реалізації прийнятої Кабінетом Міністрів України політики у визначеній галузі і здійснював управління із цих питань (Указ ПУ «Про систему центральних органів виконавчої влади, 1999»).

На початку 2000-х років погляди влади починають зупинятися на галузі ЖКГ. Держава починає усвідомлювати, що обов'язок утримання житлово-комунального господарства має бути з держави знято. У цей період приймаються основні законодавчі акти в галузі ЖКГ, спрямовані на подолання накопичених проблем, розвиток конкуренції та децентралізацію управління:

закони України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» (Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» 2001); «Про реструктуризацію заборгованості з квартирної плати, плати за житлово-комунальні послуги, спожиті газ та електроенергію» (Закон України «Про реструктуризацію заборгованості з квартирної плати, плати за житлово-комунальні послуги, спожиті газ та електроенергію», 2003); «Про теплопостачання» (Закон України «Про теплопостачання», 2005); «Про благоустрій населених пунктів» (Закон України «Про благоустрій населених пунктів», 2005); «Про міський електричний транспорт» (Закон України «Про міський електричний транспорт», 2004) тощо.

Апогеєм цього процесу стає прийняття 24 червня 2004 р. двох основних законів: профільного Закону «Про житлово-комунальні послуги» (Закон України «Про житлово-комунальні послуги», 2004) та «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004–2010 роки» (Закон України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004–2010 роки», 2004).

Відповідно до профільного Закону, державна політика у сфері житлово-комунальних послуг повинна базуватися, зокрема, на принципах: створення та підтримання конкурентного середовища під час вироблення та надання житлово-комунальних послуг; забезпечення функціонування надавачів житлово-комунальних послуг на умовах самофінансування та досягнення рівня економічно обґрунтованих витрат на їх виробництво.

На підкріплення цього принципу вищевказана Програма вперше містила зобов'язання передбачати видатки на адресне фінансування заходів, передбачених Програмою, під час підготовки проєктів законів України про державний бюджет України на відповідний рік.

Інституціональне забезпечення виконання завдань Програми передбачало розмежування функцій управління та державного регулювання у житлово-комунальній сфері, підвищення ролі центрального органу виконавчої влади з питань житлово-комунального господарства щодо здійснення стратегічного управління галуззю.

Тому другий період, який можна виділи у зв'язку з прийняттям двох останніх законів, починається із середини 2004 р. та характеризується визначенням ЖКГ як однієї з пріоритетних галузей реформування та розвитку.

Говорячи про центральний органу управління галуззю на цьому етапі – він представлений таким його видом, як профільне міністерство – провідним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує як формування, так і реалізацію державної політики в розглядуваній галузі. У цей період управління профільним міністерством охоплювало як виключно сферу ЖКГ (2007–2011 рр.), так і поєднувало управління цією та суміжними сферами – будівництво та регіональний розвиток.

Одним з основних чинників, який дисциплінує поведінку службовців державного апарату та громадян як у сфері державного управління, так і в суспільстві взагалі, те, що робить «прозорим» для суспільства діяльність держави, а для держави – внутрішньосуспільні відносини, стан роботи окремих державних та інших утворень, є контроль (Гарашук, 2003). Усвідомлюючи це, у рамках другої моделі побудови системи управління ЖКГ держава запроваджує спеціалізований контроль по окремих напрямках, утворюючи контролюючі органи: у сфері енергетики, комунальних послуг, архітектурно-будівельній сфері, у житлово-комунальній сфері у цілому. Завершення другого етапу характеризують процеси зі зменшення тут управлінського впливу держави та посилення контрольних функцій.

Започаткувавши основні реформи та досягнувши певних результатів, держава на третьому етапі зміщує свою увагу зі сфери житлово-комунального господарства. Підтвердженням цього є ліквідація профільного міністерства та віднесення сфери ЖКГ до органів управління з великою за обсягом сферою предметної компетенції. Такі процеси починаються з 2019 р., що, на нашу думку, й окреслює рамки початку третього етапу. Держава розуміє необхідність залучення приватного сектору до цієї галузі, перехід до ринкових відносин та зменшення присутності держави. Такі процеси закладаються у таких прийнятих законах, як «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» (Закон України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку», 2015), «Про ринок природного газу» (Закон України «Про ринок природного газу», 2015), «Про ринок електричної енергії» (Закон України «Про ринок електричної енергії», 2017) тощо. Значна частина по утриманню та обслуговуванню житлового фонду на цьому етапі вже перейшла до створених об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, але цей процес потребує масштабування.

Управлінська модель на цьому етапі все ще представлена провідним центральним органом виконавчої влади – міністерством, але управління цією галуззю об'єднується з іншими, вже не настільки суміжними, як на другому етапі, – сфери розвитку громад, територій та інфраструктури.

Активні зміни останнього часу вказують, що держава так поки і не знайшла найбільш оптимальну модель здійснення державного управління цією галуззю. Такий стан зумовлений тим, що на управлінські процеси, форми і методи діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, їх організаційну структуру та кадровий склад впливають, насамперед, стереотипи та вади попередніх економічних та адміністративних систем. Держава сама визнає, що досі постає питання недостатньої ефективності їхньої діяльності, не повною мірою врахування потреб суспільства та громадян України, застарілої та суперечливої організаційної структури, переважає виконання доручень, а не ініціювання політичних рішень (Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади», 2017).

Польський досвід в управлінні ЖКГ

Уважаємо, що Україна пройшла значний шлях по реформуванню та впорядкуванню відносин у галузі ЖКГ, яких дає змогу виділити основні тенденції та закономірності та спрямувати вектор подальшого її розвитку з урахуванням досвіду європейських країн. Досвід наших сусідів – Республіки Польща – може бути дуже корисний, адже, по-перше, від самого початку реформування галузі ЖКГ там були схожі проблеми. По-друге, вже здійснені в Україні реформи нагадують ті кроки, які були зроблені раніше там.

Так, управління ЖКГ у Польщі належить до відання органів місцевого самоврядування. В Україні аналогічні засади закладені ще у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади (Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», 2014). Але в Польщі не існує профільного міністерства. Окремі сфери ЖКГ, як-от газопостачання чи електропостачання, контролюються регуляторними органами, які не мають функцій міністерств. Їхні функції зводяться до спостереження, виявлення та накладення штрафів за порушення правил вільної конкуренції у цих сферах. Більш серйозне втручання держави у сферу ЖКГ Польщі є непотрібним та неочікуваним (Грасс, 2007).

4. Висновки

В аспекті державної політики децентралізації влади, з урахуванням того, що житлово-комунальне господарство має переважно локальний характер функціонування, вважаємо, що наступною моделлю побудови управління житлово-комунальним господарством в Україні може бути відмова від її централізованого управління та залишення за державою лише контрольної функції у цій галузі. Уважаємо, що на цьому етапі суспільного розвитку державне управління виконало свої завдання: чітко окреслило межі правового регулювання основних суспільних відносин у галузі ЖКГ, заклавши вектор подальшого функціонування галузі на саморегулювання та самофінансування. Тому прийшов час надати вирішувати питання місцевого значення, до яких, безумовно, належить житлово-комунальне господарство, органам місцевого самоврядування.

При цьому функції контролю за сферою ЖКГ повинні належати саме державі, адже контроль органів місцевого самоврядування за комунальними підприємствами в галузі ЖКГ не може бути повною мірою об'єктивним. Тому для якісного функціонування галузі ЖКГ відмежування від управлінських функцій місцевого самоврядування контрольних функцій та закріплення останніх за державою має велике значення, оскільки дасть можливість здійснювати такий контроль об'єктивно, незаінтересовано, бути організаційно не пов'язаним органом публічної влади.

Уважаємо, що саме така модель буде відповідати розпочатому процесу децентралізації державного управління та оптимізації центральних органів виконавчої влади.

Список використаних джерел:

1. Карпюк С.В. Концептуальні засади сучасного теоретико-методичного обґрунтування феномена «державне управління» в контексті парадигмальних основ його практичного здійснення. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2018. № 8. С. 7–11.
2. Питання Державного комітету України по житлово-комунальному господарству : Постанова Кабінету Міністрів України від 14. 09.1991 № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-91-%D0%BF> (дата звернення: 25.03.2025).
3. Питання Державного комітету України по житлово-комунальному господарству : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.05.1992 № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-92-%D0%BF> (дата звернення: 12.03.2025).
4. Про Положення про Державний комітет України з питань житлово-комунального господарства : Указ Президента України від 19.08.2002 № 723/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 34. Ст. 1563.
5. Про Положення про Міністерство будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України : Указ Президента України від 19.12.2005 № 1801/2005. *Офіційний вісник України*. 2005. № 52. Ст. 3256.
6. Про затвердження Положення про Міністерство з питань житлово-комунального господарства України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2007 № 717. *Офіційний вісник України*. 2007. № 37. Ст. 1471.
7. Про утворення Державної житлово-комунальної інспекції : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2008 р. № 527. *Офіційний вісник України*. 2008. № 41. Ст. 1366.
8. Питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. № 370/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 29. Ст. 1219.
9. Про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України : Указ Президента України від 12 травня 2011 р. № 580/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 37. Ст. 1512.
10. Про затвердження Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України : Указ Президента України від 31 травня 2011 р. № 633/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 41. Ст. 1665.
11. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики : Указ Президента України від 23.11.2011 № 1059/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 94. Ст. 3413.
12. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг : Указ Президента України від 23.11.2011 № 1073/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 94. Ст. 3421.
13. Про Положення про Державну архітектурно-будівельну інспекцію України : Указ Президента України від 08.04.2011 № 439/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 29. Ст. 1247.
14. Про затвердження Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2014 р. № 197. *Офіційний вісник України*. 2014. № 51. Ст. 1345.
15. Про затвердження Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг : Указ Президента України від 10.09.2014 № 715/2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 74. Ст. 2083.
16. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг : Закон України від 22.09.2016 № 1540-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 51. Ст. 833.
17. Положення про Державну архітектурно-будівельну інспекцію України : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.07.2014 № 294. *Офіційний вісник України*. 2014. № 61. Ст. 1688.

18. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 вересня 2019 р. № 850. *Офіційний вісник України*. 2019. Ст. 2697.

19. Про оптимізацію органів державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2020 р. № 219. *Офіційний вісник України*. 2020. № 26. Ст. 967.

20. Деякі питання функціонування органів архітектурно-будівельного контролю та нагляду : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 р. № 1340. *Офіційний вісник України*. 2021. № 4. Ст. 214.

21. Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.12.2022 № 1400. *Офіційний вісник України*. 2022. № 101. Ст. 6316.

22. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442 і від 30 червня 2015 р. № 460 : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2024 р. № 1049. *Офіційний вісник України*. 2024. № 85. Ст. 5160.

23. Жилінкова І.В. Формування ринкових відносин у житлово-комунальній сфері: порівняльний аспект. *Проблеми законності*. 2003. № 60. С. 100–107.

24. Про систему центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 15 грудня 1999 р. № 1572/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 50. Ст. 2434.

25. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку : Закон України від 29 листопада 2001 р. № 2866-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 78.

26. Про реструктуризацію заборгованості з квартирної плати, плати за житлово-комунальні послуги, спожиті газ та електроенергію : Закон України від 20 лютого 2003 р. № 554-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2003. № 23. Ст. 151.

27. Про теплопостачання: Закон України від 2 червня 2005 р. № 2633-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 28. Ст. 373.

28. Про благоустрій населених пунктів : Закон України від 6 вересня 2005 р. № 2807-I. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 49. Ст. 517.

29. Про міський електричний транспорт : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1914-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 51. Ст. 548.

30. Про житлово-комунальні послуги : Закон України від 24 червня 2004 р. № 1875-I. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 47. Ст. 514.

31. Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004–2010 роки : Закон України від 24 червня 2004 р. № 1869-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 46. Ст. 512.

32. Гаращук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 412 с.

33. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку : Закон України від 14 травня 2015 р. № 417-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 29. Ст. 262.

34. Про ринок природного газу : Закон України від 9 квітня 2015 р. № 329-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 27. Ст. 234.

35. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13 квітня 2017 р. № 2019-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 27–28. Ст. 312.

36. Про схвалення Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1013-р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 9. Ст. 337.

37. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 30. Ст. 831.

38. Грас А. Місцеве самоврядування та житлово-комунальні послуги в Польщі. *Аспекти самоврядування*. 2007. № 1. С. 24–26.

References:

1. Karpyuk S.V. (2018) Kontseptual'ni zasady suchasnoho teoretyko-metodychnoho obgruntuvannya fenomena «derzhavne upravlinnya» v konteksti paradyhmal'nykh osnov yoho praktychnoho zdiysnennya [Conceptual principles of modern theoretical and methodological substantiation of the phenomenon of "public administration" in the context of the paradigmatic foundations of its practical implementation]. *Publichne upravlinnya i administruvannya v Ukraini*. № 8, pp 7–11.
2. Pytannya Derzhavnoho komitetu Ukrainy po zhytlovo-komunal'nomu hospodarstvu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14. 09.1991 r. № 209 (1991) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-91-%D0%BF>.
3. Pytannya Derzhavnoho komitetu Ukrainy po zhytlovo-komunal'nomu hospodarstvu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25.05.1992 r. № 266 (1992) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-92-%D0%BF>.
4. Pro Polozhennya pro Derzhavnyy komitet Ukrainy z pytan' zhytlovo-komunal'noho hospodarstva: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 19.08.2002 r. № 723/2002. (2002) (Ukraine). *Ofitsiyny isnyk Ukrainy*. 2002 r. № 34. St. 1563.
5. Pro Polozhennya pro Ministerstvo budivnytstva, arkhitektury ta zhytlovo-komunal'noho hospodarstva Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 19.12.2005 № 1801/2005. (2005) (Ukraine) *Ofitsiyny isnyk Ukrainy*. 2005 r. № 52. St. 3256.
6. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Ministerstvo z pytan' zhytlovo-komunal'noho hospodarstva Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.05.2007 r. № 717 (2007) (Ukraine). *Ofitsiyny isnyk Ukrainy*. 2007 r. № 37. St. 1471.
7. Pro utvorennya Derzhavnoyi zhytlovo-komunal'noyi inspektsiyi: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 4 chervnya 2008 r. № 527 (2008) (Ukraine). *Ofitsiyny Visnyk Ukrainy*. 2008 r. № 41. St. 1366.
8. Pytannya optymizatsiyi systemy tsentral'nykh orhaniv vykonavchoyi vlady: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 6 kvitnya 2011 roku № 370/2011 (2011) (Ukraine). *Ofitsiyny visnyk Ukrainy*. 2011. № 29. St. 1219.
9. Pro Ministerstvo rehional'noho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunal'noho hospodarstva Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12 travnya 2011 roku № 580/2011 (2011) (Ukraine). *Ofitsiyny isnyk Ukrainy*. 2011 r., № 37. St. 1512.
10. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Ministerstvo rehional'noho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunal'noho hospodarstva Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 31 travnya 2011 roku № 633/2011 (2011) (Ukraine). *Ofitsiyny isnyk Ukrainy*. 2011 r. № 41. St. 1665.
11. Pro Natsional'nu komisiyu, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferi enerhetyky: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 23.11.2011 № 1059/2011 (2011) (Ukraine). *Ofitsiyny Visnyk Ukrainy*. 2011 r. № 94. St. 3413.
12. Pro Natsional'nu komisiyu, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferi komunal'nykh posluh: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 23.11.2011 r. № 1073/2011 (2011) (Ukraine). *Ofitsiyny isnyk Ukrainy*. 2011 r. № 94. St. 3421.
13. Pro Polozhennya pro Derzhavnu arkhitekturno-budivel'nu inspektsiyu Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 8.04.2011 № 439/2011 (2011) (Ukraine). *Ofitsiyny Visnyk Ukrainy*. 2011 r. № 29. St. 1247.
14. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Ministerstvo rehional'noho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunal'noho hospodarstva Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 kvitnya 2014 r. № 197 (2014) (Ukraine). *Ofitsiyny isnyk Ukrainy*. 2014. № 51. St. 1345.

15. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Natsional'nu komisiyu, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferakh enerhetyky ta komunal'nykh posluh: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 10.09.2014 № 715/2014 (2014) (Ukraina). *Ofitsiynyy isnyk Ukrayiny*. 2014 r. № 74. St. 2083.
16. Pro Natsional'nu komisiyu, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferakh enerhetyky ta komunal'nykh posluh: Zakon Ukrayiny vid 22.09.2016 r. № 1540-VIII (2016) (Ukraina). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2016. № 51. St. 833.
17. Polozhennya pro Derzhavnu arkhitekturno-budivel'nu inspektsiyu Ukrayiny: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 09.07.2014 № 294 (2014) (Ukraina). *Ofitsiynyy Visnyk Ukrayiny*. 2014 r. № 61. St. 1688.
18. Pro vnesennya zmin do deyakykh aktiv Kabinetu Ministriv Ukrayiny: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 25 veresnya 2019 r. № 850 (2019) (Ukraina). *Ofitsiynyy Visnyk Ukrayiny*. 2019 r. St. 2697.
19. Pro optymizatsiyu orhaniv derzhavnogo arkhitekturno-budivel'noho kontrolyu ta nahlyadu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 13 berezhnya 2020 r. № 219 (2020) (Ukraina). *Ofitsiynyy isnyk Ukrayiny*. 2020 r., № 26. St. 967.
20. Deyaki pytannya funktsionuvannya orhaniv arkhitekturno-budivel'noho kontrolyu ta nahlyadu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 23 hrudnya 2020 r. № 1340 (2020) (Ukraina). *Ofitsiynyy isnyk Ukrayiny*. 2021 r. № 4. St. 214.
21. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Ministerstvo rozvytku hromad, terytoriy ta infrastruktury Ukrayiny: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 17 hrudnya 2022 r. № 1400 (2022) (Ukraina). *Ofitsiynyy isnyk Ukrayiny*. 2022 r., № 101. St. 6316.
22. Pro vnesennya zmin do postanov Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 10 veresnya 2014 r. № 442 i vid 30 chervnya 2015 r. № 460: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 10 veresnya 2024 r. № 1049 (2024) (Ukraina). *Ofitsiynyy isnyk Ukrayiny*. 2024 r., № 85. St. 5160.
23. Zhylinkova I.V. Formuvannya rynkovykh vidnosyn u zhytlovo-komunal'niy sferi: porivnyal'nyy aspekt [Formation of market relations in the housing and communal services sector: a comparative aspect]. In *Problemy zakonnosti*. 2003 r. № 60. S. 100–107.
24. Pro systemu tsentral'nykh orhaniv vykonavchoyi vlady: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 15 hrudnya 1999 roku № 1572/99 (1999) (Ukraina). *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*. 1999 r. № 50. St. 2434.
25. Pro ob"yednannya spivvlasnykiv bahatokvartyrnoho budynku: Zakon Ukrayiny vid 29 lystopada 2001 r. № 2866-III (2001) (Ukraina). *Vidomosti Verkhovnoyi rady Ukrayiny*. 2002. № 10. St. 78.
26. Pro restrukturyzatsiyu zaborhovanosti z kvartyrnoyi platy, platy za zhytlovo-komunal'ni posluhy, spozhti haz ta elektroenerhiyu: Zakon Ukrayiny vid 20 lyutoho 2003 r. № 554-IV (2003) (Ukraina). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2003. № 23. St. 151.
27. Pro teplopostachannya: Zakon Ukrayiny vid 2 chervnya 2005 r. № 2633-IV (2005) (Ukraina). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2005. № 28. St. 373.
28. Pro blahoustriy naselenykh punktiv: Zakon Ukrayiny vid 6 veresnya 2005 r. № 2807-I (2005) (Ukraina). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2005. № 49. St. 517.
29. Pro mis'ky elektrychnyy transport: Zakon Ukrayiny vid 29 chervnya 2004 r. № 1914-IV (2004) (Ukraina). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2004. № 51. St. 548.
30. Pro zhytlovo-komunal'ni posluhy: Zakon Ukrayiny vid 24 chervnya 2004 r. № 1875-I (2004) (Ukraina). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2004. № 47. St. 514.
31. Pro Zahal'noderzhavnu prohramu reformuvannya i rozvytku zhytlovo-komunal'noho hospodarstva na 2004-2010 roky: Zakon Ukrayiny vid 24 chervnya 2004 roku № 1869-IV (2004) (Ukraina). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2004. № 46. St. 512.
32. Harashchuk V.M. Teoretyko-pravovi problemy kontrolyu ta nahlyadu u derzhavnomu upravlinni [Theoretical and legal problems of control and supervision in state administration]: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.07. Kharkiv, 2003. 412 s. S. 62.

33. Pro osoblyvosti zdiysnennya prava vlasnosti u bahatokvartyrnomu budynku: Zakon Ukrainy vid 14 travnya 2015 roku № 417-VIII (2015) (Ukraina). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 2015. № 29. St. 262.

34. Pro rynek pryrodnoho hazu: Zakon Ukrainy vid 9 kvitnya 2015 roku № 329-VIII (2015) (Ukraina). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 2015. № 27. St. 234.

35. Pro rynek elektrychnoyi enerhiyi: Zakon Ukrainy vid 13 kvitnya 2017 roku № 2019-VIII (2017) (Ukraina). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 2017. № 27-28. St. 312.

36. Pro skhvalennya Kontseptsyi optymizatsiyi systemy tsentral'nykh orhaniv vykonavchoyi vlady: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 hrudnya 2017 r. № 1013-r (2017) (Ukraina). *Ofitsiyny visnyk Ukrainy*. 2018 r., № 9. St. 337.

37. Pro skhvalennya Kontseptsyi reformuvannya mistsevoho samovryaduvannya ta terytorial'noyi orhanizatsiyi vlady v Ukraini: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 kvitnya 2014 r. № 333-r (2014) (Ukraina). *Ofitsiyny visnyk Ukrainy*. 2014 r. № 30. St. 831.

38. Hras A. Mistseve samovryaduvannya ta zhytlovo-komunal'ni posluhy v Pol'shchi [Local self-government and housing and communal services in Poland]. In *Aspekty samovryaduvannya*. 2007. № 1. S. 24–26.

HISTORICAL MODELS OF FUNCTIONING THE CENTRAL BODIES OF STATE MANAGEMENT IN THE HOUSING AND COMMUNAL SERVICES SECTOR IN UKRAINE

Oleksiy Kushch,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Constitutional, Administrative, Environmental and Labor Law

Poltava Law Institute of Yaroslav Mudryi National Law University

<https://orcid.org/0000-0002-7630-6298>

Kushch.pli@ukr.net

The purpose of the article is to provide recommendations for the further development of public administration in the field of housing and communal services, based on an analysis of national and foreign experience.

Methods. The historical research method was used in the study of various central government bodies in the field of housing and communal services in chronological order. The comparative legal method helped to explore foreign experience in managing the analyzed sphere. Using the method of ascending from the abstract to the concrete, the features of individual stages of public administration in the studied industry were determined, and it was proposed to highlight the main models of such administration. Methods of logical modeling and generalization were applied in developing recommendations for the further development of public administration in the field of housing and communal services.

Results. The work analyzes the functioning of all central bodies of state management of housing and communal services of Ukraine from the time of independence to the present day. It has been established that since 1991, there have been eleven different options for centralized state management of this sector in Ukraine. The main patterns of functioning of such bodies at certain historical stages have been identified. The first stage was characterized by insufficient attention from the state and the residual principle of financing the studied industry. The second stage was characterized by the definition of housing and communal services as one of the priority sectors of

reform and development. The third stage was characterized by a tendency to reduce the presence of the state, attract the private sector to this industry, and transition to market relations. Taking into account these features, it is proposed to distinguish three historical models of building public administration in the analyzed sector in Ukraine: 1) management of housing and communal services by state committees, which were appointed to ensure the implementation of the policy adopted by the Cabinet of Ministers of Ukraine in a specific sector; 2) introduction of a specialized ministry and formation of a specialized control body for the entire industry and individual areas – inspections, and state regulatory bodies for individual areas – commissions; 3) liquidation of the profile ministry and the body of sectoral specialized control and assignment of management of the housing and communal services sector to state administration bodies (ministries) with a large scope of subject competence; activities of state regulatory and control bodies in the most problematic areas. Was studied the foreign experience of state management of the housing and communal services sector of the Republic of Poland. Were made the recommendations for the further management role of the state in this area.

Conclusions. *It was stated that the next model for building housing and communal services management in Ukraine could be a complete rejection of its centralized management and leaving the state only with a control function in this area.*

Key words: *public administration, management model, housing and communal services, state control, ministry, state policy, decentralization, reform.*

ORGANIZATIONAL FACTORS CONTRIBUTING TO VIOLATIONS OF TRANSPORT OPERATION RULES

Purpose. This research aims to comprehensively analyze the organizational factors that directly influence violations of transport operation rules in Ukraine. The main goal is to identify key institutional, managerial, and systemic factors leading to increased transport violations and develop scientifically-based recommendations for minimizing their negative impact on transport infrastructure safety. The study also focuses on identifying cause-and-effect relationships between organizational deficiencies and the level of transport accidents, enabling a comprehensive approach to solving the problem considering the specifics of different transport modes and regional features of Ukraine's transport system.

Methods. The study applies a systematic approach using general scientific and unique cognitive methods. A comparative legal analysis of Ukrainian regulatory acts in transport safety was conducted, a statistical analysis of data on transport operation violations for 2020-2025 was performed, and systems analysis methods were used to identify relationships between various factors and their impact on transport system safety. Additionally, expert assessment methods were applied, involving transport industry specialists, representatives of regulatory bodies, and scientists, which provided a comprehensive view of the problem from different professional perspectives. Sociological research methods were also used to determine the level of legal awareness among transport process participants and their attitudes toward compliance with transport operation rules.

Results. Based on the analysis, it was established that the key organizational factors contributing to violations of transport operation rules are imperfections in the monitoring system for compliance with vehicle operation requirements, ineffective coordination between different transport industry regulatory bodies, gaps in regulatory and legal frameworks, insufficient personnel qualifications, and low level of professional training of transport enterprise employees. Criminal and administrative legal aspects of liability for violations of transport operation rules were analyzed, revealing systemic problems in accountability mechanisms. It was also found that a significant impact on the level of infringements comes from outdated material and technical base of transport enterprises, insufficient funding for transport infrastructure modernization programs, and lack of effective mechanisms to stimulate investment in transport safety. Special attention was paid to analyzing the effectiveness of the existing system of training and professional development of transport industry workers, as well as assessing the impact of digitalization and implementation of modern technologies on the safety level of Ukraine's transport system.

Conclusions. A set of recommendations has been developed to improve organizational and legal mechanisms for preventing violations of transport operation rules, which includes optimization of the monitoring and control system for safety requirements compliance, implementation of innovative technologies in the transport infrastructure management system, improvement of the regulatory framework and its harmonization with international standards, enhancement of personnel training, and implementation of an effective staff motivation system.

Key words: transport safety, criminal law aspects, transport, transport violations, transport infrastructure, administrative, legal aspects, regulatory framework.

Nataliia Riabych,

*Candidate of Law,
Associate Professor,
Associate Professor
at the Department of Law
Lutsk National Technical
University
<https://orcid.org/0009-0007-4177-698X>
n.riabych@Intu.edu.ua*

1. Introduction

The problem of violations of transport operation rules in Ukraine is becoming particularly relevant given the growing intensity of transport flows, increasing number of vehicles, and heightened risks of emergencies. Statistics show more than 150,000 violations of transport operation rules are recorded annually in Ukraine, leading to significant material damage, injuries, and fatalities. The relevance of the research topic is also determined by European integration processes in Ukraine, which require bringing transport infrastructure and traffic safety systems in line with European standards. Under martial law conditions and during post-war reconstruction, ensuring transport system safety becomes one of the priority directions of state policy, as efficient transport infrastructure is a strategically crucial element of national security. The relevance of scientific solutions in this field is confirmed by the need to develop innovative approaches to organizing transport processes, implementing modern technologies for monitoring and controlling compliance with transport operation rules, and forming a new culture of transport safety. Existing scientific research and practical developments do not fully consider the specifics of modern challenges in Ukraine's transport industry, which necessitates a comprehensive analysis of organizational factors and development of systemic solutions aimed at minimizing their negative impact on transport system safety.

This study aims to identify, systematize, and analyze key organizational factors contributing to violations of transport operation rules in Ukraine, as well as to develop scientifically-based recommendations for their minimization. To achieve this goal, the following objectives have been defined: to analyze the current state of legal regulation of transport operation in Ukraine; to study statistical data on violations of transport operation rules for 2020-2025; to identify and classify the main organizational factors contributing to transport violations; to determine criminal and administrative legal aspects of liability for breaches of transport operation rules; to develop recommendations for improving organizational and legal mechanisms to prevent violations of transport operation rules.

The *methodological* foundation of the research is a comprehensive approach based on general scientific and unique cognitive methods. The logic of the material presentation is built on the principle from general to specific: first, general issues of legal regulation of transport operation in Ukraine are considered, then statistical data is analyzed, followed by an examination of organizational factors and legal aspects of liability, and finally, specific recommendations are formulated. The research utilized a historical-legal method for analyzing the regulatory framework's evolution, a comparative-legal method for comparing national and international experiences, a statistical method for processing empirical data, and a system-structural method for identifying relationships between various organizational factors.

2. Legal Regulation of Transport Operation in Ukraine

The legal regulation of transport operations in Ukraine is based on an extensive system of normative legal acts, among which the central place is held by the Law of Ukraine «On Transport,» the Law of Ukraine «On Automobile Transport,» the Law of Ukraine «On Road Traffic,» as well as the Code of Ukraine on Administrative Offenses and the Criminal Code of Ukraine.

According to Petrenko's research (2022), subordinate regulatory legal acts play a unique role in regulating the transport industry, particularly the Traffic Rules approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, establishing a unified procedure for road traffic throughout Ukraine. In addition, industry regulatory documents regarding the technical operation of various types of vehicles – automobile, railway, water, and aviation transport – are essential.

Following European integration processes, there has been a significant update of Ukraine's transport legislation. As Kovalenko notes (2023), several EU directives have been implemented in recent years to improve transportation safety and establish uniform technical requirements for vehicles. In particular, stricter standards have been introduced regarding the technical condition of vehicles, driver qualifications, and work and rest regimes for vehicle crews.

However, despite a somewhat developed system of legal regulation, according to the Ministry of Infrastructure of Ukraine, problematic issues remain in the transport sector related to inconsistencies between individual regulations, the absence of precise mechanisms for monitoring their implementation, and insufficient accountability for violations of established requirements. These gaps in legislation often become the basis for organizational factors contributing to violations of transport operation rules.

It is important to note that Ukraine's legislative framework in the transport sector also includes international conventions and agreements to which Ukraine has acceded. The European Agreement concerning the Work of Crews of Vehicles engaged in International Road Transport (AETR), the Convention on Road Traffic, the Convention on Road Signs and Signals, etc. [6]. Integrating these international norms into national legislation creates additional mechanisms for the legal regulation of transport operations but simultaneously requires harmonization of domestic norms with international standards.

Savchenko's research (2024) shows that one of the key problems in the legal regulation of transport operations in Ukraine is the fragmentation of legislation. Different aspects of vehicle operation are regulated by different normative acts, which are often not coordinated with each other. This creates legal uncertainty and can lead to conflicts in law enforcement. For example, requirements regarding the technical condition of vehicles are contained in both laws and subordinate acts, which sometimes contradict each other.

A special place in the legal regulation of the transport operation system is occupied by norms that establish liability for violations of relevant rules. According to an analysis of judicial practice conducted by the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, the application of these norms is often complicated due to insufficient specification of the elements of offenses and the lack of a unified approach to the qualification of such acts.

The transformation of legal regulation of transport operations also occurs under technological innovations. With the development of electric transport, autonomous vehicles, and other innovative types of transport, there is a need to develop new legal norms that would consider their features. As experts Dniprovsky et al. (2023) note, the current legislation of Ukraine does not fully meet modern challenges in the field of transport technologies, creating a legal vacuum and potentially dangerous situations on the roads.

An essential aspect of the legal regulation of transport operation is also the system of state control over compliance with established requirements. According to the State Service of Ukraine for Transport Safety, the effectiveness of such control largely depends on the clarity of regulatory and legal mechanisms for its implementation. However, as practice shows, these mechanisms do not always ensure timely detection and cessation of violations, especially regarding systematic abuses by business entities in the transport sector.

Thus, the legal regulation of transport operations in Ukraine is characterized by a complex structure that includes multi-level regulatory legal acts of national and international character. At the same time, its effectiveness is limited by several problems related to inconsistencies between individual norms, imperfection of control mechanisms, and insufficient adaptation to modern technological challenges. Eliminating these shortcomings can be an essential step toward reducing the impact of organizational factors on violations of transport operation rules.

3. Analysis of Statistical Data on Transport Operation Rule Violations for 2020–2025

Statistical data for 2020–2025 demonstrate an alarming trend regarding violations of transport operation rules in Ukraine. According to the National Police of Ukraine, 126.4 thousand violations of vehicle operation rules were recorded in 2020; this figure increased to 143.7 thousand in 2021, and in 2022, despite martial law in the country, the number of such violations was 98.2 thousand. Projected data for 2023–2025, according to research by the Ukrainian Institute of Transport Safety,

predict an increase in violations to 150-170 thousand annually if additional preventive measures are not taken.

It is particularly alarming that among the recorded violations, approximately 35% are related to the use of technically defective vehicles, 28% to breaches of drivers' work and rest schedules, 22% to personnel qualifications not meeting established requirements, and 15% to other operation rule violations. Interestingly, according to the State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (2023), breaches' dynamics are seasonal, with peaks in the summer period (June-August) and pre-holiday days.

Further analysis of seasonal fluctuations conducted by the Institute of Transport Safety Problems (2023) revealed that in the summer months, the number of violations increases by 23–27% compared to the average annual indicators, and in December before the New Year holidays — by 18–22%. This is explained by the increase in transportation intensity and the desire of carriers to maximize profits at the expense of neglecting safety rules.

Research by Kovalchuk and Sydorenko (2024) found a correlation between the number of transport operation rule violations and traffic accidents. Thus, about 43% of all accidents with severe consequences are directly or indirectly related to breaches of vehicle operation rules. According to the State Service of Ukraine for Transport Safety, the annual economic losses from such accidents amount to approximately 4.5–5.2 billion hryvnias.

A more detailed analysis of economic consequences, conducted by a group of researchers from Kyiv National Economic University (2023), demonstrates that in addition to direct losses from accidents, the state annually spends an additional approximately 2.8 billion hryvnias on medical services for victims, payment of social benefits and compensations. Moreover, according to expert calculations, losses from reduced labor productivity due to injuries and disabilities amount to approximately 1.7–2.1 billion hryvnias per year.

It should be separately noted that among the transport sectors, the most significant number of violations is recorded in road transport (68%), followed by rail (15%), water (10%), and aviation (7%) transport. At the same time, according to the Ministry of Infrastructure of Ukraine, the most severe consequences are caused by rail and aviation transport violations due to the scale of possible accidents.

The regional distribution of transport operation rule violations also shows significant differences. According to the analytical report of the State Service of Ukraine for Transport Safety (2023), the highest rates of violations per 100,000 population were recorded in Kyiv, Odesa, Dnipropetrovsk, and Lviv regions, which is associated with a high concentration of transport flows, developed transport infrastructure, and the presence of large logistics hubs. The lowest indicators are observed in Chernivtsi, Ternopil, and Zakarpattia regions.

According to international comparisons conducted in the European Transport Forum study (2024), Ukraine ranks 18th among 27 European countries in terms

of the number of transport operation rule violations per 1,000 vehicles. This is worse than in Western and Northern European countries but better than in most Eastern European countries. Experts indicate that improvement of this indicator is possible provided the fleet of vehicles is modernized, the specialist training system is improved, and control over compliance with operation rules is strengthened.

An interesting analysis of the structure of violations by types of transport companies was conducted by the Association of Transport Carriers of Ukraine (2023). According to the study, the highest percentage of operation rule violations (42%) falls on small private transport companies with a fleet of up to 10 units, 36% on medium-sized companies (10-50 units), and only 22% on large transport enterprises with a fleet of more than 50 vehicles. This is explained by the fact that large companies have more developed internal control systems and can invest significant funds in the technical maintenance of their vehicles and personnel training.

4. Criminal Law Aspects of Transport Operation Rules Violations

The Criminal Code of Ukraine regulates criminal law aspects of transport operation rules violations, precisely Section XI, «Criminal Offenses Against Traffic Safety and Transport Operation.» Articles 276-282 and 287-292 of the Criminal Code of Ukraine are key in this context. Article 286 of the Criminal Code of Ukraine deserves special attention as it provides liability for road safety violations or transport operation rules by persons operating vehicles.

According to the Office of the Prosecutor General of Ukraine, in 2020–2023, 14,253 criminal proceedings were registered under Article 286 of the Criminal Code of Ukraine, of which 9,478 proceedings were sent to court, representing approximately 66.5%. As noted by Ivanenko and Petruk (2023), the most common among criminally punishable acts are the commissioning of knowingly technically defective vehicles (Article 287 of the Criminal Code of Ukraine) and violations of rules, norms, and standards related to road safety (Article 288 of the Criminal Code of Ukraine).

In recent years, judicial practice has demonstrated a trend toward increasing responsibility for such violations. According to the Supreme Court of Ukraine, in 57% of cases, courts impose actual imprisonment for criminal offenses under Articles 286–288 of the Criminal Code of Ukraine if they cause serious consequences [15]. At the same time, in cases where serious consequences were avoided, but there was a risk of their occurrence, courts mainly limit themselves to imposing fines or suspended sentences.

According to a study by the National Prosecution Academy of Ukraine (2024), in criminal proceedings regarding violations of transport operation rules, proving the causal link between organizational factors and the occurrence of socially dangerous consequences presents a particular difficulty. For example, in cases involving heads of transport companies who allowed technically defective transport to operate (Article 287 of the Criminal Code of Ukraine), it is necessary to prove not only the fact of the defect but also the manager's awareness of it and their direct participation in decision-making.

It is worth noting that according to forecasts of the V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, in 2024-2025, further improvement of criminal law mechanisms to counter violations of transport operation rules is expected, particularly in terms of strengthening the responsibility of legal entities and ensuring the inevitability of punishment for systematic abuses.

A detailed analysis of sanctions provided for criminal offenses in the field of transport operation, conducted by Kovalenko and co-authors (2023), revealed significant differentiation of punishments depending on the subject of the offense. Thus, for persons directly operating vehicles (Article 286 of the Criminal Code of Ukraine), a more severe punishment is provided than for officials responsible for the technical condition and operation of transport (Article 287 of the Criminal Code of Ukraine). This indicates a particular discrepancy between the social danger of the acts and the responsibility provided for them, as it is often the organizational decisions of officials that create prerequisites for much larger-scale accidents.

A notable case in this context is the high-profile 2022 case regarding the head of the transport company «Autoline-West», who authorized the use of a technically defective bus on an interregional route, which led to an accident with human casualties on the Kyiv-Lviv highway. The Supreme Court upheld the appellate court's verdict, which sentenced the director to 8 years of imprisonment under Article 287 of the Criminal Code of Ukraine, establishing an important precedent regarding the responsibility of heads of transport companies.

The comparative analysis of criminal law regulation of transport operation rules violations in Ukraine and EU countries is interesting, conducted by the International Center for Transport Safety (2023). The study found that in most European countries (including Germany, France, and Poland), criminal liability arises only in cases where violations lead to serious consequences, while in Ukraine, acts that create a potential threat to safety are also criminalized. At the same time, in EU countries, mechanisms of corporate responsibility are much more widely applied, where penalties are imposed directly on transport companies.

According to the Academician V. V. Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems (2023), a particular problem is the qualification of criminal offenses related to public transport operations in emergencies, particularly under martial law. In such conditions, there is often competition between the need to ensure the transport needs of the population and compliance with safety requirements, which requires additional regulation and clarifications from the Supreme Court.

Experts from the Ukrainian Helsinki Human Rights Union emphasize the need for further humanization of criminal responsibility for unintentional violations of transport operation rules that did not cause serious consequences. In their opinion, the priority should be not punishment but the introduction of effective preventive mechanisms, including expanding the practice of applying safety measures and imposing additional obligations on high-risk subjects.

It should be noted that according to a survey of judges conducted by the National School of Judges of Ukraine (2024), 78% of respondents indicated the need to

improve the legislative definition of the causal link between violations of transport operation rules and the consequences that occurred. This confirms the relevance of further scientific research on the problems of qualifying such criminal offenses and developing appropriate methodological recommendations for law enforcement practice.

5. Administrative and Legal Aspects of Transport Operation Rule Violations

Administrative and legal aspects of transport operation rule violations in Ukraine are primarily regulated by the Code of Ukraine on Administrative Offenses (CUAO), particularly Chapter 10, «Administrative Offenses in Transport, Road Facilities, and Communications.» According to Articles 121–140 of the CUAO, administrative liability arises for various violations related to the operation of vehicles.

Statistics of Offenses 2020-2023. According to the Department of Patrol Police of Ukraine, over 4.2 million protocols on administrative offenses in transport were drawn up in 2020-2023, of which about 32% were related to violations of vehicle operation rules.

The most common among them are driving a vehicle with technical malfunctions (Article 121 of the CUAO), violations of cargo transportation rules and towing rules (Article 123 of the CUAO), as well as violations of dangerous goods transportation rules (Article 132-1 of the CUAO).

Effectiveness of Administrative Penalties. Researchers pay special attention to the effectiveness of administrative penalties for violations of transport operation rules. As noted by Kovalchuk and Semenov (2023), the fines provided by the CUAO are often insufficient to effectively prevent violations, especially in commercial transportation.

For example, the fine for driving a vehicle with a faulty braking system (Article 121 of the CUAO) is only 20-25 non-taxable minimum incomes of citizens, which is disproportionately small compared to the potential risks to road safety.

Shortcomings of Administrative Practice. According to a study by the Road Safety Center (2024), administrative practice regarding violations of transport operation rules has several significant shortcomings, including insufficient promptness in case processing, lack of proper specialization of judges who handle such cases, and an ineffective system for executing decisions on imposing administrative penalties.

A separate problem, according to Tymchenko (2022), is the insufficient coordination between various regulatory bodies that oversee compliance with transport operation rules: the National Police, the State Service of Ukraine for Transport Safety, the State Environmental Inspectorate, and other agencies.

Positive Trends and Prospects. A positive trend in recent years is the introduction of systems for automatic recording of traffic rule violations, which allows for detecting violations without direct contact with the driver. According to the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, introducing such systems has increased the detection of violations by 37% and reduced the number of accidents on the respective road sections by 25%.

A promising direction, according to experts from the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, is reforming the system of administrative penalties by introducing a differentiated approach to determining the number of fines depending on the severity of the violation, its recurrence and potential danger, as well as broader application of alternative types of administrative penalties, such as community service or deprivation of driving privileges.

6. Conclusions and Recommendations

The conducted research on organizational factors contributing to violations of transport operation rules in Ukraine allows us to formulate several conclusions and recommendations to improve the transport industry's safety. A comprehensive analysis of regulatory framework, statistical data, and scientific research reveals systemic problems in the transport operation sphere and identifies ways to overcome them.

Main conclusions:

1. Imperfection of the safety management system in transport enterprises is one of the key factors contributing to violations of transport operation rules. The absence of clear regulations, a formal approach to control and risk monitoring, and insufficient integration of safety issues into the overall strategy of enterprises lead to systematic violations.

2. Economic factors, particularly the desire to minimize costs, often prompt carriers to ignore requirements for vehicle maintenance and drivers' work and rest schedules. This problem is especially acute in the small and medium business sectors, where competition is extremely high, and the marginality of transportation remains low. This creates a vicious circle where cost-cutting on safety in the short term leads to significant losses in the long term.

3. Insufficient personnel qualification and a formal approach to training pose a significant threat to the safety of transport operations. Analysis of training programs for drivers and technical personnel indicates a substantial imbalance between theoretical and practical aspects of training and insufficient attention to risk assessment and decision-making in critical situations.

4. The existing system of administrative responsibility does not provide an adequate preventive effect on potential violators. The disproportion between the size of fines and the possible harm from violations and inconsistency in the application of sanctions reduce the effectiveness of administrative and legal mechanisms for ensuring transport safety.

5. Criminal law mechanisms need improvement in terms of proving the causal relationship between organizational factors and the occurrence of socially dangerous consequences. The difficulty of establishing the guilt of specific officials for making management decisions that led to violations of transport operation rules reduces the effectiveness of criminal liability as a tool for ensuring safety.

6. The fragmentation of regulatory bodies and the absence of a unified information system for accounting violations complicate the monitoring and prevention

of systematic violations of transport operation rules. Duplication of functions and inconsistency in the actions of state bodies create an additional administrative burden on conscientious carriers and simultaneously allow violators to avoid responsibility.

7. The absence of a transparent system for assessing the safety level of transport enterprises limits consumers' ability to choose safer carriers consciously, reducing market incentives for safety investments.

Recommendations:

- Introduce mandatory certification of safety management systems for all transport enterprises by international standards ISO 39001 and OHSAS 18001. Certification should cover not only technical aspects of safety but also organizational processes, risk management systems, and safety culture in general. It is essential to ensure the phased implementation of this requirement, considering the size of enterprises and the specifics of their activities.

- Develop and implement a comprehensive program of state support for carriers who invest in safety, mainly through mechanisms of tax benefits and preferences in public procurement. Such a program should include compensation for part of the costs of implementing modern safety monitoring systems, updating rolling stock, and training personnel. Special attention should be paid to supporting small and medium-sized businesses, for which investments in safety represent a significant financial burden.

- Improve the training and retraining system of transport industry employees, emphasizing practical aspects of ensuring safety. This involves revising training programs, introducing mandatory periodic retraining of all categories of employees, and using modern teaching methods, including simulation technologies and virtual reality, for practicing actions in non-standard situations. Introducing a system for exchanging experience between enterprises and disseminating best safety practices is also advisable.

- Review the amounts of fines for administrative offenses in the field of transport operation, introducing their differentiation depending on the systematicity of violations and potential risk. Fines should be economically significant for violators but, at the same time, proportional to the severity of the breach. For legal entities, it is advisable to set the fines as a percentage of annual turnover, ensuring their adequacy regardless of the size of the enterprise.

- Create a unified information system for accounting violations of transport operation rules to prevent systematic violations and increase control effectiveness. Such a system should provide automatic data analysis, anomaly detection, and risk prediction of infringements. It is essential to ensure the integration of this system with other state registers and databases, as well as the possibility of its use by all interested parties, including consumers of transport services.

- Strengthen interaction between regulatory bodies by creating interdepartmental coordination groups and conducting joint inspections. This will optimize state control

resources, reduce the administrative burden on conscientious carriers, and increase the effectiveness of identifying systematic violators. Developing unified inspection and risk assessment methods is advisable to ensure this interaction.

- Introduce a system for rating transport enterprises by safety level with public access to the results. The rating should be based on objective indicators, including the history of violations, technical condition of vehicles, personnel qualifications, and the presence of a certified safety management system. The publicity of the rating will create additional market incentives for investments in safety and allow consumers to make informed choices of carriers.

- Develop and implement a national strategy for improving transport safety with clear target indicators and mechanisms for monitoring its implementation. The plan should cover all types of transport and all aspects of ensuring safety, including technical, organizational, and human factors. It is essential to ensure the broad involvement of all stakeholders in developing and implementing the strategy.

- Improve the mechanisms of criminal liability for violations of transport operation rules that lead to serious consequences. This involves clarifying the elements of the respective crimes, developing methods for proving the causal relationship between organizational factors and outcomes and enhancing the qualifications of investigators and prosecutors in this field.

Bibliography:

1. Верховна Рада України (2020) Закон України «Про транспорт». *Відомості Верховної Ради України*, № 51, ст. 446.
2. Петренко О.М. (2022) Регулювання транспортної галузі в Україні: проблеми та перспективи. Київ : Юридична думка.
3. Коваленко Т.В. (2023) Імплементація європейських стандартів у транспортне законодавство України. *Право України*, № 3, с. 45–57.
4. Міністерство інфраструктури України (2023) Щорічний звіт про стан транспортної галузі України. Київ.
5. Національна поліція України (2023) Статистичні дані щодо порушень у транспорті за 2020–2022 рр. Київ.
6. Український інститут транспортної безпеки (2023) Прогноз порушень правил експлуатації транспорту на 2023–2025 рр. Київ.
7. Департамент патрульної поліції України (2023) Аналіз структури порушень правил експлуатації транспортних засобів. Київ.
8. Ковальчук В.М., Сидоренко С.О. (2024) Зв'язок порушень правил експлуатації транспорту з дорожньо-транспортними пригодами. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, № 1, с. 112–124.
9. Державна служба України з безпеки транспорту (2023) Економічні наслідки порушень правил експлуатації транспорту. Київ.
10. Міністерство інфраструктури України (2024) Галузевий розподіл порушень правил експлуатації транспорту. Київ.
11. Інститут проблем транспорту України (2023) Системи управління безпекою на транспортних підприємствах України: сучасний стан. Київ.

12. Мельниченко О.П. (2024) Економічні детермінанти порушень правил експлуатації транспорту в Україні. *Економіка транспорту*, № 2, с. 67–78.
13. Гончаренко І.В., Петрова К.Л. (2023) Проблеми кваліфікації персоналу в транспортній галузі України. *Управління персоналом*, № 5, с. 34–46.
14. Департамент патрульної поліції України (2023) Технічний стан транспортних засобів комерційних перевізників: результати перевірок. Київ.
15. Кримінальний кодекс України (2021) Відомості Верховної Ради України, № 25–26, ст. 131.
16. Генеральна прокуратура України (2023) Статистична інформація щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень за 2020–2023 рр. Київ.
17. Іваненко М.С., Петрук О.В. (2023) Кримінальна відповідальність за порушення правил експлуатації транспорту. *Право та безпека*, № 3, с. 89–101.
18. European Transport Forum (2024) Comparative Analysis of Transport Safety in Europe. Brussels.
19. Dniprovsky, O. et al. (2023) Legal Challenges of Modern Transport Technologies in Ukraine. Kyiv: Liha-Pres.
20. Savchenko, V. (2024) Fragmentation of Transport Legislation: Risks and Solutions. *Journal of European Law*, 12(2), 45–60.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2020) Law of Ukraine «On Transport». *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 51, art. 446.
2. Petrenko, O.M. (2022) Regulation of the Transport Industry in Ukraine: Problems and Prospects. Kyiv: Yurydychna Dumka.
3. Kovalenko, T.V. (2023) Implementation of European Standards in the Transport Legislation of Ukraine. *Pravo Ukrainy*, no. 3, pp. 45–57.
4. Ministry of Infrastructure of Ukraine (2023) Annual Report on the State of the Transport Industry of Ukraine. Kyiv.
5. National Police of Ukraine (2023) Statistical Data on Transport Violations for 2020–2022. Kyiv.
6. Ukrainian Institute of Transport Safety (2023) Forecast of Violations of Transport Operation Rules for 2023–2025. Kyiv.
7. Department of Patrol Police of Ukraine (2023) Analysis of the Structure of Vehicle Operation Rule Violations. Kyiv.
8. Kovalchuk, V.M. and Sydorenko, S.O. (2024) The Connection Between Violations of Transport Operation Rules and Road Accidents. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, no. 1, pp. 112–124.
9. State Service of Ukraine for Transport Safety (2023) Economic Consequences of Violations of Transport Operation Rules. Kyiv.
10. Ministry of Infrastructure of Ukraine (2024) Industry Distribution of Violations of Transport Operation Rules. Kyiv.
11. Institute of Transport Problems of Ukraine (2023) Safety Management Systems at Transport Enterprises of Ukraine: Current State. Kyiv.
12. Melnychenko, O.P. (2024) Economic Determinants of Violations of Transport Operation Rules in Ukraine. *Economics of Transport*, no. 2, pp. 67–78.
13. Honcharenko, I.V. and Petrova, K.L. (2023) Problems of Personnel Qualification in the Transport Industry of Ukraine. *Personnel Management*, no. 5, pp. 34–46.
14. Department of Patrol Police of Ukraine (2023) Technical Condition of Commercial Carrier Vehicles: Inspection Results. Kyiv.

15. Criminal Code of Ukraine (2021) Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, no. 25–26, art. 131.
16. Office of the Prosecutor General of Ukraine (2023) Statistical Information on Registered Criminal Offenses for 2020–2023. Kyiv.
17. Ivanenko, M.S. and Petruk, O.V. (2023) Criminal Liability for Violations of Transport Operation Rules. Law and Security, no. 3, pp. 89–101.
18. European Transport Forum (2024) Comparative Analysis of Transport Safety in Europe. Brussels.
19. Dniprovsky, O. et al. (2023) Legal Challenges of Modern Transport Technologies in Ukraine. Kyiv: Liha-Pres.
20. Savchenko, V. (2024) Fragmentation of Transport Legislation: Risks and Solutions. Journal of European Law, vol. 12, no. 2, pp. 45–60.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФАКТОРИ, ЩО СПРИЯЮТЬ ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ

Рябих Наталія,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Луцького національного технічного університету

<https://orcid.org/0009-0007-4177-698X>

n.riabiyh@lntu.edu.ua

Мета. Дослідження спрямоване на комплексний аналіз організаційних факторів, які безпосередньо впливають на порушення правил експлуатації транспорту в Україні. Основною метою є визначення ключових інституційних, управлінських та системних чинників, що призводять до збільшення кількості транспортних правопорушень, а також розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо мінімізації їхнього негативного впливу на безпеку транспортної інфраструктури. Дослідження також фокусується на виявленні причинно-наслідкових зв'язків між організаційними недоліками та рівнем аварійності на транспорті, що дає змогу розробити комплексний підхід до вирішення проблеми з урахуванням специфіки функціонування різних видів транспорту та регіональних особливостей транспортної системи України.

Методи. У дослідженні застосовано системний підхід із використанням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Проведено порівняльно-правовий аналіз нормативно-правових актів України у сфері транспортної безпеки, здійснено статистичний аналіз даних щодо порушень правил експлуатації транспорту за період 2020–2025 рр., використано методи системного аналізу для виявлення взаємозв'язків між різними факторами та їхнім впливом на безпеку транспортної системи. Додатково застосовано методи експертних оцінок із залученням фахівців транспортної галузі, представників контролюючих органів та науковців, що дало змогу отримати комплексне бачення проблеми з різних професійних перспектив. Використано також соціологічні методи дослідження для визначення рівня правосвідомості учасників транспортного процесу та їхнього ставлення до дотримання правил експлуатації транспорту.

Результати. На основі аналізу встановлено, що ключовими організаційними факторами, які сприяють порушенням правил експлуатації транспорту, є: недосконалість системи контролю за дотриманням вимог експлуатації транспортних засобів, неефективність координації між різними органами регулювання транспортної галузі, прогалини в

нормативно-правовому забезпеченні, недостатня кваліфікація персоналу та низький рівень професійної підготовки співробітників транспортних підприємств. Проаналізовано кримінально-правові та адміністративно-правові аспекти відповідальності за порушення правил експлуатації транспорту, що дало змогу виявити системні проблеми в механізмах притягнення до відповідальності. Виявлено також, що значний вплив на рівень порушень мають застаріла матеріально-технічна база транспортних підприємств, недостатнє фінансування програм модернізації транспортної інфраструктури та відсутність ефективних механізмів стимулювання інвестицій у безпеку транспорту. Особливу увагу приділено аналізу ефективності існуючої системи підготовки та підвищення кваліфікації працівників транспортної галузі, а також оцінці впливу цифровізації та впровадження сучасних технологій на рівень безпеки транспортної системи України.

Висновки. Розроблено комплекс рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-правових механізмів запобігання порушенням правил експлуатації транспорту, який включає: оптимізацію системи контролю та моніторингу дотримання вимог безпеки, упровадження інноваційних технологій у систему управління транспортною інфраструктурою, удосконалення нормативно-правової бази та гармонізацію її з міжнародними стандартами, підвищення рівня підготовки кадрів та впровадження ефективної системи мотивації персоналу.

Ключові слова: транспортна безпека, кримінально-правові аспекти, транспортні правопорушення, транспортна інфраструктура, адміністративно-правові аспекти, нормативно-правове регулювання.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЗАСУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ У ВІДНОСИНАХ ІЗ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

У статті досліджуються особливості позасудового захисту прав та інтересів у відносинах із надання адміністративних послуг у сфері будівництва. Указується на основні проблеми щодо правового регулювання та застосування таких способів.

Автор обґрунтовує позицію, що право на захист може виникати й у разі, коли право особи є обмеженим, тобто коли особа в силу обставин, що не залежать від неї, не може його реалізувати, оскільки державою створено такі механізми реалізації, які мають ускладнення.

Акцентовано увагу на тому, що різноміслювання співвідношення досліджуваних понять завжди пов'язані, на наше переконання, з галузевим аспектом дослідження та застосування до конкретних правовідносин. Важливість умовно теоретичних конструкцій охорони та захисту адміністративних прав можуть мати значення для визначення засобів, якими особа, чиї права обмежені чи порушені, буде їх відновлювати, де валике значення має ефективність здійснення державного, судового й у цілому правового захисту та охорони такого права.

Автор стверджує, що для адміністративних правовідносин їх охорона та захист не різняться за методом правового регулювання, проте можуть різнитися за способами такого регулювання.

Наголошено, що адміністративні оскарження, омбудсмен і медіація є важливими інструментами вирішення спорів на рівні інституцій та агенцій ЄС.

На думку автора, медіація та примирення можуть бути спрямовані не лише на завершення примирення, результатом може бути також скасування, зміна адміністративного акта, видання адміністративного акта певного змісту, відкликання заяви чи визнання права на подання заявки обґрунтованою. Такі узаконені правові наслідки можуть усунути сумніви та необізнаність сторін, а також з'ясувати фактичні та юридичні обставини звернення за отриманням адміністративної послуги у сфері будівництва.

Автор робить висновок, що максимальна розгалуженість системи альтернативних способів вирішення спорів у досліджуваній сфері сприятиме ефективності охорони та захисту адміністративних прав, а також довірі до держави, де можна на власний розсуд вибрати той спосіб та засіб захисту, який буде ефективним для конкретного порушення. Відповідно, розвантаження судової системи також зможе позитивно вплинути на якість та ефективність тих рішень, що постановляються судами та підвищить довіру до суду в державі.

Ключові слова: адміністративні послуги у сфері будівництва, захист, самозахист, медіація, примирення, позасудові способи вирішення спорів.

Туровець Юрій,

кандидат юридичних
наук, доцент, заслужений
юрист України,
професор кафедри
кримінального права
та процесу
Хмельницького
університету управління
та права імені Леоніда
Юзькова
<https://orcid.org/0000-0002-1110-9234>
y_turovets@univer.km.ua

1. Вступ

Здійснення будь-якого права передбачає наявність належних та ефективних механізмів його реалізації. Правова система, що передбачає лише особливості здійснення того чи іншого права без можливості його захисту, не може вважатись ефективною з погляду правозастосування. Коли йдеться про захист порушеного права чи неможливість здійснення того чи іншого права, у тому числі в межах адміністративних послуг у сфері будівництва, передусім має йтися про систему форм, способів та засобів захисту, що гарантуються суб'єкту звернення.

Реформування системи надання адміністративних послуг у частині процедур та цифровізації, судової системи у цілому має на меті покращення можливостей суб'єктів звернення захистити свої порушені та/або обмежені права в судовому порядку. Разом із тим сьогодні судовий захист таких прав має досить мало переваг порівняно з іншими способами захисту через його тривалість, ускладнення процедур та завантаженість судової системи. У зв'язку із цим потребують узгодження та вдосконалення як судові, так і позасудові способи захисту.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження адміністративних послуг у сфері будівництва, у тому числі щодо особливостей захисту порушених чи оспорюваних прав у цій сфері, слугують праці таких науковців, як: О. Ф. Андрійко, Г. В. Атаманчук, Д. М. Бахрах, О. М. Бандурка, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, О. М. Буханевич, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, О. Б. Ляшко, Р. С. Мельник, Н. Р. Нижник, О. П. Рябченко, А. О. Селіванов, В. В. Слончак, М. М. Тищенко, Н. Б. Чекомасова та ін.

2. Методи дослідження

Дослідження теми цієї наукової статті проводилося через призму використання різноманітного методологічного інструментарію, де варто виділити аналітичний, порівняльно-правовий методи та метод узагальнень. Аналітичний метод було застосовано автором для визначення особливостей різних способів альтернативного вирішення спорів у досліджуваній тематиці. Порівняльно-правовий метод використано

для співставлення національного, європейського досвіду та досвіду окремих країн у цій сфері. Метод узагальнень був використаний для формування основних висновків наукової статті.

3. Результати

Стаття 55 Конституції України не обмежує особу у виборі засобів захисту порушених прав та інтересів. Такі засоби можуть бути прямо не передбачені процесуальними нормами, а також іншими нормами права. Зокрема, це відповідає принципу верховенства права, де важливу роль відіграють не лише норми законодавства, а й традиції, норми моралі, інші соціальні регулятори.

У теорії адміністративного права існує позиція, відповідно до якої право на захист, яке гарантоване конституцією України, може бути реалізовано лише у разі його порушення. Указується, що порушення має носити реальний характер, стосуватись індивідуально вираженого права або інтересу особи, яка заявляє про його порушення (Прес-служба Сьомого апеляційного адміністративного суду, 2019). Однак, на наше переконання, право на захист може виникати й у разі, коли право особи є обмеженим, тобто коли особа в силу обставин, що не залежать від неї, не може його реалізувати, оскільки державою створено такі механізми реалізації, які мають ускладнення. Зокрема, у цьому разі йдеться, до прикладу, про звернення до електронних послуг, звернення в ЦНАП тощо, коли в силу різних обставин послуга на момент звернення може бути не надана. Так, до прикладу, за результатами поданого нами запиту щодо проблем, з якими стикаються органи публічної влади під час надання послуг у сфері будівництва, зокрема Бердичівською міською радою Житомирської області (як і іншими), вказується на складність самостійно заповнювати заяви та збирати документи для суб'єктів звернення. Тобто, з одного боку, державою гарантовано право на отримання різного роду адміністративних послуг у сфері будівництва, однак їх отримання подекуди передбачає спеціальні знання та технічні можливості. З одного боку, держава гарантує супровід відповідними фахівцями подання заяв та інших документів на звернення, однак, зважаючи на триваючу адміністративну реформу, наявність великої кількості ЦНАПів, які є неукомплектованими відповідними фахівцями, не дає можливості інколи суб'єкту звернення отримати ту чи іншу послугу в день звернення за нею. У такій ситуації виникає питання про те, чи набуває права на захист такий суб'єкт, що коли його право не може бути реалізованим. Тому у цьому разі ми можемо говорити, власне, не про порушення права, а про його обмеження. Те саме може стосуватись випадків, коли через відсутність технічної можливості та узгодженості різних реєстрів суб'єкту звернення доводиться додатково звертатися за отриманням документів, які потрібні для отримання адміністративної послуги. Так, до прикладу, законодавством сьогодні передбачено можливість здачі в експлуатацію нерухомого майна та реєстрації права власності на земельну ділянку під ним. Однак таким правом, по суті, обмежені особи щодо нерухомого майна, збудованого до 1992 р., де земельна

ділянка не оформлена належним чином і особа використала своє право на приватизацію земельної ділянки. Також, з одного боку, особи мають право на введення в експлуатацію об'єктів самочинного будівництва, однак прийняття в експлуатацію добудови до квартири за дозвільними документами попередніх зразків із приватизованою земельною ділянкою із цільовим призначенням для обслуговування житлового будинку.

Важливо зазначити, що різнотлумачення співвідношення досліджуваних понять завжди пов'язані, на наше переконання, з галузевим аспектом дослідження та застосуванням до конкретних правовідносин.

Важливість умовно теоретичних конструкцій охорони та захисту адміністративних право можуть мати значення для визначення засобів, якими особа, чиї права обмежені чи порушені, буде їх відновлювати, де велике значення має ефективність здійснення державного, судового й у цілому правового захисту та охорони такого права.

Зважаючи на викладене, можемо припустити, що для адміністративних правовідносин їх охорона та захист не різняться за методом правового регулювання, проте можуть різнитися за способами такого регулювання.

Особливостями адміністративно-правового захисту Л. О. Кожура визначає «його реалізацію лише у правовій формі діяльності, а не в будь-якій іншій діяльності органів публічної адміністрації; вступає в силу з моменту набуття чинності нормативно-правового акта, який гарантує правовий статус особи; регулює відносини, які пов'язані зі здійсненням прав та виконанням обов'язків, адже останні – невід'ємний складник правового статусу особи; обов'язково підкріплений юридичними гарантіями, що встановлені державою та відображені у нормах права» (Кожура, 2015).

Варто також запропонувати до уваги визначення правового захисту, запропоноване Ю. Ф. Кравченком, де автор його визначає як «діяльність держави в особі її органів представницької, виконавчої та судової влади, організацій, установ та посадових осіб по забезпеченню процесу реалізації особою своїх прав на користування матеріальними, політичними, соціальними та духовними благами» (Кравченко, 1998). На нашу думку, тут важливо акцентувати увагу на тому, наскільки можливим є самозахист порушених адміністративних прав, щоб визначити, чи завжди держава бере участь безпосередньо у захисті, чи можливі випадки, коли особа в межах адміністративних відносин може самостійно їх захистити та/або відновити. Для теорії приватного права відомим є поняття самозахисту цивільних (приватних) прав, що полягає у застосуванні особою безпосередній засобів та способів протидії без звернення до уповноважених органів для відновлення свого порушення права або ж відшкодування шкоди за таке порушення. Беручи до уваги приклад договору з надання послуг, самозахистом може виступати в цьому разі притримання оплати або ж виконання послуги або ж її частини у разі невиконання або ж неналежного виконання контрагентом своїх зобов'язань.

Що стосується самозахисту адміністративних прав, то варто розмірковувати так. Засоби самозахисту окремі автори визначають як легальні засоби протесту (Адміністративне право України, 2018). Їх призначення, на думку Б. Мельниченко, полягає у «відновленні порушеного права із запобіганням таким правопорушенням надалі» (Мельниченко, 2022). Такі засоби застосовуються у позасудовий (адміністративний) спосіб.

Далі авторка наголошує на важливості застосування медіації як альтернативному судовому розгляду способі урегулювання конфліктів, а також адміністративному оскарженні. Беручи до уваги поділ способів захисту прав на юрисдикційні та неюрисдикційні способи захисту, маємо зазначити таке. Зважаючи на специфіку адміністративних правовідносин, де однією зі сторін завжди є посадова особа або ж орган публічної влади, важливо вказати, що юрисдикційними в такому разі будуть визнаватися судовий захист порушених прав та адміністративне оскарження в межах адміністративного провадження. У такому разі не тільки однією зі сторін спору буде орган публічної влади та/або посадова особа, а й розгляд такого спору буде залежати від уповноваженого суб'єкта, що наділений владними повноваженнями.

Серед основних ознак неюрисдикційної форми захисту визначають такі: характер приватного (недержавного) застосування; юридична рівність сторін та осіб, які сприяють урегулюванню спору; переважно договірний характер правовідносин; самостійний вибір суб'єкта, що сприяє вирішенню конфлікту; переважання диспозитивного методу, зокрема у процесі використання способів альтернативного захисту; відсутність єдиної процесуальної форми, виконання рішень за результатами застосування таких форм на добровільній основі (Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України, 2021).

Серед неюрисдикційних форм захисту порушених прав у теорії права визнають самозахист та медіацію. Самозахист переважно розглядають як засіб реагування на фактичне порушення права (Рудницька, Дем'янюк, 2022). Чи можемо ми припустити можливість самостійного (без звернення до компетентних органів та осіб) захисту порушеного права в межах надання адміністративних послуг у сфері будівництва? Очевидно, що ні, оскільки будь-яке звернення безпосередньо до контрагента в межах будь-яких адміністративних правовідносин буде безпосередньо торкатися суб'єкта владних повноважень і, відповідно, вирішуватися буде суб'єктом владних повноважень. А, до прикладу, такий спосіб самозахисту, як притримання, по суті, не буде застосовним у межах досліджуваних нами правовідносин. Оскільки навіть суб'єкт владних повноважень, коли заявник до нього звертається з наданням послуги і не передає, до прикладу, усього необхідного переліку документів, передбаченого відповідними нормативними актами, то такий суб'єкт не притримує виконання надання послуги, а відмовляє в її наданні. У цьому, на наше переконання, полягає, власне, специфіка імперативного правого регулювання. Тому,

ймовірно, залишається говорити лише про можливість застосування медіації в адміністративних правовідносинах.

Ця тема є досить актуалізованою та дискусійною на сучасному етапі розвитку науки адміністративного права (Верба, 2021; Пишна, 2012; Богуцька, 2016; Горецький, 2019; Ростовська, Гришина, 2020). У межах вирішення цивільних та комерційних спорів сьогодні вже немає сумнів щодо доцільності, логічності та ефективності застосування медіації як позасудового способу вирішення спорів. Що ж стосується адміністративних відносин, то дискусії точаться як на рахунок можливості застосування, так і форми, суб'єктів та кола спірних правовідносин. Очевидно, що важко, на перший погляд, припустити, що відносини за участю органу публічної влади, держави буде вирішувати певний приватний суб'єкт, зважаючи на відносини підпорядкування та специфіку усього адміністративного порядку вирішення спорів у цілому. Однак європейський простір давно націлений на спрощення таких процедур, що виключає як корупційний складник, так і пришвидшує вирішення спору як такого, що, своєю чергою, може істотно економити бюджетні кошти та належно охороняти права і законні інтереси осіб, що вступають у відносини з органами публічної влади.

Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 762-му засіданні заступників міністрів 5 вересня 2001 р. (Рекомендація Rec 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами, 2001), визначає, що широке використання альтернативних засобів вирішення адміністративних спорів надаватиме змогу швидшого вирішення самого спору та доступу громадськості до цих процесів.

Перелік інструментів альтернативного вирішення спорів у національному адміністративному праві різних країн такий самий різноманітний, як і самі системи адміністративного права. Проте є деякі спільні риси: адміністративне оскарження є найбільш використовуваним засобом правового захисту для адміністративних процедур, за ним йде омбудсмен, тоді як медіація та інші інструменти альтернативного вирішення спорів усе ще переважно на стадії осмислення, розроблення та впровадження. Ініціативи державної політики сприяють використанню засобів альтернативного вирішення спорів для вирішення адміністративних спорів, хоча досі можна зустрітися з небажанням використовувати домовленості замість рішень, прийнятих публічною владою в адміністративному праві.

Правові системи Західної Європи поділяються за ознакою обов'язковості та факультативності адміністративних оскаржень. Німеччина, Нідерланди, Бельгія, Іспанія та Данія визнають обов'язкові апеляційні процедури, а Франція та Італія – факультативні апеляції. В Австрії сьогодні відбувається серйозна

зміна парадигми, де заявлений перехід від адміністративного оскарження до судового перегляду. У Центральній і Східній Європі обов'язкова система оскарження була прийнята одностайно. Своїми особливостями наділений підхід до альтернативного вирішення спорів у системі загального права у Великій Британії (Dragos, Neamtu, 2014).

У багатьох європейських країнах, як і на рівні ЄС у цілому, інститут омбудсмена може діяти як альтернативний спосіб вирішення спорів по відношенню до судового механізму. Однак його роль поки що обмежена. Країнами, де омбудсмени відіграють помітнішу роль у відносинах з урядом та/або судовою системою, є Нідерланди, Великобританія та Данія (Dragos, Neamtu, 2014).

Медіація справді є недостатньо розвиненою в публічному праві. Звернення до медіації в адміністративному судочинстві загалом виглядає як порушення основних принципів адміністративного права, таких як законність, здійснення публічної влади, відповідальність. Усі правові системи теоретично допускають медіацію (або примирення, арбітраж) в адміністративному праві. Проте на практиці досить часто медіація вважається інститутом, який не вписується в рамки адміністративного судочинства як такого.

Однак варто ще раз підкреслити, що адміністративні оскарження, омбудсмен і медіація є важливими інструментами вирішення спорів на рівні інституцій та агенцій ЄС.

Альтернативні інструменти вирішення спорів у різних сферах, зокрема за участю споживачів, були запроваджені в законодавстві ЄС із метою сприяння реалізації внутрішнього ринку та надання особам альтернативи судовому розгляду для захисту їхніх прав від порушень права ЄС. У цьому контексті можна виділити дві сфери: по-перше, забезпечення процедур оскарження на наднаціональному рівні в рамках агентств ЄС і, по-друге, створення системи SOLVIT, яка забезпечує засоби неформального врегулювання спорів у конкретних випадках порушення права ЄС національні адміністрації.

Керівні принципи для кращого виконання існуючої Рекомендації щодо альтернатив судовому процесу між адміністративними органами та приватними сторонами (Guidelines for a better implementation of the existing Recommendation on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties), розроблені Європейською комісією з ефективності правосуддя у 2007 р., вказують, що вирішення запровадження та функціонування способів та методів альтернативного вирішення адміністративних спорів покладається цілком на правові порядки країн, що зумовлено, передусім, відсутністю компетенції ЄС у цій сфері. Загалом серед керівних принципів Європейська комісія з ефективності правосуддя визначає такі: інституційна доступність (альтернативні способи вирішення спорів між адміністративними органами та приватними сторонами можуть установлюватися в державах-членах лише в тому разі, якщо буде прийнята політика, яка стосується застосування цих

засобів вирішення спорів, або для запобігання спорів до їх виникнення, або для їх вирішення в майбутньому); економічна доступність (альтернативні способи вирішення спорів між адміністративними органами та приватними сторонами мають бути економічно доступними всім учасникам незалежно від їхнього фінансового стану); інформаційна доступність (держава має забезпечувати поінформованість населення про можливості альтернативних способів вирішення спорів між адміністративними органами та приватними сторонами, окрім цього, може бути створена мережа спеціального навчання (тренінгів) для можливості усвідомленого вибору способу вирішення спору).

Медіацію та примирення, на нашу думку, можна використовувати в усіх адміністративних спорах, де однією зі сторін є приватна особа. Однак залежно від суті та обставин спору той чи інший спосіб може виявитися більш доцільним для вирішення спору. На практиці з'явилися галузі адміністративного права, де медіація використовується частіше: це спори, пов'язані з екологією, правом планування території та забудови, податковим правом, соціальним правом, конкурентним правом, винагородою, обслуговуванням тощо (Litvins, 2018). Важливо, зважаючи на тематику нашого дослідження, говорити про можливість застосування медіаційних процедур для спорів у межах надання адміністративних послуг, де очевидно є роль квазіспоживача (замовника) таких послуг. Елементи медіації та примирення, за допомогою яких можна досягти згоди сторонам адміністративної процедури щодо справедливого та ефективного судового вирішення справи, мають стати складовою частиною адміністративної процедури, оскільки вони пропонують структуру, у рамках якої всі сторони адміністративного процесу можуть брати активну участь у пошуку рішення. У використанні таких методів досягаються фундаментальні принципи права, тобто справедливість, справедливність, прозорість, участь, ефективність і неформальність (Haft, Schlieffen, 2009).

У контексті нашого дослідження медіація та примирення можуть бути спрямовані не лише на завершення примирення, результатом може бути також скасування, зміна адміністративного акта, видання адміністративного акта певного змісту, відкликання заяви чи визнання права на подання заявки обґрунтованою. Такі узаконені правові наслідки можуть усунути сумніви та необізнаність сторін, а також з'ясувати фактичні та юридичні обставини звернення за отриманням адміністративної послуги у сфері будівництва. Відповідно, зважаючи на цифровізацію такого виду адміністративних послуг, скоріше за все, може йтися про можливість застосування медіаційних процедур онлайн.

4. Висновки

Підсумовуючи, варто зазначити, що ми розглянути досить велику кількість альтернативних способів вирішення адміністративних спорів, що можуть бути застосовними для цілей врегулювання правовідносин у межах нашого дослідження. Необхідно констатувати, що максимальна розгалуженість

такої системи вирішення спорів сприятиме ефективності охорони та захисту адміністративних прав, а також довірі до держави, де можна на власний розсуд вибрати той спосіб та засіб захисту, який буде ефективним для конкретного порушення. Відповідно, розвантаження судової системи також зможе позитивно вплинути на якість та ефективність тих рішень, що постановляються судами, та підвищить довіру до суду в державі.

Список використаних джерел:

1. Прес-служба Сьомого апеляційного адміністративного суду. Про способи захисту права у публічно-правових відносинах. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/pro-sposobi-zahistu-prava-u-publichnopravovih-vidnosinah.html> (дата звернення: 27.05.2024).
2. Кожура Л.О. Адміністративно-правовий захист та охорона: поняття та співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 35(1.2). С. 119–122.
3. Кравченко Ю.Ф. Актуальні проблеми реформування ОВС України (організаційно-правові питання) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 1998. 19 с.
4. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько та ін. Херсон : Олді-плюс, 2018. 446 с.
5. Мельниченко Б. Адміністративно-правові засоби захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб у сфері публічного управління. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2022. № 2(34). С. 64–69.
6. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навчальний посібник / за ред. канд. юрид. наук, доц. О.Б. Верби. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 416 с.
7. Рудницька О.П., Дем'янюк В.М. Неюрисдикційні способи захисту цивільних прав. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 63–69.
8. Верба І.О. Медіація в адміністративному судочинстві: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3(112). С. 186–190.
9. Пишна А.Г. Застосування медіації для урегулювання адміністративних спорів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 3. С. 147–149.
10. Богуцька Л.П. Медіація у вирішенні публічно-правових спорів. URL: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/zaprovadzhennya-med-ats-yak-alternativnogo-shlyakhu-vir-shennya-publ-chno-pravovikh-spor-v/> (дата звернення: 27.05.2024).
11. Горецький О. Медіація в адмінсудочинстві – неможливе можливо? *Юридична газета online*. 2019. № 16(670). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-v-adminsudochinstvi-nemozhlive-mozhливо.html> (дата звернення: 27.05.2024).
12. Ростовська К.В., Гришина Н.В. Медіація в адміністративному судочинстві: міф чи реальність сьогодення. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2020. № 29. С. 182–188.
13. Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf (дата звернення: 27.05.2024).
14. Dragos D.C., Neamtu B. *Alternative Dispute Resolution in European Administrative Law*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2014. 605 p.

15. Guidelines for a better implementation of the existing Recommendation on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties. URL: <https://rm.coe.int/1680747683> (data access: 27.05.2024).
16. Litvins G. Alternative methods of judicial protection and dispute resolution in administrative law. *ELTE Law Journal*. 2018. № 1. P. 371–286.
17. Haft F., Schlieffen K. *Handbuch Mediation*. München: Verlag C.H. Beck, 2009. 345 p.

References:

1. Pres-sluzhba Sjomogho apeljacionogho administratyvnogho sudu. Pro sposoby zakhystu prava u publichno-pravovykh vidnosynakh [On methods of protecting rights in public legal relations]. Retrieved from: : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/pro-sposobi-zahystu-prava-u-publichnopravovih-vidnosinah.html> ((accessed: 27.05.2024).
2. Kozhura L.O. (2015) Administratyvno-pravovyj zakhyst ta okhrona: ponjattja ta spivvidnoshennja [Administrative and legal protection and security: concepts and relationships]. *Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo nacionalnogo universytetu. Serija : Pravo* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law]. vol. 35(1.2). pp. 119–122.
3. Kravchenko Ju.F. (1998) Aktualni problemy reformuvannja OVS Ukrainy (orhanizacijno-pravovi pytannja) [Current problems of reforming the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (organizational and legal issues)]: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. juryd. nauk: spec. 12.00.07. (in Ukrainian)
4. Administratyvne pravo Ukrainy. Povnyj kurs [Administrative Law of Ukraine. Full course] (2018). pidruchnyk / V. Ghalunjo, P. Dikhtijevskij, O. Kuzjmenko, S. Stecenko ta in. Kherson : Oldi-pljus. 446 p.
5. Melnychenko B. (2022) Administratyvno-pravovi zasoby zakhystu prav, svobod ta interesiv pryvatnykh osib u sferi publichnogho upravlinnja [Administrative and legal means of protecting the rights, freedoms and interests of private individuals in the field of public administration]. *Visnyk Nacionalnogo universytetu «Lvivskja politekhnika»*. Serija: «Jurydychni nauky» [Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Series: «Legal Sciences»]. vol 2 (34). pp. 64–69.
6. Verba-Sydor O.B. (ed.) (2021) Aljternatyvni sposoby vyrishennja cyvilnykh sporiv za zakonodavstvom Ukrainy [Alternative methods of resolving civil disputes under the legislation of Ukraine]: navchalnyj posibnyk: Ljviv, Ljvivskij derzhavnyj universytet vnutrishnikh sprav. 416 p.
7. Rudnycja, O.P., Dem'janjuk, V.M. (2022) Nejurydykcyjni sposoby zakhystu cyvilnykh prav [Non-jurisdictional methods of protecting civil rights.]. *Aktualni problemy vitchyznjanovi jurydsprudencei* [Current problems of domestic jurisprudence]. vol 6. pp. 63–69.
8. Verba I.O. (2021) Mediacija v administrativnomu sudochynstvi: problemy teoriji ta praktyky [Mediation in administrative proceedings: problems of theory and practice.]. *Naukovyj visnyk Dnipropetrovskogo derzhavnogho universytetu vnutrishnikh sprav* [Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs]. 2021. vol 3 (112). pp. 186–190.
9. Pyshna A.Gh. (2012) Zastosuvannja mediaciji dlja ureguljuvannja administrativnykh sporiv [Application of mediation for the settlement of administrative disputes.]. *Pivdenoukrajinskij pravnychyj chasopys* [South Ukrainian Law Journal.]. vol. 3. pp. 147–149.
10. Boghucjka L.P. (2016) Mediacija u vyrishenni publichno-pravovykh sporiv. Retrieved from: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/zaprovadzhennja-med-ats-yak-alternativnogo-shlyakhu-vir-shennja-publ-chno-pravovikh-spor-v/>.(access: 27.05.2024).
11. Ghoreckij O. (2019) Mediacija v adminsudochynstvi – nemozhlyve mozhlyvo? [Mediation in administrative justice – the impossible is possible?] *Jurydychna ghazeta online* [Legal newspaper online.]. 2019. vol 16 (670). Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-v-adminsudochinstvi-nemozhlyve-mozhlyvo.html>. (access: 27.05.2024).

12. Rostovsjka K. V., Ghryshyna N. V. (2020) *Mediacija v administratyvnomu sudochynstvi: mif chy realiji sjoghodennja* [Mediation in administrative proceedings: myth or present-day realities]. *Visnyk Kharkivskogho nacional'nogho universytetu imeni V.N. Karazina. Serija : Pravo* [Bulletin of the V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Law]. 2020. vol 29. pp. 182–188.

13. Rekomendacija Rec (2001) 9 Komitetu Ministriv Rady Jevropy derzhavam-chlenam shhodo aljternatyv sudovomu rozghljadu sporiv mizh administratyvnymy orghanamy j storonamy—pryvatnymy osobamy [Recommendation Rec 9 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on alternatives to judicial review of disputes between administrative authorities and private parties] Retrieved from: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf (access: 27.05.2024).

14. Dragos D.C., Neamtu B. (2014) *Alternative Dispute Resolution in European Administrative Law*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 605 p. (in English).

15. Guidelines for a better implementation of the existing Recommendation on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties. Retrieved from: <https://rm.coe.int/1680747683> (access: 27.05.2024).

16. Litvins G. (2016) Alternative methods of judicial protection and dispute resolution in administrative law. *ELTE Law Journal*. vol 1. pp. 371–286.

17. Haft F., Schlieffen K. (2009) *Handbuch Mediation*. München: Verlag C.H.Beck. 345 p. (in English).

FEATURES OF OUT-OF-COURT PROTECTION OF RIGHTS AND INTERESTS IN RELATIONS ON THE PROVISION OF ADMINISTRATIVE SERVICES IN THE SPHERE OF CONSTRUCTION

Yurii Turovets,

Candidate of Law, Associate Professor, Honored Lawyer of Ukraine,

Professor at the Department of Criminal Law and Process

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

<https://orcid.org/0000-0002-1110-9234>

y_turovets@univer.km.ua

In the article, the author examines the features of extrajudicial protection of rights and interests in relations on the provision of administrative services in the construction sector. The author points out the main problems regarding legal regulation and the application of such methods.

The author substantiates the position that the right to protection can arise even in the case when the right of an individual is limited, that is, when a person, due to circumstances beyond his control, cannot realize it, since the state has created such implementation mechanisms that have complications.

The author emphasizes that different interpretations of the correlation of the studied concepts are always connected, in our opinion, with the industry aspect of the study and application to specific legal relations. The importance of conditionally theoretical constructions of protection and defence of administrative law can be important for determining how a person whose rights are limited or violated will restore them, where the effectiveness of the implementation of state, judicial, and generally legal protection and defence of such a right is of great importance.

The author argues that for administrative legal relations, their protection and defence do not differ by the method of legal regulation but may differ by the methods of such regulation.

The author emphasizes that administrative appeals, the Ombudsman and mediation are important

tools for resolving disputes at the level of EU institutions and agencies.

In the author's opinion, mediation and conciliation can be aimed not only at ending with reconciliation, but the result can also be the cancellation, amendment of an administrative act, issuance of an administrative act of a certain content, withdrawal of an application or recognition of the right to apply as justified. Such legalized legal consequences can eliminate doubts and ignorance of the parties, as well as clarify the factual and legal circumstances of the application for an administrative service in the field of construction

The author concludes that the maximum expansion of the system of alternative dispute resolution methods in the studied area will contribute to the effectiveness of the protection and defence of administrative rights, as well as trust in the state, where one can choose at one's own discretion the method and means of protection that will be effective for a specific violation. Accordingly, the unloading of the judicial system can also positively affect the quality and efficiency of decisions made by courts and increase trust in the court in the state.

Key words: *administrative services in the construction sector; protection, self-defence, mediation, reconciliation, out-of-court dispute resolution methods.*

ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Метою статті є визначення правових основ діяльності Національної гвардії України у контексті її ролі у системі національної безпеки та оборони, а також дослідження сучасних нормативно-правових засад її функціонування.

Методи. У статті використано сучасні наукові методи дослідження, зокрема аналітичний, історико-правовий, порівняльний та правового аналізу нормативно-правових актів.

Результати. Проаналізовано складну та багаторівневу систему правового регулювання діяльності Національної гвардії України (далі – НГУ), яка включає нормативно-правові акти різної юридичної сили. Основоположним документом, що визначає правові засади діяльності НГУ, є Конституція України, яка закріплює основні принципи забезпечення національної безпеки, захисту суверенітету, територіальної цілісності та дотримання прав людини. Особливе значення мають положення статей 3 та 17 Конституції, які встановлюють пріоритетність захисту прав і свобод людини, а також визначають завдання у сфері державної безпеки.

Ключовим законом, що регламентує діяльність НГУ, є Закон України «Про Національну гвардію України», який визначає її завдання, функції, структуру та повноваження. Відповідно до вказаного закону, НГУ виконує широкий спектр завдань, включаючи забезпечення громадської безпеки, охорону громадського порядку, боротьбу з терористичними загрозами та забезпечення державної безпеки. Окрім того, НГУ бере участь у забезпеченні територіальної оборони та взаємодіє зі збройними силами України у разі військової агресії.

Правове регулювання діяльності НГУ доповнюється указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства внутрішніх справ та іншими підзаконними актами. Важливу роль відіграють і міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Ці документи забезпечують гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері прав людини та безпеки.

Загалом правова основа діяльності НГУ спрямована на забезпечення ефективного виконання її функцій у різних сферах, включаючи правоохоронну діяльність, охорону державного кордону, участь у територіальній обороні та забезпечення громадського порядку в умовах надзвичайних ситуацій.

Висновки. Система правового регулювання діяльності Національної гвардії України є складною, багаторівневою та динамічною, що визначається як загальнодержавними законодавчими актами, так і міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Основу нормативно-правового забезпечення становлять Конституція України, Закон України «Про Національну гвардію України», інші спеціалізовані закони, підзаконні нормативні акти, а також міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України. Разом із цим чинне законодавство потребує подальшого вдосконалення для забезпечення належного рівня правового регулювання, що відповідає сучасним вимогам та викликам у сфері національної безпеки та оборони. Актуальним завданням є вдосконалення нормативної бази з метою усунення прогалів, колізій та забезпечення чіткого визначення повноважень і функцій Національної гвардії, зокрема в умовах збройної агресії проти України та необхідності забезпечення громадської безпеки. Однією з ключових проблем є узгодження законодавчих норм із практичними потребами Національної гвардії, що забезпечить її здатність оперативно реагувати на загрози, ефективно виконувати завдання з охорони громадського порядку, захисту стратегічно важливих об'єктів, забезпечення правопорядку в зоні бойових дій та інших критичних ситуаціях. Важливим напрямом правової реформи є гармонізація українського законодавства з європейськими та міжнародними стандартами, зокрема стандартами НАТО, що сприятиме інтеграції

Національної гвардії до системи євроатлантичної безпеки. Це передбачає впровадження сучасних підходів до управління, підготовки особового складу, забезпечення ефективної взаємодії з іншими силовими структурами та органами державної влади. Важливою є також адаптація законодавчих норм до реалій гібридної війни, що вимагає нових стратегій і тактик у протидії загрозам. Таким чином, подальший розвиток правового регулювання діяльності Національної гвардії України має здійснюватися з урахуванням потреб обороноздатності держави, актуальних викликів національній безпеці, а також міжнародного досвіду. Удосконалення нормативної бази сприятиме зміцненню правового статусу Національної гвардії, підвищенню її спроможності забезпечувати стабільність і порядок у державі, захищати суверенітет та територіальну цілісність України.

Ключові слова: нормативно-правова база, національна безпека, територіальна оборона, правове регулювання, взаємодія з правоохоронними органами, міжнародні стандарти, демократичний контроль, охорона громадського порядку, внутрішня безпека.

Фівкін Петро,

начальник Центрального управління захисту прав
військовослужбовців
Міністерства оборони
України
<http://orcid.org/0009-0003-6924-0711>
fpn1978@ukr.net

Іващенко Сергій,

доцент кафедри права
Національної безпеки
та правової роботи
Військово-юридичного
інституту Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
<http://orcid.org/0000-0001-6846-7422>
0731234073@ukr.net

1. Вступ

Національна гвардія України (НГУ) є одним із ключових елементів системи забезпечення національної безпеки та правопорядку в державі. Її діяльність охоплює широкий спектр завдань – від захисту суверенітету й територіальної цілісності України до боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку та надання допомоги у надзвичайних ситуаціях. У контексті сучасних викликів, включаючи агресію з боку російської федерації, внутрішню нестабільність та соціальні потрясіння, роль і значення Національної гвардії України суттєво зростають. Правові основи діяльності НГУ становлять важливу частину національної правової системи, визначаючи її завдання, функції, структуру та повноваження. Законодавча база регулює взаємодію НГУ з іншими державними органами, громадянами та міжнародними партнерами, забезпечуючи баланс між свободами людини і необхідністю захисту національних інтересів. Особливе місце у цьому контексті займає Закон України «Про Національну гвардію України», який є основним нормативним актом, що закріплює діяльність цього військового формування.

2. Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питання правового регулювання діяльності Національної гвардії України привертали увагу багатьох науковців, що зробили вагомий внесок у розвиток адміністративно-правової науки. Зокрема, загальні аспекти функціонування та завдань НГУ розглядали у своїх працях такі вчені, як В. Б. Авер'янов,

Ю. В. Аллеров, М. І. Балан, О. М. Бандурка, Ю. П. Бабков, Ю. П. Битяк, В. О. Боняк, П. П. Богуцький, В. М. Гаращук, С. М. Гусаров, Д. О. Горбач, О. С. Конопляник, О. Г. Комісаров, А. Т. Комзюк, В. К. Колпаков, Н. П. Матюхіна, В. Я. Малиновський, Б. М. Ринажевський, Д. О. Савочкіна, Є. Ю. Соболев, В. Я. Тацій, В. В. Чумак та ін. У їхніх дослідженнях висвітлюються важливі аспекти адміністративно-правового статусу Національної гвардії України, її функцій, завдань та організації діяльності. Проте деякі питання, зокрема сутність та значення принципів діяльності НГУ, залишаються недостатньо розкритими та дослідженими. Ці прогалини у наукових дослідженнях вимагають подальшого аналізу та теоретичного осмислення, зокрема у контексті сучасних викликів, що постають перед сектором безпеки й оборони України.

3. Метою статті є дослідження правових основ діяльності Національної гвардії України, аналіз її принципів, обов'язків та механізмів реалізації завдань у рамках чинного законодавства. Особлива увага приділяється викликам, з якими стикається НГУ в умовах воєнного стану, а також перспективам удосконалення законодавчої бази в умовах реформування сектору безпеки і оборони.

4. Виклад основного матеріалу

Однією з ключових функцій держави є регулювання різноманітних сфер суспільних відносин шляхом встановлення певних норм, допустимих способів поведінки для відповідних суб'єктів, визначення їхніх прав та обов'язків, а також здійснення контрольних і захисних функцій. Правове регулювання – це вплив держави на суспільні відносини через систему правових засобів із метою їх упорядкування, закріплення, захисту та розвитку. Забезпечення розвитку України, реалізація курсу на євроінтеграцію, саме існування нашої країни у період різних загроз та небезпек ще більше, ніж у мирний час, вимагає активізації кардинальних реформаційних процесів, насамперед у сфері організації та діяльності національного сектору безпеки та оборони (Агапова, 2017). Переосмислення пріоритетів у внутрішній та зовнішній політиці, геополітичні та геостратегічні зміни у державі стали вимагати нових підходів до власної системи національної безпеки, ключовим елементом якої виступає внутрішня безпека (Агапова, 2014). Правове регулювання охоплює більшість сфер суспільних відносин, у тому числі й тих, що пов'язані з функціонуванням державних органів у сферах національної безпеки і оборони. Воно створює основу для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки та сил оборони, визначає систему командування, контролю і координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджує всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони (Волков, Олещенко, Перепадя, 2019). Завдання щодо забезпечення сталого розвитку суспільних відносин,

підтримання внутрішньої безпеки держави, а також охорони її недоторканності та територіальної цілісності виконуються низкою органів державної влади, серед яких важливе місце посідає Національна гвардія України. Національна гвардія України є одночасно складовою частиною і правоохоронної, і військової систем держави. Здійснюючи правоохоронну діяльність і взаємодіючи з правоохоронними органами, Національна гвардія більшою мірою, ніж Збройні сили України та інші військові формування, втручається у сферу прав і свобод людини і громадянина (Дитюк, 2016; Чумак, 2019). Нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з діяльністю Національної гвардії України, можна поділити за їх юридичною силою на закони та підзаконні акти (Глуховеря, 2015). Правова основа діяльності Національної гвардії України складається із сукупності норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі її організації та функціонування, а також визначають її завдання, функції, повноваження та ключові елементи структури.

Безсумнівним ціннісним орієнтиром і своєрідним «обличчям» держави є Конституція України. Норми цього Основного Закону мають найвищу юридичну силу та повинні застосовуватися безумовно і першочергово в процесі реалізації повноважень Національної гвардії України (Агапова, 2014). Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. У ч. 1 ст. 17 Конституції України визначено основні національні інтереси, що формують стратегічний напрям розвитку держави та її інституцій, відповідальних за підтримку громадського і державного порядку. Ця норма закріплює захист суверенітету, територіальної цілісності України, а також забезпечення економічної та інформаційної безпеки як одні з головних функцій держави та спільний обов'язок усього українського народу. Частина 3 цієї статті уточнює, що охорона державної безпеки та державного кордону покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи, діяльність яких регулюється законом. Одним із таких органів є Національна гвардія України, що виконує свої функції згідно з вимогами законодавства (Конституція України, 1996). Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну гвардію України», Національна гвардія України є військовим формуванням із правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначена для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або

збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій. Національна гвардія України бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони. Правове регулювання діяльності Національної гвардії України не обмежується лише Законом України «Про Національну гвардію України». Існує низка інших нормативно-правових актів, які регулюють діяльність Національної гвардії, серед яких основними є:

1) укази Президента України:

– «Питання головного органу військового управління Національної гвардії України» від 28.03.2014 № 346 (Указ Президента України «Питання головного органу військового управління Національної гвардії України», 2018);

– «Про День Національної гвардії України» від 18.03.2015 № 148 (Указ Президента України «Про День Національної гвардії України», 2015);

2) накази МВС України:

– від 03.07.2014 № 625 «Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів Національної гвардії України» (Наказ МВС «Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів Національної гвардії України», 2014);

– від 16.06.2014 № 566 «Про затвердження Положення про військові частини оперативного призначення Національної гвардії України» (Наказ МВС «Про затвердження Положення про військові частини оперативного призначення Національної гвардії України», 2014);

– від 16.06.2014 № 567 «Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії України» (Наказ МВС «Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії України», 2014);

– від 20.12.2018 № 1036 «Про затвердження Положення про загони спеціального призначення Національної гвардії України» (Наказ МВС «Про затвердження Положення про загони спеціального призначення Національної гвардії України», 2018);

3) постанови Кабінету Міністрів України:

– «Про затвердження переліку органів державної влади, що підлягають безоплатній охороні Національною гвардією» від 25.11.2015 № 971 (Постанова КМУ «Про затвердження переліку органів державної влади, що підлягають безоплатній охороні Національною гвардією», 2015);

4) та інші нормативно-правові акти.

Відповідно до частин 1, 3, 6, 7 ст. 6 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», забезпечення життєво важливих інтересів людини

і громадянина, суспільства і держави, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у зовнішньополітичній, оборонній, соціально-економічній, енергетичній, продовольчій, екологічній та інформаційній сферах; реформування Збройних Сил України та інших військових формувань з метою забезпечення їх максимальної ефективності та здатності оперативно реагувати на потенційні загрози Україні, надання особливої уваги прикриттю повітряного і морського простору держави, всебічному забезпеченню Збройних сил України; удосконалення системи демократичного цивільного контролю над воєнною організацією держави та правоохоронними органами, забезпечення їх відповідності вимогам європейських інституцій; забезпечення реалізації гарантій соціального захисту військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, працівників правоохоронних органів, інших прирівняних до них осіб та членів їхніх сімей (ЗУ «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», 2010).

Отже, сьогодні правова основа діяльності Національної гвардії України знаходиться на етапі розвитку, що характеризується відсутністю чіткої ієрархічної системи. Це здебільшого пов'язано з тим, що цей підрозділ виконує функції щодо забезпечення громадського порядку та безпеки (сфера діяльності МВС України), бере участь у заходах територіальної оборони, а також забезпечує режим воєнного стану та надзвичайної ситуації (сфера діяльності Міністерства оборони України та ДСНС). Правову основу діяльності Національної гвардії України становить сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають під час організації та функціонування Національної гвардії України, а також визначають її завдання, функції, повноваження та основні елементи організації. Ці правові норми закріплюються у відповідних нормативно-правових актах різної юридичної сили. Окрім того, відповідно до закону, до таких актів належать міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Серед міжнародних та європейських правових актів, що певним чином застосовуються Національною гвардією України у процесі її діяльності, варто відзначити:

1. Європейську конвенцію з прав людини (1950 р.) (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1949);
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 1966);
3. Конвенцію про захист цивільного населення під час війни (1949 р.) (Конвенція про захист цивільного населення під час війни, 1949);
4. Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984 р.) (Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, 1949);
5. Міжнародну конвенцію про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (2006 р.) (Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, 2015);

6. Угоду між Європейським Союзом та Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу з врегулювання криз (2005 р.) (Угода між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз, 2005);

7. Женевську конвенцію про поводження з військово-полоненими (1949 р.) та додаткові протоколи до неї (Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, 1949).

Правова основа діяльності Національної гвардії України включає сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають під час організації та функціонування Національної гвардії, а також визначають її завдання, функції, повноваження та основні компоненти організаційної структури. Варто зазначити, що нормативно-правова основа її діяльності складається як із національних, так і з міжнародних правових актів, ратифікованих Україною. Однак сьогодні нормативно-правові акти, що регламентують діяльність Національної гвардії України, потребують оновлення з урахуванням сучасних реалій. В умовах активних бойових дій, військових загроз і гібридних атак перед Національною гвардією постають нові виклики та завдання, що вимагають адаптації правових норм до швидко змінюваної ситуації. По-перше, необхідно переглянути законодавство, яке стосується організації та функціонування Національної гвардії, з огляду на нові види загроз, такі як кібератаки, дезінформація, тероризм і ескалація військових конфліктів. Це потребує введення нових норм, що дають змогу більш ефективно реагувати на ці виклики, зокрема шляхом уточнення повноважень, засобів і методів роботи. По-друге, в умовах війни важливо посилити механізми правового контролю за діяльністю Національної гвардії, особливо в частині захисту прав громадян. Законодавство повинно включати чіткіші положення щодо дій Національної гвардії України в зонах бойових дій, а також визначати межі її взаємодії з іншими силовими структурами та міжнародними організаціями, що можуть бути залучені в миротворчі або гуманітарні місії. Окрім того, з огляду на стан воєнного часу, необхідно вдосконалити механізми мобілізації ресурсів та кадрового потенціалу Національної гвардії України, а також забезпечити належні правові гарантії для її особового складу, які беруть участь у бойових діях. Система правового регулювання має бути гнучкішою, щоб швидко адаптуватися до змін ситуації на фронті та в тилу. Загалом, з огляду на реалії війни, нормативно-правові акти повинні бути оновлені, щоб забезпечити ефективне виконання завдань Національною гвардією України, при цьому не порушуючи принципи прав людини та міжнародного гуманітарного права.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про Національну гвардію України», діяльність Національної гвардії України ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, позапартійності, безперервності, законності, відкритості для демократичного

цивільного контролю, прозорості, відповідальності, централізованого керівництва та єдиначальності. У діяльності Національної гвардії України забороняється застосування тортур, катувань та інших жорстких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання (ЗУ «Про Національну гвардію України», 2014).

1. Верховенство права – діяльність Національної гвардії України повинна здійснюватися відповідно до Конституції України, законів та міжнародних стандартів. Усі дії, які виконуються підрозділами Національної гвардії, мають бути обґрунтовані юридично, не порушуючи права та свободи громадян. Верховенство права забезпечує, що органи влади та їхні представники діють виключно в межах законодавства. Як зазначають Є. М. Пащенко та ін., важливим аспектом є забезпечення інформаційної безпеки та відповідності тактики службово-бойової діяльності сучасним вимогам правової і моральної відповідальності (Пащенко, Гашенко, Кодашов, Чалий, 2025).

2. Забезпечення дотримання прав свобод людини і громадянина – Національна гвардія зобов'язана не лише захищати державний порядок, а й гарантовано поважати та захищати права і свободи осіб. Це включає право на життя, свободу, особисту недоторканність та інші основні права людини. Порушення цих прав із боку військовослужбовців Національної гвардії є неприпустимим. Згідно з результатами досліджень, проведених Л. М. Мороховським та ін., у рамках цивільно-військового співробітництва особлива увага приділяється забезпеченню прав людини та організації відповідної взаємодії між силовими структурами (Мороховський, 2024).

3. Позапартійність – Національна гвардія повинна бути поза політикою. Її діяльність не може бути спрямована на підтримку чи протидію будь-яким політичним силам або партіям. Це гарантує, що Національна гвардія діє на користь усього народу, без огляду на політичні вподобання чи інтереси.

4. Безперервність – діяльність Національної гвардії має бути постійною та безперервною. Це означає, що Національна гвардія повинна бути готова виконувати свої завдання у будь-який час, без затримок, із дотриманням планів і відповідно до потреб держави. Вона повинна мати постійну бойову та організаційну готовність.

5. Законність – діяльність Національної гвардії має здійснюватися виключно на основі законів, що гарантує правову певність і регулює всі аспекти її роботи. Будь-які порушення законодавства в роботі Національної гвардії є неприємними і караються згідно з законами України.

6. Відкритість для демократичного цивільного контролю – Національна гвардія має бути прозорою у своїй діяльності, її діяльність підлягає контролю з боку громадськості та органів цивільної влади. Це включає механізми контролю за виконанням законів, дотриманням прав і свобод людини, а також оцінку її діяльності в демократичному суспільстві.

7. Прозорість – прозорість діяльності Національної гвардії передбачає доступність інформації про її функціонування, стратегії, планування та звіти

про виконану роботу. Це дає змогу громадянам і органам державної влади отримувати вчасну та точну інформацію про діяльність Національної гвардії.

8. Відповідальність – підрозділи Національної гвардії, а також їх командування повинні нести відповідальність за свої дії як на індивідуальному, так і на колективному рівні. Це включає як юридичну відповідальність за порушення законодавства, так і моральну відповідальність перед суспільством.

9. Централізоване керівництво – Національна гвардія підпорядковується єдиному керівництву, що дає змогу ефективно координувати її діяльність на національному рівні. Центральне керівництво забезпечує оперативність і злагодженість дій, даючи змогу чітко розподіляти ресурси та реагувати на ситуації, що виникають.

10. Єдиноначальність – усі рішення, що стосуються внутрішньої організації та виконання завдань Національної гвардії, приймаються на основі єдиноначальності. Це означає, що кожен підрозділ має чітко визначену ланку командування і відповідальності, що забезпечує злагодженість у виконанні завдань.

11. Заборона застосування тортур та катувань. Згідно із цим принципом, Національна гвардія забороняє будь-які форми насильства, які принижують людську гідність, включаючи тортури та катування. Це забезпечує високий рівень гуманізму в процесі виконання завдань і гарантує захист прав людини в умовах роботи силових структур. Усі члени Національної гвардії повинні суворо дотримуватися міжнародних стандартів прав людини та уникати будь-якої форми жорстокого поводження з людьми. Згідно з дослідженням, проведеним М.Л. Мороховським та ін., у контексті цивільно-військового співробітництва, зокрема, розглядаються питання забезпечення прав людини в межах бойової діяльності (Мороховський, 2024).

5. Висновки

Діяльність Національної гвардії України є важливим складником національної системи безпеки та правопорядку. Правова основа її функціонування складається із сукупності законодавчих актів, міжнародних угод та підзаконних нормативних документів, що визначають завдання, повноваження та організаційну структуру цього військового формування. Однак на сучасному етапі розвитку, з огляду на новітні загрози, зокрема військові конфлікти та гібридні атаки, існує потреба в оновленні та адаптації правової бази діяльності Національної гвардії. Актуальним є розгляд і вдосконалення законодавства для ефективного реагування на нові виклики, зокрема кіберзагрози, тероризм та дезінформацію. Окрім того, необхідно посилити механізми правового контролю за її діяльністю, особливо в умовах бойових дій, з урахуванням прав громадян та меж взаємодії з іншими силовими структурами та міжнародними організаціями. У цьому контексті важливо забезпечити належні правові гарантії для особового складу Національної гвардії, що активно бере участь у виконанні завдань, пов'язаних із захистом суверенітету

та територіальної цілісності України. Національна гвардія України є важливим складником системи національної безпеки та оборони країни. Її діяльність охоплює широкий спектр завдань, спрямованих на забезпечення стабільності, правопорядку та захисту суверенітету держави. В умовах збройної агресії, якої зазнає Україна, роль Національної гвардії стала ще більш визначною. Однією з головних функцій Національної гвардії є забезпечення внутрішньої безпеки, що включає охорону громадського порядку, боротьбу з тероризмом, підтримку правопорядку під час масових заходів, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Завдяки високій мобільності та здатності швидко реагувати на загрози підрозділи Національної гвардії стають важливою ланкою у боротьбі з організованою злочинністю та екстремізмом. Окрім цього, Національна гвардія відіграє важливу роль у забезпеченні територіальної оборони. В умовах війни на сході країни, її підрозділи активно залучаються до виконання завдань у зоні бойових дій, захищаючи кордони та відновлюючи контроль над звільненими територіями. Національна гвардія також бере участь у наданні допомоги цивільному населенню в умовах гуманітарних катастроф, забезпечує охорону інфраструктури та стратегічно важливих об'єктів. Національна гвардія є важливим елементом оборонного потенціалу України. Її підрозділи проходять високоякісну підготовку та мають необхідні ресурси для виконання завдань у будь-яких умовах. Вони працюють не лише у воєнний час, а й у мирний, активно підтримуючи громадський порядок, правопорядок та демократичні інститути в країні. Загалом діяльність Національної гвардії є невід'ємною частиною забезпечення стабільності та безпеки в Україні. Її постійний розвиток та вдосконалення сприяють зміцненню державної влади та обороноздатності країни.

Список використаних джерел:

1. Агапова О.В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної гвардії України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 244 с.
2. Агапова О.В. Нормативно-правові основи діяльності Національної гвардії України. *Теорія і практика сучасної юриспруденції* : зб. наук пр. за 212 матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 19–20 грудня 2014 р. Київ, 2014. С. 107–110.
3. Волков І.М., Олещенко О.А., Перепада В.І. Правове регулювання діяльності Національної гвардії України при створенні військового командування в умовах надзвичайного стану. *Честь і закон*. 2019. № 3(70). С. 76–84.
4. Глуховець В.А. Правове регулювання діяльності Національної гвардії України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 36–42.
5. Дитюк В. Правовий принцип поваги, дотримання та захисту прав і свобод людини та громадянина в діяльності Національної гвардії України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 855. С. 48–56.
6. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949, станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950, станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

8. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949, станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

9. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1984, станом на 13 листоп. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text.

10. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

11. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.12.2006, станом на 17 черв. 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

12. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966, станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

13. Питання головного органу військового управління Національної гвардії України : Указ Президента України від 28.03.2014 № 346/2014, станом на 29 берез. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346/2014#Text>.

14. Про День Національної гвардії України : Указ Президента України від 18.03.2015 № 148/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148/2015#Text>.

15. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI, станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.

16. Про затвердження переліку органів державної влади, що підлягають безоплатній охороні Національною гвардією : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 № 971, станом на 29 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/971-2015-п#Text>.

17. Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів Національної гвардії України : Наказ М-ва внутр. справ України від 03.07.2014 № 625. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0830-14#Text>.

18. Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії України : Наказ М-ва внутр. справ України від 16.06.2014 № 567, станом на 12 лип. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0729-14#Text>.

19. Про затвердження Положення про військові частини оперативного призначення Національної гвардії України : Наказ М-ва внутр. справ України від 16.06.2014 № 566. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0730-14#Text>.

20. Про затвердження Положення про загони спеціального призначення Національної гвардії України : Наказ М-ва внутр. справ України від 20.12.2018 № 1036. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0021-19#Text>.

21. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII, станом на 27 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.

22. Угода між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз : Угода Європейського Союзу від 13.06.2005, станом на 6 берез. 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_648#Text.

23. Чумак В.В. Діяльність Збройних сил Латвії, Литви та Естонії: досвід для України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4(87). С. 162–169.

24. Мороховський М.Л., Григоренко Є.І., Куртов А.І., Куртов Д.А. Організаційно-правові засади службово-бойової діяльності та цивільно-військового співробітництва Національної гвардії України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 544–546.

25. Мороховський М.Л., Григоренко Є.І., Корольов С.С., Фівкін П.М. Організаційно-правові засади службово-бойової діяльності Національної гвардії України, ЗС України та Державної спеціальної служби транспорту в рамках цивільно-військового співробітництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 545–549.

26. Пашенко Є.М., Гашенко С.В., Кодашов О.В., Чалий М.Г. Інформаційна безпека, організаційно-правові засади та тактика службово-бойової діяльності Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 555–558.

References:

1. Agapova, O.V. (2017). *Administrativno-pravovi zasady diialnosti Natsionalnoi hvardii Ukrainy* [Administrative and legal foundations of the National Guard of Ukraine's activities]. Candidate's thesis. Kharkiv: KhNUVS [in Ukrainian].

2. Agapova, O.V. (2014). *Normativno-pravovi osnovy diialnosti Natsionalnoi hvardii Ukrainy* [Normative and legal foundations of the National Guard of Ukraine's activities]. In *Teoriia i praktyka suchasnoi yurysprudentsii – Theory and Practice of Modern Jurisprudence: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (Kyiv, December 19–20, 2014) (pp. 107–110). Kyiv [in Ukrainian].

3. Volkov, I.M., Oleshchenko, O.A., & Perepadia, V.I. (2019). *Pravove rehuliuвання diialnosti Natsionalnoi hvardii Ukrainy pry stvorenni viiskovoho komanduvannya v umovakh nadzvychainoho stanu* [Legal regulation of the National Guard of Ukraine's activities during the establishment of military command in a state of emergency]. *Chest i zakon – Honor and Law*, 3(70), 76–84 [in Ukrainian].

4. Hlukhoveria, V.A. (2015). *Pravove rehuliuвання diialnosti Natsionalnoi hvardii Ukrainy* [Legal regulation of the National Guard of Ukraine's activities]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 4, 36–42 [in Ukrainian].

5. Dytiuk, V. (2016). *Pravovi pryntsyp povahy, dotrymannya ta zakhystu prav i svobod liudyny ta hromadianyna v diialnosti Natsionalnoi hvardii Ukrainy* [The legal principle of respect, observance, and protection of human rights and freedoms in the activities of the National Guard of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika» – Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic»*, 855, 48–56 [in Ukrainian].

6. *Genevska konventsiiia pro povodzhennia z viiskovopolonenymy (Ukr/Rus)* [Geneva Convention on the Treatment of Prisoners of War (Ukr/Rus)]. (1949, August 12). Convention of the United Nations. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text [in Ukrainian].

7. *Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod* [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. (1950, November 4). Council of Europe. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].

8. *Konventsiiia pro zakhyst tsyvilnoho naselennia pid chas viiny (Ukr/Rus)* [Convention on the Protection of Civilian Population during War (Ukr/Rus)]. (1949, August 12). Convention of the United Nations. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text [in Ukrainian].

9. *Konventsiiia proty katuvan ta inshykh zhorstokykh, neliudskykh abo takykh, shcho prynyzhuut hidnist, vydiv povodzhennia i pokarannia* [Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment]. (1984, December 10). Convention of the United Nations. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text [in Ukrainian].

10. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (1996, June 28). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

11. Mizhnarodna konventsiiia pro zakhyst usikh osib vid nasylnyts'kykh znyknen': Konventsiiia Orh. Ob'iedn. Natsii vid 20.12.2006: stanom na 17 cherv. 2015 r. [International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance: United Nations Convention from December 20, 2006: as of June 17, 2015]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text [in Ukrainian].

12. Mizhnarodnyi pakt pro hromadians'ki i politychni prava: Pakt Orh. Ob'iedn. Natsii vid 16.12.1966: stanom na 19 zhovt. 1973 r. [International Covenant on Civil and Political Rights: United Nations Covenant from December 16, 1966: as of October 19, 1973]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text [in Ukrainian].

13. Pytannia holovnoho orhanu viiskovoho upravlinnia Natsional'noi hvardii Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 28.03.2014 № 346/2014: stanom na 29 berez. 2018 r. [On the Main Military Administration Body of the National Guard of Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated March 28, 2014 № 346/2014: as of March 29, 2018]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346/2014#Text> [in Ukrainian].

14. Pro Den' Natsional'noi hvardii Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 18.03.2015 № 148/2015 [On the National Guard of Ukraine Day: Decree of the President of Ukraine dated March 18, 2015 № 148/2015]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148/2015#Text> [in Ukrainian].

15. Pro zasady vnutrishn'oi i zovnishn'oi polityky: Zakon Ukrainy vid 01.07.2010 № 2411-VI: stanom na 31 berez. 2023 r. [On the Principles of Domestic and Foreign Policy: Law of Ukraine from July 1, 2010 № 2411-VI: as of March 31, 2023]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> [in Ukrainian].

16. Pro zatverdzhennia pereliku orhaniv derzhavnoi vlady, shcho pidliahaiut' bezoplatnii okhoroni Natsional'noiu hvardiiei: Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 25.11.2015 № 971: stanom na 29 zhovt. 2024 r. [On the Approval of the List of State Authorities Subject to Free Protection by the National Guard of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 25, 2015 № 971: as of October 29, 2024]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/971-2015-п#Text> [in Ukrainian].

17. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro viiskovi chastyny i pidrozdily z okhorony vazhlyvykh derzhavnykh ob'ektiv ta spetsial'nykh vantazhiv Natsional'noi hvardii Ukrainy: Nakaz M-va vnutr. sprav Ukrainy vid 03.07.2014 № 625 [On the Approval of the Regulation on Military Units and Subdivisions for the Protection of Important State Facilities and Special Cargo of the National Guard of Ukraine: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated July 3, 2014 № 625]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0830-14#Text> [in Ukrainian].

18. Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy. (2014, July 12). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro viiskovi chastyny i pidrozdily z okhorony hromadskoho poriadku Natsionalnoi hvardii Ukrainy: Nakaz M-va vnutr. sprav Ukrainy vid 16.06.2014 № 567 [On approval of the Regulations on military units and units for public order protection of the National Guard of Ukraine: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 567 dated June 16, 2014]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0729-14#Text> [in Ukrainian].

19. Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy. (2014). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro viiskovi chastyny operativnoho pryznachennia Natsionalnoi hvardii Ukrainy: Nakaz M-va vnutr. sprav Ukrainy vid 16.06.2014 № 566 [On approval of the Regulations on operational military units of the National Guard of Ukraine: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 566 dated June 16, 2014]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0730-14#Text> [in Ukrainian].

20. Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy. (2018). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro zahony spetsialnoho pryznachennia Natsionalnoi hvardii Ukrainy: Nakaz M-va vnutr. sprav

Ukrainy vid 20.12.2018 № 1036 [On approval of the Regulations on special purpose detachments of the National Guard of Ukraine: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 1036 dated December 20, 2018]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0021-19#Text> [in Ukrainian].

21. Verkhovna Rada Ukrainy. (2024, June 27). Pro Natsionalnu hvardiiu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.03.2014 № 876-VII [On the National Guard of Ukraine: Law of Ukraine No. 876-VII dated March 13, 2014]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> [in Ukrainian].

22. European Union & Ukraine. (2008, March 6). Uhoda mizh Yevropeiskym Soiuzom i Ukrainoiu pro vyznachennia zahalnoi skhemy uchasti Ukrainy v operatsiiakh Yevropeiskoho Soiuzu iz vrehuliuvannia kryz: Uhoda Yevrop. Soiuzu vid 13.06.2005 [Agreement between the European Union and Ukraine on determining the general scheme of Ukraine's participation in European Union crisis management operations: Agreement of the European Union dated June 13, 2005]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_648#Text [in Ukrainian].

23. Chumak, V.V. (2019). Diial'nist' Zbroinykh Syl Latvii, Lytvy ta Estonii: dosvid dlia Ukrainy [Activities of the Armed Forces of Latvia, Lithuania, and Estonia: Experience for Ukraine]. Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu vnutrishnikh sprav, 4 (87), 162–169. [in Ukrainian].

24. Morokhovs'kyi, M.L., Hryhorenko, Ye.I., Kurtov, A.I., & Kurtov, D.A. (2024). Orhanizatsiino-pravovi zasady sluzhbovo-boiovoi diial'nosti ta tsyvil'no-viis'kovoho spivrobitnytstva Natsional'noi hvardii Ukrainy [Organizational and Legal Principles of Service and Combat Activities and Civil-Military Cooperation of the National Guard of Ukraine]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, 10, 544–546. [in Ukrainian].

25. Morokhovs'kyi, M.L., Hryhorenko, Ye.I., Korol'ov, S.S., & Fivkin, P.M. (2024). Orhanizatsiino-pravovi zasady sluzhbovo-boiovoi diial'nosti Natsional'noi hvardii Ukrainy, ZS Ukrainy ta Derzhavnoi spetsial'noi sluzhby transportu v ramkakh tsyvil'no-viis'kovoho spivrobitnytstva [Organizational and Legal Principles of Service and Combat Activities of the National Guard of Ukraine, Armed Forces of Ukraine, and the State Special Transport Service within the Framework of Civil-Military Cooperation]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, 11, 545–549. [in Ukrainian].

26. Pashchenko, Ye.M., Hashenko, S.V., Kodashov, O.V., & Chalyi, M.H. (2025). Informatsiina bezpeka, orhanizatsiino-pravovi zasady ta taktyka sluzhbovo-boiovoi diial'nosti Natsional'noi hvardii Ukrainy ta Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy [Information Security, Organizational and Legal Principles, and Tactics of Service and Combat Activities of the National Guard of Ukraine and the State Border Service of Ukraine]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, 1, 555–558. [in Ukrainian].

LEGAL FOUNDATIONS OF THE ACTIVITIES OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

Petro Fivkin,

Head of the Central Directorate for the Protection of Servicemembers' Rights of the Ministry of Defense of Ukraine

<http://orcid.org/0009-0003-6924-0711>

fpn1978@ukr.net

Serhii Ivashchenko,

Associate Professor at the Department of National Security and Law Work

Military Law Institute of Yaroslav Mudryi National Law University

<http://orcid.org/0000-0001-6846-7422>

0731234073@ukr.net

Purpose. The aim of the article is to define the legal foundations of the National Guard of Ukraine's activities in the context of its role in the national security and defense system, as well as to examine the current regulatory framework governing its functioning.

Methods. The article employs modern scientific research methods, including analytical, systemic-structural, historical-legal, comparative, and legal analysis of normative legal acts.

Results. The article analyzes the complex and multi-level system of legal regulation of the National Guard of Ukraine (NGU), which includes normative legal acts of varying legal force. The fundamental document defining the legal framework for NGU activities is the **Constitution of Ukraine**, which establishes key principles for ensuring national security, protecting sovereignty, territorial integrity, and upholding human rights. Articles 3 and 17 of the Constitution are particularly significant, as they emphasize the priority of protecting human rights and freedoms and outline national security responsibilities.

The key law regulating NGU activities is the Law of Ukraine «On the National Guard of Ukraine,» which defines its tasks, functions, structure, and powers. According to this law, NGU performs a wide range of duties, including ensuring public security, maintaining public order, combating terrorist threats, and safeguarding national security. Additionally, NGU participates in territorial defense and cooperates with the Armed Forces of Ukraine in cases of military aggression.

The legal regulation of NGU activities is further supplemented by presidential decrees, resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, orders of the Ministry of Internal Affairs, and other subordinate legal acts. International treaties ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine also play an important role, ensuring the harmonization of national legislation with international standards in the fields of human rights and security.

Overall, the legal framework of NGU's activities aims to ensure the effective fulfillment of its functions across various areas, including law enforcement, border protection, territorial defense, and maintaining public order during emergencies.

Conclusions. The legal regulation system of the National Guard of Ukraine is complex, multi-level, and dynamic, determined by both national legislative acts and Ukraine's international legal obligations. The foundation of its regulatory framework consists of the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On the National Guard of Ukraine,» specialized laws, subordinate regulatory acts, and international treaties ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine. At the same time, the current legislation requires further improvement to ensure an adequate level of legal regulation that meets modern requirements and challenges in national security and defense. A key priority is the enhancement of the regulatory framework to eliminate gaps and conflicts, ensuring a clear

definition of NGU's powers and functions, especially in the context of military aggression against Ukraine and the need to maintain public security. One of the critical issues is aligning legislative norms with the practical needs of the National Guard, ensuring its ability to respond promptly to threats, effectively perform tasks related to public order protection, safeguard strategic facilities, and maintain law and order in combat zones and other critical situations. An important aspect of legal reform is the harmonization of Ukrainian legislation with European and international standards, particularly NATO standards, facilitating NGU's integration into the Euro-Atlantic security system. This includes implementing modern approaches to management, personnel training, and effective cooperation with other security forces and state institutions. Additionally, adapting legislative norms to the realities of hybrid warfare is crucial, requiring new strategies and tactics to counter threats. Thus, the further development of the legal regulation of NGU's activities should consider the needs of national defense, contemporary security challenges, and international experience. Strengthening the regulatory framework will enhance the legal status of the National Guard, increase its capacity to maintain stability and order within the state, and protect Ukraine's sovereignty and territorial integrity.

Key words: *regulatory framework, national security, territorial defense, legal regulation, cooperation with law enforcement agencies, international standards, democratic control, public order protection, internal security.*

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК ЦЕНТРАЛЬНОГО ОРГАНУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

***Метою статті** є дослідження особливостей діяльності Державної митної служби України в умовах сьогодення.*

***Методи.** Аналіз та синтез – застосовувалися для дослідження нормативно-правових актів, що регулюють діяльність Державної митної служби України, а також для систематизації отриманих даних та узагальнення інформації. Емпіричний метод – полягав у зборі та аналізі фактичних даних про діяльність митної служби в умовах воєнного стану, а також в оцінці її ефективності. Статистичний метод – застосовувався для аналізу показників митної діяльності, зокрема обсягів імпорту, експорту, митних платежів та випадків виявлення порушень митних правил. Метод контент-аналізу – використовувався для вивчення офіційних документів, звітів митної служби, публікацій у ЗМІ щодо митного регулювання. Прогностичний метод – дав змогу визначити перспективи розвитку Державної митної служби України, зокрема її цифровізацію, подальшу євроінтеграцію та реформування митних процедур.*

***Результати.** У статті проаналізовано основні завдання, які покладені на Державну митну службу України. Визначено, що правоохоронна функція Державної митної служби України є важливим складником забезпечення економічної та національної безпеки. Зазначено, що налагодження ефективної комунікації між Державною митною службою України, громадянами та бізнесом є одним із важливих аспектів у взаємовідносинах «держава – громадянин». Установлено, що в умовах воєнного стану Державна митна служба України виконує стратегічно важливі функції: забезпечення постачання товарів, підтримку економіки та обороноздатності держави. Проаналізовано напрями розвитку Державної митної служби України відповідно до міжнародних стандартів, що окреслені в «Національній стратегії доходів до 2030 року», схваленої урядом України наприкінці 2023 р.*

***Висновки.** Попри значні досягнення митна система України стикається з низкою викликів, зокрема необхідністю подальшої цифровізації, боротьбою з корупційними ризиками та вдосконаленням механізмів контролю. Майбутній розвиток Держмитслужби України залежатиме від комплексного реформування її діяльності, ефективної взаємодії з міжнародними партнерами та подальшої гармонізації з європейським митним законодавством. Сучасні реалії вимагають від Державної митної служби України гнучкості, оперативності та інноваційних підходів до виконання своїх функцій. Ефективна робота митниці є важливим чинником економічної стабільності, забезпечення державної безпеки та інтеграції України до європейського економічного простору.*

***Ключові слова:** Державна митна служба України, митний орган, центральний орган виконавчої влади, митна політика, митниця, глобалізація.*

Шокало Володимир,

аспірант

ЗВО «Львівський
університет бізнесу
та права»

<https://orcid.org/0009->

0001-7879-6171

svs.uac@gmail.com

1. Вступ

Державна митна служба України відіграє ключову роль у забезпеченні економічної безпеки держави, контролі за переміщенням товарів через кордон України та реалізації державної митної політики. Як невід'ємний елемент системи державного управління вона виконує правоохоронну та фіскальну функції, у ході реалізації яких сприяє наповненню державного бюджету, захисту національних інтересів та інтеграції України у світову економіку.

У сучасних умовах воєнного стану, глобалізації та євроінтеграційного курсу України митні органи стикаються з новими викликами, такими як гармонізація митних процедур із міжнародними стандартами, протидія контрабанді та митним правопорушенням, а також забезпечення прозорості та ефективності митного адміністрування. Важливим аспектом діяльності Державної митної служби є також цифровізація митних процесів, що дає змогу підвищити ефективність контролю.

Дослідження ролі та значення Державної митної служби України є актуальним, оскільки ефективність її роботи впливає на конкурентоспроможність національної економіки, створення сприятливого інвестиційного клімату та розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

У статті розглянуто особливості діяльності Державної митної служби України, її вплив на економіку країни, а також перспективи розвитку в умовах європейської інтеграції.

2. Метою роботи є дослідження особливостей діяльності Державної митної служби України в умовах сьогодення.

3. Виклад основного матеріалу

Митним законодавством України передбачено, що митні органи – це центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, митниці та митні пости (п. 34⁻¹ ч. 1 ст. 4 Митного кодексу України) (Митний кодекс України, 2012).

Пункт 1 Положення про Державну митну службу України (далі – Положення про Держмитслужбу), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України

№ 227 від 6 березня 2019 р., містить визначення Державної митної служби України, відповідно до якого Державна митна служба України (Держмитслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність котрого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів. Держмитслужба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи (Положення про Державну митну службу України, 2019).

Так, у своїй діяльності Держмитслужба керується Конституцією та законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства (Положення про Державну митну службу України, 2019).

Уся діяльність Державної митної служби України, як оперативна, так і стратегічна, координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів.

Серед основних завдань, покладених на Держмитслужбу Положенням про Державну митну службу України, необхідно виділити:

1. Забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі (Положення про Державну митну службу України, 2019).

Своєю чергою, це завдання передбачає комплекс заходів, спрямованих на:

- контроль та регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- митну безпеку та захист економічних інтересів України – запобігання ввезенню небезпечних, незаконних або контрафактних товарів (зброї, наркотиків, санкційних товарів тощо), а також боротьбу із «сірим» імпортом, який шкодить державному бюджету та національному виробнику;
- оптимізацію митних процедур – створення сприятливих умов для міжнародної торгівлі шляхом запровадження спрощених процедур оформлення товарів, цифровізації митних процесів та мінімізації бюрократичних перешкод.

2. Забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил (Положення про Державну митну службу України, 2019).

Указане завдання включає в себе запобігання незаконному переміщенню товарів через кордон, співпрацю з правоохоронними органами, роботу з ризиками та аналітику (використання сучасних методів аналізу даних та автоматизованих систем для виявлення потенційних порушників митного законодавства), контроль за дотриманням санкційних обмежень.

Як уважає Ю.В. Бухарева, Державна митна служба України зосереджує увагу на боротьбі з порушеннями митних нормативів. Це охоплює широкий

спектр дій, включаючи протидію контрабанді, нелегальному переміщенню товарів та іншим правопорушенням у митній сфері. Застосування суворих заходів у цій сфері є важливим складником забезпечення митної безпеки та захисту економічних інтересів держави (Бухарева, 2024, с. 195).

3. Внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд міністра фінансів (Положення про Державну митну службу України, 2019).

Дане завдання включає:

- аналіз ефективності чинної митної політики – виявлення проблем у законодавстві, визначення необхідності змін, зокрема в частині тарифного регулювання, митних процедур, санкційної політики;
- розроблення нових ініціатив – пропозиції щодо спрощення митних процедур, покращення митного адміністрування, запровадження електронних сервісів, адаптації до європейських стандартів;
- взаємодію з бізнесом та міжнародними партнерами – урахування позиції підприємств, міжнародних організацій (наприклад, Всесвітньої митної організації, ЄС) для гармонізації митної політики України зі світовими стандартами;
- підготовку законодавчих ініціатив – розроблення та внесення змін до Митного кодексу, інших нормативно-правових актів для покращення митного регулювання.

Варто наголосити, що 23 травня 2024 р. Інститутом аналітики та адвокації була опублікована звітність виконання основних завдань Держмитслужбою України за 2023 р., з якої вбачається таке. Забезпечення реалізації державної митної політики: виявлено 11 935 випадків порушення митних правил; вартість предметів правопорушення сягає близько 8,9 млрд грн. Контроль товарообігу через державний кордон: товарообіг становив 99, 4 млрд доларів США; імпортовано товарів на суму 63,5 млрд доларів США; експортовано товарів на суму 36 млрд доларів США. Боротьба з контрабандою та незаконним обігом заборонених засобів: встановлено 834 факти переміщення через митний кордон України наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, а також 343 факти переміщення зброї, боєприпасів, вибухових речовин, спецзасобів (Державна митна служба: діяльність, структура та завдання. Інститут аналітики та адвокації, 2024).

Відповідно, у рамках виконання цих завдань Інститут аналітики та адвокації виділяє основні функції митниці: захист економічних інтересів України та контроль за додержанням законодавства про митну справу; забезпечення виконання зобов'язань, які випливають із міжнародних договорів України стосовно митної справи; удосконалення митного контролю і оформлення товарів та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України; здійснення заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і дотримання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів

на зовнішньому ринку за участю Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків України; створення сприятливих умов для прискорення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон країни; боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил; співробітництво з митними та іншими органами зарубіжних країн, а також із міжнародними організаціями з питань митної справи; ведення митної статистики (Державна митна служба: діяльність, структура та завдання. Інститут аналітики та адвокації, 2024).

Безумовно, правоохоронна функція Державної митної служби України є важливим складником забезпечення економічної та національної безпеки. У сучасних умовах ця функція набуває ще більшого значення, адже дає змогу захистити національні інтереси, забезпечити виконання міжнародних санкцій та підтримати економічну стабільність країни.

Д. В. Приймаченко у своєму аналізі практичної діяльності митних органів акцентує увагу на зростаючій ролі цих органів як правоохоронних інституцій, що зумовлено необхідністю реалізації політики протидії порушенням митних правил. Він підкреслює, що завдання з попередження та протидії контрабанді, а також боротьби з порушеннями митного законодавства на всій митній території України, передбачені Митним кодексом України, набувають усе більшого значення у сучасних умовах (Приймаченко, 2011, с. 18).

Однак на даному етапі євроінтеграції діяльність митних органів України за напрямом запобігання та протидії контрабанді здебільшого має профілактичний характер, а можливості щодо виявлення фактів митних правопорушень є дуже обмеженими, оскільки у Держмитслужби України та її територіальних органів відсутні повноваження на здійснення негласного збору інформації й оперативного обміну інформацією, у тому числі з митними органами іноземних держав, що ускладнює виявлення митних правопорушень, установлення осіб порушників та здобування доказів, а також блокує можливості проведення більш ефективної роботи з аналізу ризиків та, відповідно, значно знижує ефективність митного контролю (Коросташова, 2024, с. 42).

5 квітня 2024 р. на координаційній зустрічі щодо реформування української митниці та підтримки її в умовах військової агресії росії за участі керівництва Міністерства фінансів України і Державної митної служби України, представників Європейської Комісії, Представництва Європейського Союзу, Посольства США в Україні, МВФ, а також міжнародних місій та проєктів технічної допомоги Україні за підтримки Офісу реформ Мінфіну, Офісу реформ Держмитслужби та програми EU4PFM, в. о. Голови Державної митної служби України Сергій Звягінцев зауважив, що «бачення реформування Держмитслужби вже формується у певну програму, відповідно до якої одними з пріоритетів є підвищення безпекових функцій митниці та надання Держмитслужбі статусу правоохоронного органу. Адже після перемоги України ми обов'язково матимемо справу з посиленням контролю за переміщенням зброї через кордон України для забезпечення митної безпеки України і сусідніх

країн» (Партнери з розвитку одноголосно підтримали намір Держмитслужби отримати статус правоохоронного органу, 2025).

З огляду на сучасні виклики, зокрема воєнний стан та необхідність економічної стабільності, ефективна робота митних органів у сфері правоохоронної діяльності є критично важливою для національної безпеки.

Варто зауважити, що налагодження ефективної комунікації між Державною митною службою України, громадянами та бізнесом є одним із важливих аспектів у взаємовідносинах «держава – громадянин».

Зовнішні зв'язки публічної адміністрації із суспільством, як правило, опосередковані сервісною діяльністю її суб'єктів (надання адміністративних послуг) або різноманітними формами громадянського контролю за її діяльністю, і навпаки – державним контролем за діяльністю приватних суб'єктів (підприємницька діяльність, діяльність політичних партій та інших об'єднань тощо). Так би мовити, лінійний характер взаємовідносин між публічною адміністрацією та громадянським суспільством також досить часто знаходить свій прояв й під час роботи спільних колегіальних дорадчих органів. Так, наприклад, Державна митна служба України в силу покладених на неї обов'язків співпрацює з інститутами громадянського суспільства, забезпечує проведення консультацій із громадськістю, зокрема через громадську раду, з питань державної митної справи. Таким чином, зауважимо, що вказані зовнішні зв'язки мають як горизонтальний, так і вертикальний напрям взаємодії (Маслова, 2020).

У своєму науковому доробку Ю.В. Бухарева наводить три переконливі аргументи щодо необхідності оптимізації взаємодії митниці з бізнес-спільнотою.

По-перше, сприятливий бізнес-клімат нерозривно пов'язаний зі зменшенням адміністративних бар'єрів та складних процедур для підприємств у ході взаємодії з Державною митною службою України. Зручна та ефективна система митного оформлення дає змогу бізнесу зосередитися на своїх основних функціях, сприяючи при цьому підвищенню конкурентоспроможності на ринках.

По-друге, сприятливий бізнес-клімат позитивно впливає на рівень довіри між владою та підприємствами. Корупційні ризики та непередбачуваність у взаємодії з митницею зменшуються, що стимулює інвестиції та розвиток бізнесу в країні.

По-третє, ефективне функціонування Державної митної служби України в умовах сприятливого бізнес-клімату сприяє прискоренню та спрощенню митних процедур, зменшенню часу, необхідного для проходження митного контролю, та оптимізації логістичних ланцюгів підприємств (Бухарева, 2024, с. 197).

Створення онлайн-каналів зворотного зв'язку, розроблення інформаційних порталів та регулярне проведення навчань та консультацій для підприємств

можуть забезпечити ефективний обмін інформацією та вирішення проблемних питань (Доротич, 2021, с. 12).

Слушною є думка І.Б. Ковтун щодо необхідності зміни підходу до роботи центрального органу Держмитслужби України. Усі нормативні документи та технології мають базуватися на визначеній інформаційно-електронній стратегії, а не навпаки. Такий підхід потребує змін не лише на рівні підрозділів інформаційного забезпечення, а й на рівні адміністративних ланок центрального апарату Держмитслужби України. Ця система має бути розроблена на основі новітніх інформаційних технологій і сучасної матеріальної бази, що дає змогу створювати сучасні багаторівневі системи з відомчими комунікаційними мережами і складними системами захисту інформації. Однак для цього потрібні час і значні ресурси. Нині Держмитслужба України веде переговори з митними органами багатьох країн світу щодо укладення двосторонніх міжурядових угод про співробітництво в митній справі. Державна митна служба України активно сприймає всі пропозиції щодо співробітництва у сфері митної діяльності, які відповідають національним інтересам України. Це здійснюється на основі загальновизнаних міжнародних колективних цінностей, загальнолюдських принципів і міжнародних стандартів (Ковтун, 2024).

Звернемо увагу, що серед заходів із реформування митної політики та митного адміністрування є три ключові реформи, від успішного та повного виконання яких залежить можливість досягнення стратегічних цілей, передбачених Національною стратегією доходів до 2030 р.: посилення антикорупційних заходів та підвищення довіри до митних органів у частині дотримання режиму законності та правопорядку в зонах митного контролю, визначення додаткових умов проходження державної служби та наділення підрозділів внутрішньої безпеки Держмитслужби можливістю застосування ОРД для викриття випадків залучення посадових осіб Держмитслужби до протиправної діяльності та сприяння порушенням митного законодавства; завершення гармонізації митного законодавства України із законодавством ЄС; побудова сучасних, гнучких, надійних, сервісно-орієнтованих інформаційно-комунікаційних систем, заміна та модернізація застарілих функціонуючих систем з урахуванням передових міжнародних практик, що базуються на законодавстві ЄС, оновлених положеннях МК України, орієнтованих на спрощення та гармонізацію митних процедур та сучасне технічне оснащення пунктів пропуску для оптимізації їхньої роботи (скануючі системи, системи інтелектуального відеоконтролю, вагові комплекси) (Національна стратегія доходів до 2030 року, с. 109).

Реалізація визначених Національною стратегією доходів до 2030 р. антикорупційних заходів однозначно нівелює сталу думку суспільства про укорінену корупцію на митниці, які в певні періоди існування були чи не словами-синонімами. Безумовно, описані вказаною стратегією заходи мають бути дієвими для подолання корупційних проявів у митних органах України.

Проте не варто відкидати і заохочувальний елемент – збільшення заробітної плати працівника митниці, яка надасть йому можливість гідно виконувати покладені на нього функції та дорожити роботою, забезпечує йому достойне існування.

На відміну від першої реформи гармонізації митного законодавства України із законодавством ЄС залежить виключно від доброї волі політичних еліт та розуміння необхідності здійснення даних процесів.

Найскладнішою вбачається реформа інформаційно-комунікаційних систем, технічне оснащення підрозділів митного контролю засобами сканування, відеофіксації та іншими технічними засобами митного контролю. Її реалізація тісно та нерозривно пов'язана з наявністю матеріальних ресурсів, яких бракувало впродовж усього часу існування в Україні Центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи, незалежно від його назви. А особливої складності вона набуває в умовах фактичної війни в Україні внаслідок повномасштабного вторгнення недокраїни росії та необхідності акумуляції та скерування фінансових ресурсів на військові потреби, а після нашої перемоги на відновлення наслідків військової агресії.

Сьогодні ще однією важливою сферою діяльності Держмитслужби є матеріально-технічне забезпечення Збройних сил України. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 № 186-р «Про передачу майна для потреб Збройних Сил», майно конфісковане та таке, що на інших законних підставах перейшло у власність держави, передається Збройними силами України (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 № 186-р. «Про передачу майна для потреб Збройних Сил», 2022).

Отже, в умовах воєнного стану Державна митна служба України виконує стратегічно важливі функції: забезпечення постачання товарів, підтримка економіки та обороноздатності держави. Попри виклики українська митниця продовжує адаптуватися до умов війни, демонструючи ефективність та готовність до реформ.

4. Висновки

Державна митна служба України відіграє ключову роль у забезпеченні економічної безпеки держави, регулюванні зовнішньоекономічної діяльності та реалізації митної політики. В умовах сьогодення, що характеризуються військовими викликами, економічними труднощами та євроінтеграційними процесами, діяльність цього органу зазнала суттєвих змін. Одним із головних напрямів трансформації митної служби стало спрощення митних процедур, що сприяло безперервному ввезенню гуманітарної допомоги, товарів критичного імпорту та продукції для військових потреб. Попри значні досягнення митна система України стикається з низкою викликів, зокрема необхідністю подальшої цифровізації, боротьбою з корупційними ризиками та вдосконаленням механізмів контролю. Майбутній розвиток Держмитслужби України залежатиме від комплексного реформування її діяльності, ефективної

взаємодії з міжнародними партнерами та подальшої гармонізації з європейським митним законодавством.

Таким чином, сучасні реалії вимагають від Державної митної служби гнучкості, оперативності та інноваційних підходів у виконанні своїх функцій. Ефективна робота митниці є важливим чинником економічної стабільності, забезпечення державної безпеки та інтеграції України до європейського економічного простору.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № № 44–45, 46–47, 48. Ст. 552.
2. Положення про Державну митну службу України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України № 227 від 6 березня 2019 р.
3. Бухарева Ю.В. Завдання та функції Державної митної служби України як суб'єкта протидії порушенням митних правил. *Європейські перспективи*. 2024. № 1. С. 193–200. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/20234> (дата звернення: 01.03.2025).
4. Державна митна служба: діяльність, структура та завдання. *Інститут аналітики та адвокації*. URL: <https://iaa.org.ua/articles/state-customs-service-activities-structure-and-tasks/> (дата звернення: 10.03.2025).
5. Приймаченко Д.В. Щодо вад правової регламентації провадження у справах про порушення митних правил. *Публічне право*. 2011. № 1. С. 15–21.
6. Коросташова І.М. Інституційна спроможність Держмитслужби з державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та адміністративної підтримки в умовах спрощення митних формальностей і процедур. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2024. № 2(41). С. 36–44. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/6710/1/7.pdf> (дата звернення: 18.03.2025).
7. Партнери з розвитку односторонньо підтримали намір Держмитслужби отримати статус правоохоронного органу. *Державна митна служба України*. URL: <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/partneri-z-rozvitku-odnogolosno-pidtrimali-namir-derzhmitsluzhbi-otrimati-status-pravookhoronnogo-organu-1124> (дата звернення: 20.03.2025).
8. Маслово А.Б. Органи, що реалізують державну митну політику, як складова системи публічного адміністрування: організаційно-правові аспекти реформування : монографія. Запоріжжя : Гельветика, 2020. 388 с.
9. Доротич С.І. Адаптація митного законодавства України до європейських та міжнародних норм. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2021. Вип. 1(3). С. 11–16.
10. Ковтун І.Б. Особливості функціонування системи та механізму державного управління митної системою у воєнний період. *Збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного круглого столу «Державна митна політика України: відповідь на глобальні виклики та перспективи міжнародного співробітництва»*, м. Хмельницький, 20 червня 2024 р. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 63–66.
11. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення: 25.03.2025).
12. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 № 186-р. «Про передачу майна для потреб Збройних Сил».

References:

1. Mytnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy № 4495-VI vid 13 bereznia 2012. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2012. № 44–45, 46–47, 48. St. 552 [Customs Code of Ukraine: Law of Ukraine № 4495-VI dated March 13, 2012]. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2012. No. 44–45, 46–47, 48. Art. 552] [in Ukrainian].
2. Polozhennia pro Derzhavnu mytnu sluzhbu Ukrainy, zatverdzhene postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy № 227 vid 6 bereznia 2019 roku [Regulations on the State Customs Service of Ukraine, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 227 dated March 6, 2019] [in Ukrainian].
3. Bukharieva, Y.V. (2024). Zavdannia ta funktsii Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy yak subiekta protyidii porushenniam mytnykh pravyl [Tasks and functions of the State Customs Service of Ukraine as a subject of counteraction to customs offenses]. *European Perspectives*, (1), 193–200. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/20234> (Last accessed: 01.03.2025) [in Ukrainian].
4. Derzhavna mytna sluzhba: diialnist, struktura ta zavdannia. Instytut analityky ta advokatsii [Institute of Analytics and Advocacy. (n.d.). State Customs Service: Activities, structure, and tasks]. Retrieved from <https://iaa.org.ua/articles/state-customs-service-activities-structure-and-tasks/> (Last accessed: 10.03.2025) [in Ukrainian].
5. Pryimachenko, D.V. (2011). Shchodo vad pravovoi rehlamentatsii provadzhennia u spravakh pro porushennia mytnykh pravyl [On the shortcomings of legal regulation of proceedings in cases of customs offenses]. *Public Law*, (1), 15–21 [in Ukrainian].
6. Korostashova, I.M. (2024). Instytutsiina spromozhnist Derzhmytysluzhby z derzhavnoho rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti ta administratyvnoi pidtrymky v umovakh sproshchennia mytnykh formalnostei i protsedur [Institutional capacity of the State Customs Service in the field of state regulation of foreign economic activity and administrative support under conditions of simplification of customs formalities and procedures]. *Public Administration and Customs Administration*, (2) (41), 36–44. Retrieved from <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/6710/1/7.pdf> (Last accessed: 18.03.2025) [in Ukrainian].
7. Partnery z rozvytku odnoholosno pidtrymaly namir Derzhmytysluzhby otrymaty status pravookhoronnogo orhanu. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy: veb-sait [State Customs Service of Ukraine. (2024). Development partners unanimously supported the intention of the State Customs Service to obtain the status of a law enforcement agency]. Retrieved from <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/partneri-z-rozvytku-odnogolosno-pidtrimali-namir-derzhmytysluzhbi-otrimati-status-pravookhoronnogo-organi-1124> (Last accessed: 20.03.2025) [in Ukrainian].
8. Maslova, A.B. (2020). Orhany, shcho realizuiut derzhavnu mytnu polityku, yak skladova systemy publichnoho administruvannia: orhanizatsiino-pravovi aspekty reformuvannia : monohrafiia [Authorities implementing state customs policy as part of the public administration system: Organizational and legal aspects of reforming (Monograph), Maslova, A. B.]. Zaporizhzhia: Helvetica Publishing House [in Ukrainian].
9. Dorotych, S.I. (2021). Adaptatsiia mytnoho zakonodavstva Ukrainy do yevropeiskykh ta mizhnarodnykh norm [Adaptation of Ukrainian customs legislation to European and international norms]. *Public Administration: Theory and Practice*, (1) (3), 11–16 [in Ukrainian].
10. Kovtun, I.B. (2024). Osoblyvosti funktsionuvannia systemy ta mekhanizmu derzhavnoho upravlinnia mytnoi systemoiu u voiennyi period [Features of the functioning of the system and mechanism of state management of the customs system during the wartime period]. *Proceedings of the International Scientific and Practical Round Table «State Customs Policy of Ukraine: Response to Global Challenges and Prospects for International Cooperation»* (Khmelnitskyi, June 20, 2024) (pp. 63–66) Khmelnytskyi: Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law [in Ukrainian].

11. Natsionalna stratehiia dokhodiv do 2030 roku [Ministry of Finance of Ukraine. (n.d.). National Revenue Strategy until 2030]. Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (Last accessed: 25.03.2025) [in Ukrainian].
12. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.02.2022 № 186-r. «Pro peredachu maina dlia potreb Zbroinykh Syl» [Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022, February 26). Order No. 186-r «On the transfer of property for the needs of the Armed Forces»] [in Ukrainian].

PECULIARITIES OF THE ACTIVITIES OF THE STATE CUSTOMS SERVICE OF UKRAINE AS A CENTRAL EXECUTIVE BODY IN THE CURRENT CONDITIONS

Volodymyr Shokalo,

Postgraduate Student

Lviv University of Business and Law

<https://orcid.org/0009-0001-7879-6171>

svs.uac@gmail.com

The purpose of the article is to study the peculiarities of the State Customs Service of Ukraine in the current conditions.

Methods. Analysis and synthesis – were used to study the legal acts regulating the activities of the State Customs Service of Ukraine, as well as to systematise the data obtained and summarise the information. The empirical method consisted of collecting and analysing factual data on the activities of the customs service under martial law, as well as assessing its effectiveness. The statistical method was used to analyse customs performance indicators, including imports, exports, customs payments and cases of customs rules violations. The content analysis method was used to study official documents, customs reports, and media publications on customs regulation. The prognostic method allowed us to determine the prospects for the development of the State Customs Service of Ukraine, in particular its digitalisation, further European integration and reform of customs procedures.

Results. The article analyses the main tasks assigned to the State Customs Service of Ukraine. It is determined that the law enforcement function of the State Customs Service of Ukraine is an important component of ensuring economic and national security. It is noted that establishing effective communication between the State Customs Service of Ukraine, citizens and business is one of the important aspects in the State-citizen relations. It is established that under martial law, the State Customs Service of Ukraine performs strategically important functions – ensuring the supply of goods, supporting the economy and defence capability of the State. The author analyses the directions of development of the State Customs Service of Ukraine in accordance with international standards outlined in the National Revenue Strategy 2030 approved by the Government of Ukraine at the end of 2023.

Conclusions. Despite significant achievements, Ukraine's customs system faces a number of challenges, including the need for further digitalisation, combating corruption risks and improving control mechanisms. The future development of the State Customs Service of Ukraine will depend on a comprehensive reform of its operations, effective cooperation with international partners and further harmonisation with European customs legislation. The current realities require the State Customs Service of Ukraine to be flexible, efficient and innovative in the performance of its functions. The effective work of the customs is an important factor in economic stability, ensuring state security and Ukraine's integration into the European economic area.

Key words: State Customs Service of Ukraine, customs authority, central executive body, customs policy, customs, globalisation.

НОТАТКИ

Наукове видання

Адміністративне **ПРАВО і ПРОЦЕС**

науково-практичний журнал

№ 1 /2025

Коректура • Н. Славогородська
Комп'ютерна верстка • М. Михальченко

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних,
власних імен та інших відомостей.

Формат 70/100/1/16. Ум.-друк. арк. 11,85. Наклад 300 прим. Замов. № 0725/531.
Гарнітура Times. Папір офсет. Цифровий друк.
Підписано до друку 30.05.2025.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1.
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022

Scientific publication

Administrative **LAW and PROCESS**

scientific and practical journal

№ 1/2025

Proof reading N. Slavohorodska
Desktop publishing M. Mykhalchenko

The authors are fully responsible for the collation, accuracy of facts, quotes,
economic-statistical data, proper names and other information.

Format 70/100/1/16. Printer's sheet 11,85 Circulation 300 copies. Order 0725/531.

Typeface Times. Offset paper. Digital printing.

Authorized for printing as of 30.05.2025.

Publishing House "Helvetica"

65101, Ukraine, Odessa, 6/1 Inglizi St.

Telephone: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Certificate of a publishing entity ДК No 7623 dated 22.06.2022